

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
UGDYMO SISTEMŲ KATEDRA

Gintarė Šližytė

Švietimo kokybės vadybos magistrantūros studentė

**NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO PREVENCINIŲ
PROGRAMŲ KOKYBĖ PANEVĖŽIO APSKRITIES
GIMNAZIJOSE**

Magistro darbas

Mokslinio darbo vadovė
doc. dr. Asta Širiakovienė

Šiauliai, 2014

Darbas originalus.....Gintarė Šližytė
(studento parašas)

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY	4
ĮVADAS.....	5
1. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO FENOMENAS	9
1.1. Nepilnamečių nusikalstamumo samprata	9
1.2. Nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje apžvalga	11
1.3. Nepilnamečių nusikalstamumą lemiantys veiksniai	14
2. BENDROJO LAVINIMO MOKYKLŲ NUSIKALSTAMUMO PREVENCINIŲ PROGRAMŲ ĮGYVENDINIMO IR JŲ KOKYBĖS UŽTIKRINIMO TEORINIAI PAGRINDAI	18
2.1. Nusikalstamumo prevencinių programų ir šių programų kokybės samprata.....	18
2.2. Nusikalstamumo prevencinės programos bendrojo lavinimo mokyklose	20
2.3. Nusikalstamumo prevencinių programų įgyvendinimo efektyvumas bendrojo lavinimo mokyklose.....	24
2.4. Nusikalstamumo prevencinių programų kokybės valdymas	29
3. PANEVĖŽIO APSKRITIES GIMNAZIJŲ NUSIKALSTAMUMO PREVENCINIŲ PROGRAMŲ KOKYBĖS VALDYMO EMPIRINIS TYRIMAS	34
3.1. Tyrimo metodai ir organizavimas	34
3.2. Duomenys apie respondentus.....	35
3.3. Panevėžio apskrities gimnazijų pedagogų požiūrio į nusikalstamumo prevencinių programų kokybės valdymą tyrimo rezultatai ir jų analizė	38
IŠVADOS.....	59
REKOMENDACIJOS.....	61
LITERATŪRA	62
PRIEDAI.....	66

SANTRAUKA

NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO PREVENCINIŲ PROGRAMŲ KOKYBĖ PANEVĖŽIO APSKRITIES GIMNAZIJOSE. Magistro darbas.

Šiuolaikinė mokyklos gyvenimo kokybė, kaip institucionalizuota santvarka, grindžiama tam tikromis taisyklėmis ir normomis, kurios bendros visos mokyklos bendruomenei. Orientuojantis į kokybiškus procesus, pabrėžiama, kad pedagogų uždavinys mokytį ugdytinius suvokti šiuolaikinio pasaulio kaitos dėsningumus, tad šio darbo kokybei įtakos turi ir prevencinės programos, kurios sudaro galimybę kontroliuoti ir įgyvendinti tas pedagoginio ugdymo užduotis, kurių neapima pagrindiniai ugdymo uždaviniai.

Tyrimo objektas. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių programų kokybė.

Tyrimo tikslas – ištirti nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių programų kokybę ir kokybės valdymą gimnazijoje.

Tyrimo metodai:

Teoriniai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

Empiriniai: anketinė apklausa, skirta atskleisti pedagogų nuomonę apie įgyvendinamų nusikalstamumo prevencinių programų kokybę.

Statistiniai: anketinių duomenų statistinė analizė, tyrimo duomenų grupavimas, apibendrinimas ir lyginimas, grafinis duomenų pavaizdavimas, naudojant SPSS programinę įrangą atlikta kiekybinė aprašomoji statistinė analizė.

Tyrimas atliktas 2013 m. sausio–vasario mėnesiais. Tyrime dalyvavo 5 Panevėžio apskrities gimnazijų pedagogai. Į galutinę duomenų analizę pateko 206 respondentai.

Nusikalstamumo prevencinių programų kokybės valdymo gerėjantys rezultatai, pedagogų nuomone, priklauso nuo partnerių įsitraukimo į organizavimą ir dalyvavimą prevencinėje veikloje. Pagrindinėmis kliūtimis, kurios apriboja pedagogų įsitraukimą į prevencinių nusikalstamumo programų įgyvendinimą, yra žmogiškųjų, laiko ir finansinių išteklių stygius. Daugiau dėmesio skiriama auditui ar tiesiog ataskaitų rengimui nei prevencinių nusikalstamumo programų tarpinių rezultatų vertinimui ir projektinės veiklos tarpinėms ataskaitoms. Nepakankamai vertinamas prevencinių programų rizikos lygis, poveikio būdas, pastebimas nepakankamas mokyklos bendruomenės įsitraukimas, nepakankamas įgyvendinamų nusikalstamumo prevencinių veiklų integracija į visumą. Šie veiksniai daro įtaką ne tik prevencinių programų kokybei, bet ir kokybės įgyvendinimui.

SUMMARY

JUVENILE CRIME PREVENTION PROGRAMS QUALITY IN PANEVĖŽYS COUNTY GYMNASIUMS. Master's thesis.

Modern school life quality, as an institutionalized system, is based on certain rules and regulations common to the whole school community. Based on the quality processes, states that the task of teachers is to teach the learners to understand contemporary world change regularities, so prevention programs affect the quality of the work, which makes it possible to monitor and implement the pedagogical tasks that do not include basic education challenges.

The research object. Quality of juvenile delinquency prevention programs.

The research aim - to investigate the quality of juvenile delinquency prevention programs and quality management in the gymnasium.

The research methods:

1. *Theoretical*: scientific literature and document analysis.
2. *Empirical*: a questionnaire designed to reveal the teachers' opinion about implemented crime prevention programs quality.
3. *Statistics*: Statistical analysis of questionnaire data, research data clustering, a summary and comparison graphical data representation, quantitative descriptive statistical analysis was performed using SPSS software.

The survey was conducted in January - February 2013. Five gymnasiums pedagogues of Panevėžys county participated in the study. Two hundred and six respondents participated in the final data analysis.

Improving results of crime prevention programs quality control, according to the teachers, depend on partners' involvement in the organization and participation in preventive activities. The main obstacles that restrict teachers' involvement in crime prevention programs, are lack of human, time and financial resources. The audit or just the reports preparation given more attention than crime prevention programs intermediate results assessment and reporting of intermediates project activities. Underestimated the level of risk prevention programs, the route of exposure is underestimated noticeable insufficient involvement of the school community, insufficient implementation of crime prevention activities, integration into the whole. These factors not only affect the quality of prevention programs, but also the implementation of the quality.

IVADAS

Temos aktualumas. Švietimo sistema yra kiekvienos šalies prioritetinė valstybės remiama sritis, kuri grindžiama humanistinėmis tautos ir pasaulio kultūros vertybėmis, demokratijos principais, visuotinai pripažįstamomis žmogaus teisėmis ir laisvėmis (Čepienė, 2005).

Švietimo sistema grindžiama Europos kultūros vertybėmis: asmens nelygstamos vertės, artimo meilės, prigimtinių žmonių lygybės, sąžinės laisvės, tolerancijos, demokratiškos visuomenės santykių teigimu (LR Seimo nutarimas „Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų“, 2003).

Kasdienis mokyklos gyvenimas yra viena iš sudėtingiausių švietimo kokybės tyrimo sričių, nes čia veikia skirtingos žmonių grupės – mokiniai ir mokytojai. Šiuolaikinė mokyklos gyvenimo kokybė, kaip institucionalizuota santvarka, grindžiama tam tikromis taisyklėmis ir normomis, kurios bendros visos mokyklos bendruomenei. Orientuojantis į kokybiškus procesus, pabrėžiama, kad pedagogų uždavinys mokyti ugdytinius suvokti šiuolaikinio pasaulio kaitos dėsninumus, tad šio darbo kokybei įtakos turi ir prevencinės programos, kurios sudaro galimybę kontroliuoti ir įgyvendinti tas pedagoginio ugdymo užduotis, kurių neapima pagrindiniai ugdymo uždaviniai (Lietuvos švietimo sistema 2009/2010).

Galima išskirti kelias sritis, kuriose įžvelgiama prevencijos bruožų. Tai būtų – privalomojo švietimo sąvoka, pedagogo kaip autoriteto veikimas, ugdymas. Privalomojo švietimo sąvokoje dėmesys teikiamas piliečio užimtumui: „*privalomas ir valstybės garantuojamas ugdymas iki 16 metų pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programą. Mokiniai būnant mokykloje, tiesiogiai sumažėja galimybė likti be kvalifikuotos priežiūros ar nusikalsti – taip įgyvendinama prevencija*“ (Lietuvos švietimo sistema 2009/2010, p. 86).

Nepilnamečių nusikalstamumo problema yra viena aktualiausių ne tik visuomenės, bet ir mokyklos nepilnamečių elgesio problemų. Pastebimi ženkliai didėjantys nepilnamečių nusikalstamumo rodikliai. Per paskutinius 25 metus nepilnamečių padarytų nusikaltimų skaičius išaugo daugiau nei tris kartus. Jų koeficientas tūkstančiui gyventojų 14–17 metų amžiaus grupėje viršija tą patį rodiklį tarp suaugusiųjų. Nusikaltėlių kontingentas vis jaunėja, vis daugiau nusikaltimų padaro jaunesni nei 14–17 metų vaikai, kurie dėl savo amžiaus nėra traukiami baudžiamojo atsakomybėn (Nepilnamečiai padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai, 2000). Kaip teigia I. Leliugienė (2002), nepilnamečių nusikalstamumui didesnės įtakos turi socializacija aplinkoje. Tad vis aktualiau tai, kokiomis prevencinėmis priemonėmis mokykla ar tėvai galėtų apsaugoti savo vaikus nuo neigiamo socializacijos proceso poveikio.

Mokykla visuomenės akyse yra ta institucija, kuri nors ir netiesiogiai įsipareigoja ugdyti jaunąją kartą, tačiau paauglių nusikalstamas elgesys nėra tik mokyklos pedagoginio ugdymo apleistumo rodiklis. Pagrindinė nepilnamečių nusikalstamumo mokyklose prevencinių priemonių problema yra jų veiksmingumas ir tikslingas šių priemonių taikymas, jų kokybė. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių programų kokybės vertinimas garantuotų tam tikras monitoringo priemones, kurios leistų orientuotis į eliminavimą tų veiksnių, kurie užkerta kelią prevencinių programų efektyvumui.

Nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių programų kokybei, jos įgyvendinimui bei nagrinėjimui kol kas skiriama per mažai dėmesio. Tyrimų, kurie apimtų prevencinių programų kokybės vertinimą bendrojo lavinimo mokyklose, nėra daug.

Nepilnamečių nusikalstamumo prevencines programas aptaria A. Jankavičius (2003), nusikalstamumo prevencijos aktualijas, egzistuojančią prevencijos sistemą nagrinėja E. Nedzinskas ir A. Janušauskas (2008). Kokybės aspektu nepilnamečių nusikalstamumo problemas bendrojo lavinimo mokykloje apibūdina M. Smolinas (2010), daugiau akcentuodamas kokybės realizavimą.

Nusikalstamumo sąvoką, jaunimo nusikalstamumą (smurtinį nusikalstamumą), jo priežastis, nusikalstamumo prevencines programas, asmenybės problemas, ankstyvosios prevencijos būtinumą ir kt. nagrinėja A. Dabšys (1993), bendraautorai G. Babachinaitė, A. Čepas ir A. Dapšys (1998), A. Abramavičius (1984), V. Justickas (2001), J. Gilligan (2002), A. Jatkevičius (2003) ir kt.

Tyrimo problema. Vykdant nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją nėra garantuojamas jos sistemiškumas, aiškus nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos subjektų funkcijų atskyrimas, kuris, savo ruožtu, yra prevencijos efektyvumo garantas. Tad atsižvelgiant į kokybišką prevencinių priemonių įgyvendinimą, pagrindiniu probleminiu klausimu išlieka tai kaip kokybiniu aspektu tiriamas prevencinių nusikalstamumo priemonių efektyvumas, kaip vertinamas šių prevencinių priemonių kokybės valdymas, valdymo efektyvumas. Išanalizavus aukščiau minėtus tyrimus, pasigesta tyrimų, kurie plačiau nagrinėtų kokybės realizavimą, siejant su grįžtamoju prevencinių programų kokybės įgyvendinimo ryšiu, efektyvumo matavimais.

Tyrimo objektas. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių programų kokybė.

Tyrimo tikslas – ištirti nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių programų kokybę ir kokybės valdymą gimnazijoje.

Hipotezė. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių programų efektyvumas Panevėžio apskrities gimnazijose nėra pakankamas, kadangi mažai dėmesio skiriama prevencinių programų kokybei valdyti.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti nepilnamečių nusikalstamumo sampratą ir nepilnamečių nusikalstamumo būklę Lietuvoje.
2. Išanalizuoti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose taikomas nepilnamečių nusikalstamumo prevencines programas, jų efektyvumo, kokybės vertinimo teorines prieigas.
3. Iširti ir įvertinti nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių programų kokybę ir jų įgyvendinimą Panevėžio apskrities gimnazijose.
4. Remiantis teorinių šaltinių analize ir empirinio tyrimo duomenimis, pateikti rekomendacijų bendrojo lavinimo mokyklų nusikalstamumo prevencinių programų kokybei tobulinti.

Tyrimo metodai:

1. *Teoriniai:* mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.
2. *Empiriniai:* anketinė apklausa, skirta atskleisti pedagogų nuomonę apie įgyvendinamų nusikalstamumo prevencinių programų kokybę.
3. *Statistiniai:* anketinių duomenų statistinė analizė, tyrimo duomenų grupavimas, apibendrinimas ir lyginimas, grafinis duomenų pavaizdavimas, naudojant SPSS Statistics 20 programinę įrangą atlikta kiekybinė aprašomoji statistinė analizė.

Tyrimo metodologija darbe paremiama kognityvine teorija, konstruktyvizmo nuostata bei humanistine ugdymo paradigma.

Kognityvinė teorija. Ši teorija akcentuoja socialinio elgesio priežastis ir kognityvinių mąstymų svarbą visuose žmogaus funkcionavimo aspektuose – motyvacijoje, emocijose ir veikloje. Teorija akcentuoja, jog žmogaus elgesį lemia nuolatinė pažinimo, aplinkos ir elgesio tarpusavio sąveika, siejama su individo mąstymo procesu vystymusi bei šių procesų įtaka individo suvokimui. Apibrėžiant kognityvinę mokymosi sampratą ji siejama su technologijų laimėjimais (Norkienė, 2010).

Konstruktyvizmo nuostata. Ši nuostata akcentuoja aktyvų individo vaidmenį informacijos apdorojimo ir žinių įgijimo metu. Nuostata pabrėžia, kad kiekvieno žmogaus profesinėje raiškoje atsiranda specifinė tik jo patirtis, kurią galima apibūdinti asmenybės profesiniu individualumu. Tokia žmonių patirtis reikšminga sprendžiant įvairias problemas, priimant sprendimus. Ji padeda individui atsirinkti informaciją iš gausaus informacijos srauto ir, kita vertus, leidžia greičiau ir efektyviau orientotis sparčiame mokslo ir technologijų vystymosi procese (Jakniūnaitė, Nekrašas, 2010). Sudarant klausimyną remtasi įvairių autorių pedagogine, psichologine moksline literatūra.

Humanistinė ugdymo paradigma. Humanistai asmenybę suvokia kaip individualią, unikalią vienovę, besiveržiančią į tikslą ir atvirą visam pasauliui. Asmenybė vystosi per motyvų ir poreikių sferą, ji pati sau kelia tikslus, save realizuoja, siekia savo užsibrėžtų tikslų (Adamonienė, Daukilas, Krikščiūnas, 2003).

Tyrimo intis ir organizavimas. Tyrimas atliktas 2013 m. Tyrime dalyvavo 206 Panevėžio apskrities gimnazijos pedagogai.

Darbo etapai:

- 1. Pirmame etape** – mokslinės literatūros paieška, jos studijavimas. Analizuojama sociologinė, psichologinė, pedagoginė literatūra. Tyrimo instrumento sudarymas.
- 2. Antrame etape** – atlikta anketinė apklausa bei gautų duomenų grupavimas, analizavimas, pasitelkiant statistinę analizę.
- 3. Trečiame etape** – atlikta empirinio tyrimo kiekybinė analizė, išvadų formavimas ir rekomendacijų parengimas.

Darbo naujumas ir reikšmingumas.

Atliktas tyrimas reikšmingas gimnazijų pedagogams ir vadovybei, kuri organizuoja nepilnamečių nusikalstamumo prevencinį darbą. Tyrimas aktualus, kadangi jo rezultatai atskleidžia nepilnamečių prevencinių programų kokybę, trukdžius, galimus kokybės gerinimo aspektus. Tyrimo išvados orientuojamos į rekomendacijas, kurios nurodo galimus sprendimus rūpinantis geresniu nusikalstamumo prevencinių programų kokybės valdymu.

Darbo struktūra: Darbą sudaro santrauka (lietuvių ir užsienio kalba), įvadas, 3 darbo skyriai, 10 poskyrių, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai. Magistro darbe pateiktos 8 lentelės, 13 paveikslų. Bendra darbo apimtis 70 puslapių.

1. NEPILNAMEČIŲ NUSIKALSTAMUMO FENOMENAS

1.1. Nepilnamečių nusikalstamumo samprata

Vienareikšmiško atsakymo, kas verčia paauglius nusikalsti, nėra. Priežasčių yra pakankamai daug. Jaunas žmogus, kaip ir suaugusieji, šiandien yra praradęs ankstesnes moralinių vertybių kategorijas, o naujų neįsigyja. Jam atrodo, kad viskas yra leidžiama, svarbu, kad nepagautų darant bloga.

Siekiant perteikti nepilnamečių nusikalstamumo sampratą, visų pirma, reikia atsižvelgti į jų išskaidymą – „nepilnametis“, „nusikalstamumas“. Nepilnamečio sąvoką, kurią apibrėžia Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas (2002), galima suprasti kaip asmens iki 18 metų apibūdinimą. Teisėje nepilnametystės sąvoka siejama su civiliniu veiksniumu, kaip fizinio asmens negalėjimu savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas, kitaip sakant, civilinį veiksnumą. Šis civilinis veiksnumas atsiranda, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. kai jam sueina 18 metų. Tačiau LR Civilinis kodeksas bei jo 2.9 straipsnis numato, jog asmuo gali būti laikomas pilnamečiu, nors ir nesukakęs 18 metų, tokia teisinė padėtis teisės teorijoje suprantama kaip emancipacijos institutas (toks asmuo gali būti sudaręs santuoką). Tad teisiniu aspektu požiūris į asmenį, kuriam taikomas emancipacijos institutas, bus skirtingas.

Kita vertus, gilesnis vaikystės tarpsnio apibūdinimas randamas LR Civiliniame kodekse (2000), kur vartojami ne tik „nepilnamečio“, bet ir „mažamečio“, „kūdikio“ terminai. Tad galima teigti, kad „vaiko“, „nepilnamečio“, „mažamečio“, „paauglio“ sampratos gali būti traktuojamos labai panašiai ir tapatinamos, abiem atvejais vertinant kaip asmenis iki 18 metų amžiaus (Nepilnamečių justicija Lietuvoje, 1998). Tad ir nepilnamečių samprata šiame darbe taikoma apibūdinant grupę asmenų, neturinčių 18 metų, ir asmenis, sulaukusius baudžiamosios atsakomybės amžiaus – 14 (16) m.

Nusikalstamumo sąvoka bendrąja prasme, kuri pateikiama LR Baudžiamajame kodekse (2000), apibrėžiama kaip – „*pavojinga ir uždrausta veika (veikimas ar neveikimas), už kurią numatyta laisvės atėmimo bausmė*“. Kita vertus, „nusikalstamumas“ apibūdinimas kaip „*procesas kurį sudaro visuma įstatymo baudžiamų veikų, padarytų tam tikroje valstybėje ar regione per tam tikrą laikotarpį*“ (Nusikaltimų, juos padariusių asmenų, baudžiamųjų bylų apskaita Lietuvoje ir jos ypatumai, 1999, p. 2).

Nagrinėjant nusikalstamumo sampratą, vyrauja keli požiūriai, apibūdinantys nusikalstamumo sąvoką. Vieni autoriai nusikalstamumą apibrėžia kaip reiškinį, visuomenėje vykstantį procesą, nenurodydami konkretesnių jo požymių. Prie tokių autorių galima būtų priskirti A. Jatkevičių (2003, p.

9), kuris nusikalstamumą supranta kaip „tam tikroje teritorijoje per tam tikrą laikotarpį padarytų nusikalstamų veikų visumą“. Kitų požiūriu, „nusikalstamumas – procesas, kurį sudaro visuma įstatymo baudžiamų veikų, padarytų tam tikroje valstybėje ar regione per tam tikrą laikotarpį“ (Kriminologija, 1994, p. 37).

Kaip teigia amerikiečių mokslininkas V. Foks (B. Фокс) (1985, p. 281), „nusikaltimas – tai socialinės patologijos rodiklis, kuris svarbus tuo, kad nurodo individui jo elgesio socialinės kontrolės ribas; tai teisės pripažįstamas socialinės ar asmeninės patologijos simptomas, kai individas padaro žalos visuomenės nariams“. Normaliai funkcionuojančioje visuomenėje santykius tarp žmonių sieja harmonija. Kiekvienas individas laisvas pasirinkti savo elgesį, todėl nusikalstamumą nėra lengva paaiškinti. Įstatymai apibrėžia tokį elgesį, kaip – „nukrypstantį nuo normalaus tiek, kad jis kelia pavojų visuomenei, ir tai lemia teisinių priemonių panaudojimą“ (Foks, 1985, p. 35).

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (2000) 13 str. numato, jog amžius, nuo kurio asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus, bendrasis baudžiamosios atsakomybės amžius yra 16 m., o asmenys, sulaukę 14 m., atsako už to paties straipsnio 2 d. išvardytas nusikalstamas veikas, iš kurių smurtinėmis laikytinos nužudymas, sunkus sveikatos sutrikdymas, išžaginimas, seksualinis prievartavimas, plėšimas ir turto prievartavimas.

LR administracinių teisės pažeidimų kodeksas (1985) ir jo 175 straipsnis akcentuoja, tėvai atsako už nepilnamečių chuliganizmą, tačiau baudžiamasis kodeksas ir jo 13 str. leidžia teigti, kad jaunesni nei 16 metų asmenys taip pat patraukiami į baudžiamąją atsakomybę, kaip tai numato LR baudžiamasis kodeksas. Lietuvos baudžiamosios teisės prasme, įstatymų leidėjas, nustatydamas tam tikrą baudžiamosios atsakomybės už smurtines nusikalstamas veikas pradžios amžiaus ribą, vadovaujasi tuo, kad tokio amžiaus sulaukęs žmogus jau sugeba visiškai vertinti savo elgesį (Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo samprata, 2000).

I. Leliūgienė (2003) nepilnamečių nusikalstamumą apibūdina kaip sudedamąją visuomenės nusikalstamumo dalį. Šios autorės nuomone, paauglių vykdomos nusikalstamos veikos – „vagystės, plėšimai ir žaginimai, rečiau žmogžudystės ir kūno sužalojimai, vykdomi mokymosi, darbo, gyvenimo, laisvalaikio praleidimo vietose, dažniausiai šiltuoju metų laiku. Dauguma nusikaltimų planuojami, paaugliai jiems ruošiasi iš anksto, kartais pasitelkia technines priemones“ (Leliūgienė, 2003, p. 131).

Vieningos ir nekritikuotinos nusikaltimo sampratos nėra, o sociologinių teorijų pateikiamas nusikaltimo aiškinimas ir jį sukeliančių priežasčių vertinimas gerokai skiriasi nuo teisinio nusikaltimo apibrėžimo, dažniausiai vyraujančio Lietuvos visuomenėje. Į nusikaltusius asmenis žiūrima priešišškai, jie stigmatizuojami, dėmesys sutelkiamas tik į nubaudimą, reikalaujant kuo griežtesnės bausmės. Tai

atsispindi ir teisinėje sistemoje. Kaip pastebi R. Uscila (2006), tarp ES šalių tik Lietuva, Latvija ir Estija dar nėra įdiegusios aukos ir nusikaltėlio mediacijos.

Jau seniai buvo pastebėta, kad identiška socialinio elgesio deviacija toje pačioje visuomenėje, tačiau skirtingu istoriniu laikmečiu gali būti vertinama demiatreliai priešingai ir priemonės, kuriomis tas deviantinis elgesys koreguojamas, gali ženkliai skirtis (Foucault, 1998). Tai rodo, kad nusikaltimo samprata, kaip ir deviacijos samprata, nėra aiški ir nekintanti.

Elgseną, prieštaraujančią įstatymui, paprastai lemia trys aspektai: socialinė sfera, vaiko (paauglio) raidos sutrikimai ir (labai dažnai) asmenybės raidos problemos. Taigi paauglių nusikaltimo samprata mus nuveda į skirtingas realijas, priklausomai nuo to, ką tuo metu nagrinėjame: juridinį, socialinį ar medicininį aspektą. Visi šie aspektai labai svarbūs. Jeigu norime iš esmės pažinti ir suvokti nepilnamečių padarytus nusikaltimus, turime sieti šiuos aspektus (Nepilnamečiai padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai, 2000).

Norint geriau suprasti nusikaltimą, reikia smulkiau aptarti sociologines teorijas, kurios bando paaiškinti šią deviacinio elgesio formą. Tam reikia išsiaiškinti, kaip skirtingos socialinės teorijos supranta nusikaltimų egzistavimo priežastis.

Apibendrinant galima teigti, kad šio darbo paauglių nusikalstamumo samprata pabrėžiama kaip sudedamoji visuomenės nusikalstamumo dalis, kaip masiškai paplitęs, istoriškai kintantis socialinis reiškiny, turintis antagonistinį, teisinį, kriminalinį pobūdį ir susidarantį iš 14 (16)–17 metų asmenų padarytų nusikalstamų veikų, padarytų per tam tikrą laiką, visuma.

1.2. Nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje apžvalga

Nepilnamečių nusikalstamumas didėja greičiau nei nusikalstamumas valstybėje apskritai. Pastaruoju metu nepilnamečiai nuteisiami už pačius sunkiausius smurtinius nusikaltimus, pavyzdžiui, žmogžudystes ar išprievartavimus.

„Kiekvienos šalies nusikalstamumas yra individualus reiškiny, jį lemia tos šalies istorinio vystymosi, socialinės ekonominės sistemos, nacionaliniai ir etniniai ypatumai, todėl mechanškai perkelti vienos šalies nusikalstamumo kontrolės praktiką bei patyrimą kitai šaliai yra neperspektyvu“ (Nepilnamečių justicija Lietuvoje, 1998, p. 10).

Nepilnamečių nusikalstamumas yra viena svarbiausių problemų Lietuvoje. Ypač spartus nepilnamečių nusikaltimų augimas buvo pastebėtas 1994–1997 m. Nors pastaraisiais metais

nepilnamečių padarytų nusikaltimų rodikliai tapo stabilesni, tačiau jie vis dėlto yra nemaži (Sakalauskas, 2000).

Sunkių nusikaltimų padariusių nepilnamečių taip pat daugėja. Nepilnamečiai, kurie gali būti traukiami baudžiamojai atsakomybėn, sudaro tik 7,5 proc. visų Lietuvos gyventojų. Tuo tarpu nepilnamečiai per paskutinius keliolika metų padarė apie 19 proc. visų išaiškintų nusikaltimų (Nepilnamečiai padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai, 2000).

Nuo 1995 iki 2005 m. nepilnamečių padarytų nusikaltimų skaičius išaugo daugiau nei tris kartus. Nepilnamečių padaromų sunkių kūno sužalojimų skaičius padidėjo 2,5 karto (Čepienė, 2005).

Lietuvos Respublikos statistiniai duomenys leidžia teigti, kad užregistruotų nepilnamečių padarytų nusikaltimų skaičius nuo Nepriklausomybės atgavimo metų smarkiai išaugo, padidėjo tiek nusikaltimus padariusių nepilnamečių, tiek ir jų padarytų nusikaltimų. Ypač padaugėjo turtinių nusikaltimų (vagysčių, plėšimų).

2011 m. pradžioje įkalinimo įstaigose kalėjo 9,1 tūkst. (2010 m. – 8,7 tūkst.) asmenų, iš kurių dauguma – 7,9 tūkst. (87 proc.) – buvo nuteisti ir atlikinėjo bausmę, kiti – 1,2 tūkst. (13 proc.) – buvo suimti ir laukė teismo nuosprendžio tardymo izoliatoriuose. Nepilnamečiai sudarė 2 procentus visų įkalinamųjų.

Aptariant paauglių nusikalstamumą, galima pastebėti, kad nepilnamečių nusikalstamumo rodikliai pastaraisiais metais (2007–2011 m.) stabilizavosi (1 lentelė), tačiau nepilnamečių nusikalstamumo skaičius vis tik yra didelis. Statistika rodo, kad nuolat didėja tyčinių žmogžudysčių, tyčinių kūno sužalojimų skaičius, mažėja vagysčių skaičius.

1 lentelė

Nepilnamečių 2007–2011 m. padarytų nusikaltimų statistiniai duomenys Lietuvoje

(Sudarė: www.stat.gov.lt)

	2007	2008	2009	2010	2011
Iš viso atskleista nepilnamečių padarytų nusikaltimų:	3673	3911	3674	3260	2951
Tyčiniai nužudymai ir pasikėsinimai nužudyti	25	23	18	19	19
Tyčiniai kūno sužalojimai	37	32	22	22	17
Išžaginimai (su pasikėsinimais)	16	20	29	21	29
Plėšimai	683	620	527	396	358
Vagystės	1729	1920	1762	1549	1347
Viešosios tvarko pažeidimai	9	4	6	2	3

Vertinant nepilnamečių nusikalstamumo dinamiką taip pat pastebima nepalanki tendencija: per pastaruosius metus nepilnamečių nusikalstamumas sparčiai auga. Sumažėjus vaikų užimtumui per pastarąjį dešimtmetį, vis daugiau vaikų nelanko mokyklos, nusikalsta. Vis daugiau vaikų lieka gatvėje.

Nepilnamečių nusikalstamumas yra sudėtinė nusikalstamumo dalis. Vaikai padaro apie penktadalį visų nusikalstamų veikų, o jaunuoliai nuo 14 iki 29 metų sudaro apie 60 proc. visų nusikaltusių asmenų, todėl vaikų ir jaunimo nusikalstamumo prevencija ir kontrolė yra esminė bei prioritetinga visos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemos dalis (Sniečkutė, 2004).

Z. Gaižauskienės (2008) teigimu, negalima pamiršti, kad viena iš nepilnamečių nusikalstamumo problemų – jo latentškumas. Išaiškinami ne visi nusikaltimai, todėl reali nepilnamečių nusikalstamumo būklė neatsispindi statistikoje. Daugiausia nepilnamečiai įvykdo vagysčių, antroje vietoje yra plėšimai, trečioje – kūno sužalojimai. Vidutiniškai pusę visų nusikaltimų paaugliai padaro grupėse.

Jeigu atsižvelgsime į vaikų ir paauglių padaromo nusikaltimo priežastis, pastebėsime, kad vaikai padaro nusikaltimus dėl pačių įvairiausių priežasčių (objektyvių ir subjektyvių). Didelę įtaką tam turi šeimos, kuriose jie auga (Nepilnamečių kriminalinė justicija, 2001). Tad šeima turi labai didelę įtaką žmogaus dorovinei brandai, dvasinių vertybių susiformavimui. Santykiai su tėvais, tarpusavio pagalba, tėvų pagarba vaiko jausmams, nuomonei, gebėjimams ir norams problemas spręsti savarankiškai – dideli ir svarbūs asmenybės ugdymo veiksniai.

Kitas socializacijos veiksnys, kuris lemia neigiamą vaikų ir paauglių elgesį, tai mokykla ir bendraamžių grupės poveikis. Paauglystės metais tėvai vis mažiau dėmesio ima skirti vaikų auklėjimui, dėl to socialinio pedagogo, klasės mokytojo vaidmuo tampa itin svarbus vaikų ugdymo procese. Tad studijoje, apimančioje nepilnamečių kriminalinę justiciją, teigiama, kad *„sudėtingu vaiko raidos periodu mokykla ne tik turėtų tapti atvira visuomenei ir šeimai, bet ir pedagogų, socialinių pedagogų darbas su tėvais turi remtis bendradarbiavimo principais. Tai padėtų reguliuoti psichologinę atmosferą šeimoje, tirti vaikų interesus“* (Nepilnamečių kriminalinė justicija, 2001, p. 47).

Paauglių nusikalstamai veiklai įtakos turi ir žemo lygio agresyvios, negatyvios masinės kultūros protrūkis. Neretai smurtas rodomas kaip problemų sprendimo būdas. Tai nors ir netiesiogiai, tačiau formuoja paauglių supratimą, kaip greitai įgyti kitų bendraamžių pagarbą, valdyti juos, kaip kai kuriais atvejais praturtėti. Smurtas dominuoja ir šiuolaikinėje animacinėje produkcijoje, kurią žiūri ir maži vaikai (Mokykla be smurto ir patyčių, www.sakiaivsb.lt)

N. O. Zinovjeva ir N. F. Michailova (Зиновьева, Михайлова) (2003, p. 28) teigia, kad *„tėvų funkcijų nevykdymas ne tik didina negatyvių emocijų raišką, agresyvaus elgesio tikimybę. Kita vertus, tokie vaikai labai retai reiškia teigiamas emocijas. Jų pagrindiniai jausmai – pyktis, įtūžis, baimė ir*

jaudinimasis.“ Kai šeimoje nesirūpinama vaikų fiziniais, materialiniais ir dvasiniais poreikiais, nėra priežiūros ir kontrolės, tikėtina, jog vaikai ir paaugliai neišmoks kontroliuoti nepriimtinių savo impulsų, pateks į asocialių asmenų ar grupių įtaką ir perims asocialias vertybes ir elgesio normas (Zinovjeva, Michailova, 2003).

Tad šiuo požiūriu ieškant paauglių smurtinio elgesio, nusikalstamumo priežasčių, galima remtis J. Gilligan (2002), kuris nagrinėja asmenybės psichologinės savijautos veiksnius bei šių savijautos veiksnių įtaką deviantiniam asmenybės elgesiui. J. Gilligan pabrėžia (2002, p. 32), kad „*smurtą sukelia ne nusivylimas, bet greičiau įžeidimas ir pažeminimas. Kitaip sakant, veiksmingiausias, o neretai ir vienintelis būdas išprovokuoti kieno nors agresiją yra jo įžeidimas.*“ Kitu aspektu žmogui gėda, kad jis tapo neteisėtumo auka, ir jis nesugeba jų priversti su juo elgtis kaip pridera. Tai pasakytina ir apie paauglius, kurie mokykloje skurdą patiria kaip tam tikrą pažeminimą, kai jo socialinis statusas skiriasi nuo bendraamžių. Tad pasak J. Gilligan, agresija kyla tik tada, kai skurdas yra tam tikras pažeminimas. Visuomenėje, kurioje visi žmonės turi panašias materialines galimybes ir nėra didelio skirtumo tarp turtingųjų ir skurstančių, vargingiau gyvenantis žmogus nesijaus pažemintas ar priklausantis žemesnei kastai. Tuo tarpu visuomenėje, kurioje darbas, pinigai yra milžiniška vertybė, skurdžiau gyvenantis ar neturintis darbo žmogus tikrai jausis menkavertis. Ir smurtas gali tapti „įrankiu kovoje dėl pagarbos bei materialinės padėties“ (Tamašauskaitė, 2009, p. 20).

Apibendrinant galima teigti, kad nepilnamečių nusikalstamumas Lietuvoje nuo Nepriklausomybės atgavimo metų tik didėjo, labiausiai išaugo vagysčių ir plėšimų skaičius. Didžiausią nerimą kelia nepilnamečių padaromi sunkūs ir labai sunkūs nusikaltimai – tyčinis kūno sužalojimas, žmogžudystės. Pagrindinėmis nusikalstamumo priežastimis yra laikomas socialinės aplinkos poveikis: socializacija šeimoje, tėvų nepriežiūra, neigiamas masinės kultūros poveikis, neigiamas bendraamžių poveikis mokykloje ir kt. Svarbiausia priežastis – paauglio sąveika su jį supančia aplinka ir jos poveikis paauglio emocijoms, išgyvenimams. Tai formuoja tam tikrą deviacinį elgesį.

1.3. Nepilnamečių nusikalstamumą lemiantys veiksniai

Būtinybė kontroliuoti žmonių elgesį visuomet bus aktuali problema, nes visuomet egzistuos nesuderinamumas tarp žmogaus poreikių bei realių galimybių (Leliūgienė, 2002). Tad iškyla klausimas, ar galima kontroliuoti tokį dalyką kaip nusikalstamumas tarp paauglių. Šios problemos sprendimo pradžia – veiksniai, skatinantys nusikalsti.

Į nepilnamečius E. Vaitiškytė ir L. Zakarauskaitė (2008) siūlo žvelgti kaip į nesusiformavusią asmenybę, kuriai būdingi tam tikros socialinės padėties ypatumai. Nepilnametis blogiau už suaugusį žmogų sugeba įvertinti savo poelgių padarinius. Turėdamas mažesnę gyvenimo patirtį paauglys linkęs vadovautis tuo, ką tiesiogiai mato. Nėra visiškai susiformavusi paauglio pasaulėžiūra. Tai daro paauglį ypač jautrų aplinkinių žmonių įtakai (Vaitiškytė, Zakarauskaitė, ir kt. 2008).

Kita vertus, turime pripažinti, kad paauglystės tarpsnis laikomas rizikos amžiumi. Paauglystės laikotarpis (11–16 m.), kaip tarpinė būsena, priklauso nuo to, kaip paauglys šiuo savo gyvenimo laikotarpiu reaguoja į socialinę aplinką, ar pripažįsta socialines normas, kaip jam pasireiškia deviacijos elgesys, kaip sudedamoji asocialaus elgesio dalis. Labai tikėtina, kad šiame procese gali pasitaikyti įvairių elgesio defektų, lemiančių deviantiškos asmenybės susiformavimą.

Dažniausiai į nusikalstamą veiklą įtraukiami visuomenės normų nepaisantys jaunuoliai, kuriems trūksta šeimos bei aplinkinių dėmesio. Pastebėta, kad nepilnamečiai, kurie daro nusikaltimus, turi psichologinių – elgesio sutrikimo – problemų (Navickaitė, 2005).

A. Dapšys (1993), atsižvelgdamas į veiksnius, lemiančius nepilnamečių teisėtvarkos pažeidimus, išskiria aplinkybinius veiksnius. Jis teigia, kad nepilnamečiai, kurie neturi nuolatinių antisocialinių motyvų, tikslų, sąmoningai nesiekia pakenkti kitam ir tuo turėti sau naudos, nieiško progos padaryti teisėtvarkos pažeidimą, pasielgia antisuomeniškai dėl sudėtingų situacijų arba iš keršto, pykčio, neapykantos, dėl seksualinių motyvų. Tad motyvas, A. Dapšio nuomone, gali būti nulemtas vaiko emocinių išgyvenimų.

Tai patvirtina ir atliktas tyrimas „Nepilnamečiai, padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai“ (2000), kuris rėmėsi Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriaus – auklėjimo darbų kolonijos auklėtinių apklausa. Ši apklausa parodė, kad vaikų elgesio ir emociniai sutrikimai, kuriuos jie patiria ar išgyvena socialinėje aplinkoje, vėliau perauga į nusikalstamus poelgius. Tokie emociniai ir elgesio sutrikimai vaikams prasideda gana anksti ar net ikimokykliniame amžiuje (Nepilnamečiai, padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai, 2000).

Pagrindines vaiko nusikalstamo elgesio priežastis įvardija G. Kvieskienė (2005). Jas sudaro tokie veiksniai – *„tėvų atsakomybės už savo vaikus sumažėjimas, šeimų ekonominės problemos, nepakankama socialinių ir specializuotų prevencijos institucijų veikla, lėšų trūkumas vaikų užimtumo problemoms spręsti“* (Kvieskienė, 2005, p. 76). Taip pat autorė akcentuoja, kad kas ketvirtą vaiką į nusikalstamumą įtraukia suaugęs asmenys, kas dešimtą – tėvai.

L. Navickaitė (2005) pabrėžia, kad yra tam tikras koreliacinis ryšys tarp nepilnos šeimos ir paauglių nusikalstamumo. Mat, pasak autorės, beveik visi teisiamųjų suolan sėdę nepilnamečiai būna kilę iš

nepilnų šeimų ar gyveno su patėviu. Taip pat L. Navickaitė (2005) teigia, kad tokio amžiaus jaunuoliai yra mažiau išprusę, nenori mokytis ir dirbti. Ribotų interesų ir neturinčių valios paauglių noras išsiskirti ir vaikiškas tikėjimas, kad padarę nusikaltimą išsisuks, liks nenubausti, yra stipresnis už atsakomybės jausmą (Navickaitė, 2005).

Nusikalstamam elgesiui atsirasti įtakos turi ir šeimos socialinis statusas. Nusikaltimus dažnai daro beglobiai, gatvės vaikai, vaikai, gyvenantys asocialiose, nedarniose, problematiškose šeimose, kur nuolat patiriama psichologinė, fizinė ir seksualinė prievarta (Nepilnamečių kriminalinė justicija, 2001).

Delinkventinis paauglio elgesys vienareikšmiškai yra nulemtas šeimos, tačiau negalima numatyti ir to, kokios šeimos susidurs su nepilnamečių nusikalstamumo problema. Pagrindiniais bruožais, V. Valicko teigimu (1992), kurie gali turėti įtakos nusikalstamumo atsiradimui, yra laikomi šie: struktūriškai nepilna šeima, smurtas, vartojamas vaikų ar kitų šeimos narių atžvilgiu, tėvų nusikalstamumas, tėvų užimtumas bei vaikų apleistumas, šeimoje vyraujantys konfliktai, nuolatinė įtampa.

Socializacija: socialinių institucijų įtaka paauglių nusikalstamumui

Mokykla – tai antras nepilnamečio socializacijos agentas. Pasitaiko atvejų, kai ir mokykla gali lemti, kad nepilnametis pakryps į nusikalstamą kelią. Tokio elgesio tikimybė padidėja, kai ir mokykla, ir šeima nesugeba suteikti nepilnamečiams žinių, įgūdžių, nesuformuoja įsitikinimų, kurie galėtų pakreipti vaiką visuomenei priimtina kryptimi. Mokykloje kaip teigia V. Gudžinskienė (2013) vyksta ir formalus ir neformalus ugdymas(is). Bendrojo lavinimo mokykla yra pagrindinė švietimo sistemos grandis, kurioje mokiniai ne tik įgyja žinių, bet ir išmoksta kritiškai vertinti įvairius dalykus, adaptuotis kintančioje socialinėje aplinkoje ir ją keisti norima linkme ir kt.

Tokie socialiniai institutai kaip šeima, šveitimas, kultūra, religija veikia vaiko socializaciją. Kiekviena visuomenė kiekviename vystymosi etape sukurianti tam tikrą socialinių bei dorovinių vertybių sistemą, elgesio taisykles, idealus, pirmiausia suinteresuota tuo, kad „*vaikas suvoktų tai ir, pavertęs savastimi, galėtų tapti pilnateisiu tos visuomenės nariu. Dėl to visuomenė viena ar kita forma visada padaro tikslingą poveikį asmenybei*“ (Leliūgienė, 2003, p. 9).

Nepilnamečiai gali būti įtraukiami į neformalias grupes ir suaugusiųjų, kadangi nepilnametis dar neturi baudžiamajai atsakomybei atsirasti reikalingo amžiaus. Šia priežastimi gali pasinaudoti suaugusieji, paskatindami nepilnametį asocialiems veiksams, žinodami, kad už tai jis bus nenubaustas (Leliūgienė, 2003).

Vis dažnesne problema tampa ir paauglių neužimtumas. Ši problema ryški ne tik mieste, bet ir kaime, kai jaunimas neturi nei savo susibūrimų, nei mėgiamos veiklos, o neretai tiesiog finansinių

galimybių užsiimti mėgstama veikla. A. Dapšys (1998) (cit. Grudžinskienė, 2013, p. 57) akcentuoja, kad būtent neužimtumas yra akivaizdus padidėjęs kriminogeninės rizikos veiksnys.

Tad netinkamas vaiko elgesys gali atsirasti dėl įvairių „*nepageidautinų socializacijos proceso trūkumų*. Šiais socializacijos proceso trūkumais gali tapti: 1) auklėjimo klaidos šeimoje (pvz., netiksliai išaiškinamos elgesio normos, šiltų emocinių santykių stoka, kontrolės trūkumas, paskatinimų ir bausmių disproporcija, prieštaringi reikalavimai); 2) bendraamžių grupėje atstūmimas ir izoliacija; 3) nesėkmės ir neigiamų vertinimų dominavimas mokykloje; 4) masinėse informacijos priemonėse demonstruojamas smurtas bei prievarta; 5) asocialios aplinkos įtaka (narkotikai, neformalus lyderiai, prievarta)“ (Kvieskienė, 2000, p. 15).

Struktūrinio funkcionalizmo atstovų požiūris į nusikalstamumą lemiančius veiksnius

Tiek G. Kvieskienės (2000) ir I. Leliūgienės (2002, 2003) aptarta socializacijos reikšmė paaugliui, tiek A. Čepo (1982), N. Lašienės (2003) ir A. Dapšio (1999) nusikalstamumo veiksnių aptarimas apima deviacinio elgesio atsiradimą, apibūdinimą, prielaidas. Visi šie autoriai patvirtina, jog paauglio nusikalstamas elgesys siejamas su emocijomis, poreikių ir galimybių plotme, su paauglių poreikių ir galimybių neatitikimu.

Tad šiuo požiūriu galima kalbėti apie E. Durheimo apibūdintą anemijos teoriją (remiantis Acus, Kraniauskas, 2007). E. Durheimo nuomone, viena pagrindinių priežasčių, kuri skatina nusikalsti, tai – vartojimo patologija. Šią vartojimo patologiją jis aiškino kaip visuomenės bandymą įvairiais mechanizmais suvaldyti savo narių norus. Jeigu to padaryti nepavyksta, „*visuomenei gresia chaosas, dezorganizacija, anemija*“ (Acus, Kraniauskas, 2007, p. 50).

Beje, reikia pažymėti, kad anemijos teorija nusikalstamumą aiškina kaip neatitikimą tarp skirtingų visuomenės dalių poreikių, interesų ir galimybių juos patenkinti. Dalis visuomenės negali patenkinti savo poreikių legaliais būdais, o tokia padėtis skatina nepasitenkinimą, konfliktiškumą ir nusikalstamą elgesį (Starkus, 2004).

Apibendrinant galima pažymėti, kad vienareikšmiško atsakymo, kas daro įtaką nepilnamečių nusikalstamumui, nėra, taip kaip nėra ir konkrečių veiksnių, apibūdinančių nusikalstamumo priežastis. Nepilnamečių nusikalstamumą lemia tokie veiksniai: nepilna šeima, asocialus tėvų elgesys, vaiko kognityvinė raida, socialinės aplinkos veiksniai, priklausymas tam tikrai subkultūrai ir kt. Akivaizdu, kad norint šalinti nusikalstamumo pasekmes, reikia naikinti priežastis, kurios skatina nusikalstamą elgesį. Kitaip sakant, kuo daugiau nepalankių faktorių vienu metu veikia asmenybę, tuo didesnė elgesio nukrypimų bei įvairių psichologinių problemų tikimybė.

2. BENDROJO LAVINIMO MOKYKLŲ NUSIKALSTAMUMO PREVENCIŲ PROGRAMŲ ĮGYVENDINIMO IR JŲ KOKYBĖS UŽTIKRINIMO TEORINIAI PAGRINDAI

Nusikalstamumo prevencinių programų įgyvendinimas bendrojo lavinimo mokyklose, vaikų ir jaunimo, kurie yra padarę įvairius teisės pažeidimus, elgesio korekcija neįmanoma be asmens pilietiškumo ugdymo, švietimo, nusikalstamų įpročių mažinimo, įtraukimo į kultūrinę ir sportinę veiklą bei darbinį gyvenimą. Tad kalbant apie bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinamas nusikalstamumo prevencines programas, veiklą, siejamą su prevencija, svarbus ne tik programų įgyvendinimo nuoseklumas, geranoriška veikla, bet ir jų kokybinis aspektas (Kampanija „Nebūk šešėlyje“, 2007). Nuo programų parengimo kokybės priklauso jų įgyvendinimas, pasiekiami prevencijos rezultatai ir skiriamų tam išteklių panaudojimo efektyvumas. Tačiau svarbu ir tai, kokiems kokybės valdymo aspektams teikiama pirmenybė, kas lemia pasisekimą, efektyvumą.

Lietuvoje iki šiol nepakankamai derinamos ir koordinuojamos tarpusavyje suinteresuotų ugdymo institucijų – valstybinių ir nevyriausybinų organizacijų – pastangos ir veiksmai, siekiant veiksmingos vaikų teisių apsaugos ir jų nusikalstamumo prevencijos (Kvieskienė, 2000, p. 13). Kokybinis aspektas vis dar per mažai dėmesio skiriama šių nusikalstamumo programų sudarymo metodiniams rengimo reikalavimams, įgyvendinimo kokybei, o tai lemia ir programų įgyvendinimo efektyvumą.

2.1. Nusikalstamumo prevencinių programų ir šių programų kokybės samprata

Nusikalstamumo prevencija suprantama kaip *„tikslinga valstybės institucijų, įvairių visuomeninių judėjimų ar kitokių visuomeninių organizacijų bei atskirų piliečių veikla, siekiant panaikinti nusikalstamumo priežastis bei sąlygas ar bent apriboti jų daromą įtaką“* (Problemos, aktualijos, patarimai, informacija, 1998, p. 23). Tad kalbant plačiąja prasme, nusikalstamumo prevencija – aktuali ir visuomenės gyvenime, nes svarbu ne tik nusikaltusių resocializacijos, bet svarbu užkirsti kelią padaryti naujiems nusikaltimams ateityje ir sulaikyti kitus asmenis nuo nusikaltimų darymo.

Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje nusikaltimų prevencijos sąvoka apibūdinama kaip poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią nusikaltimams,

nustatant ir pašalinant bendrąsias nusikaltimų priežastis bei sąlygas, taip pat individualiai veikiant asmenis, kurie linkę daryti nusikaltimus ar ateityje gali tapti nusikaltėliais arba nusikaltimų aukomis (Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, 2003).

Pedagoginėje literatūroje nusikaltimų prevencija – „*tai specialiosios programos ir strategijos, kurios padeda nusikaltusį vaiką grąžinti į šeimą, į ugdymo institucijas, siekia sugrąžinti pasitikėjimą suaugusiais, kitas pozityvias vertybes vaikui, kad šis galėtų tęsti pilnavertį gyvenimą*“ (Kvieskienė, 2000, p. 63).

Nusikalstamumo prevencija suprantama dviem prasmėmis: siaurąja ir plačiąja. Plačiąja prasme nusikalstamumo prevencija yra visos priemonės, kurios lemia nusikalstamumo priežastis ir sąlygas, t. y. bendro pragyvenimo lygio kėlimas, nedarbo mažinimo programų įgyvendinimas, švietimo sistemos gerinimas ir visos kitos pozityvios priemonės socialinei gerovei sukurti. Siaurąja prasme yra taikomos tos priemonės, kurių pagrindinis tikslas – nusikalstamumo mažinimas (Problemos, aktualijos, patarimai, informacija, 1998).

Nusikalstamumo prevencijos programa – tai „priemonių, skirtų tam tikram bendram nusikalstamumo prevencijos tikslui pasiekti, kompleksas“ (Kiškis, Kuodytė, 2012, p. 772).

Preveninę (lot. preventio – išankstinis kelio užkirtimas, užbėgimas už akių) pedagogiką plačiąja prasme suprantame kaip „*mokslą, nagrinėjantį palankių augimui ir tobulėjimui sąlygų vaikui sudarymo sistemą, raidą, metodus ir dėsningumus. Tai yra vadinamoji ankstyvoji preventinė pedagogika, kurią sudaro tinkama pagalba šeimai, ugdymo institucijų įvairovė, pakankamos galimybės vaikui tobulinti savo gabumus, ilsėtis ir žaisti*“ (Kvieskienė, 2003, p. 25).

Pagrindinė kovos su nepilnamečių nusikalstamumu kryptis – visapusiškas prevencijos sistemos veiksmingumo didinimas. Preventinė sistema – tai įvairių valstybės ir visuomenės grandžių veikla, *rengiant ir įgyvendinant priemones, šalinančias nepilnamečių nusikaltimų padarymo galimybes, jų priežastis ir sąlygas.*

Dabartinis nusikaltimų prevencijos kūrimas vienija kelių mokslų pasiekimus (kriminologijos, vadybos, politologijos ir psichologijos), kurie taip pat svarbūs nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos programų kokybei.

M. Smolinas (2010), nagrinėdamas nusikalstamumo prevencijos sampratą, pabrėžia, kad nusikaltimų prevencija – tai vadybos mokslas apie nusikaltimų rizikos (tikimybės) sumažinimo būdus, jungiant kriminologijos, vadybos teorijos ir politologijos pagrindus bei pasiekimus. Šis autorius remdamasis Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija (2000), atsižvelgia į kokybinius reikalavimus nusikalstamumo prevencinėms programoms įgyvendinti. Šie reikalavimai yra:

Mokslinis pagrindumas. Numatytų prevencinių priemonių pagrindumas turi būti įtikinamai įrodytas mokslo numatytomis priemonėmis. Numatant prevencines priemones tam tikriems nusikaltimams sumažinti, turime aiškiai parodyti, kuo grindžiamas mūsų įsitikinimas, kad būtent šios priemonės šiomis sąlygomis duos reikiamą efektą. Šis pagrindimas turi atremti mokslinę kritiką.

Organizacinis pagrindumas. Numatę prevencines priemones, turime tiksliai nustatyti, ar tikrai turimomis priemonėmis galime pasiekti prevencijos tikslus. Tam turi būti numatyta, kaip bus organizuotos ir valdomos šios priemonės.

Praktinis pagrindumas. Reikia, kad numatytos priemonės būtų gerai pritaikytos vykdyti praktiškai. Tos priemonės turi būti parengtos taip, kad jų vykdytojai aiškiai suprastų, ką ir kokia tvarka jie turi atlikti. Be to, jiems turi būti iškelti uždaviniai, su kuriais jie sugebėtų susidoroti. Jie turi turėti atitinkamą kvalifikaciją ir sugebėjimus (Smolinas, 2010).

Tad atsižvelgiant į šiuos kokybinius reikalavimus nusikalstamumo prevencinėms programoms rengti, M. Smolinas (2010) pastebi, kad viena pagrindinių priežasčių, kuri daro įtaką nepakankamam prevencinių priemonių įgyvendinimo sėkmingumui, yra tai, kad „teorija nepasiekė praktikos“. Autorius teigia, kad svarbus nusikalstamumo prevencinių programų kūrimo ir jų kokybės elementas yra ne tik jų oficialumas, kai prevencijos priemonės priimtose oficialiai ir yra paskirti atsakingi asmenys už jų įgyvendinimą, bet tuo pat metu kokybiniu požiūriu nebuvo nagrinėjami šių prevencinių programų įgyvendinimo sunkumai, su kuriais bus susiduriama jas įgyvendinant, bei kokie bus galimi padariniai.

Apibendrinant galima teigti, kad nusikalstamumo prevencinės programos samprata apima tikslingą valstybės institucijų, įvairių visuomeninių judėjimų ar kitokių visuomeninių organizacijų bei atskirų piliečių veiklą, siekiant panaikinti nusikalstamumo priežastis bei sąlygas, ar bent apriboti jų daromą įtaką. Tuo tarpu nusikalstamumo prevencinių programų kokybės sampratą galima vertinti kaip tam tikrų vadybinių priemonių, nukreiptų į nusikalstamumo prevenciją, taikymą organizaciniu lygmeniu, siekiant efektyvaus prevencinių priemonių įgyvendinimo.

2.2. Nusikalstamumo prevencinės programos bendrojo lavinimo mokyklose

„Pagrindinė kovos su nepilnamečių nusikalstamumu kryptis – visapusiškas jos prevencijos sistemos veiksmingumo didinimas. Ši sistema – tai visa įvairių valstybės ir visuomenės grandžių veikla, rengiant ir įgyvendinant priemones, šalinančias nepilnamečių nusikaltimų padarymo galimybes, jų nusikalstamumo priežastis ir sąlygas“ (Leliūgienė, 2002, p. 183).

Mokykla – svarbiausia vaikui vieša visuomeninė institucija, kurios veikloje galima pastebėti tam tikrus prevencinius bruožus. Privalomojo švietimo sąvoka sutelkia dėmesį piliečio užimtumui – privalomas ir valstybės garantuojamas ugdymas iki 16 metų pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programą. Mokiniui būnant mokykloje, tiesiogiai sumažėja galimybė likti be kvalifikuotos priežiūros ar nusikalsti – taip įgyvendinama prevencija.

Pagrindinis šalies dokumentas, kuris siejamas su nusikalstamumo prevencinėmis programomis, tai Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinė programa (1996). Ji parengta vykdant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 metų liepos 10 d. posėdžio Nr. 38(2) protokolinių sprendimų „Dėl Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinės programos metmenų“. Čia derinamas trumpalaikių ir ilgalaikių priemonių kompleksas, siekiant:

- pagerinti mokinių ir kitų vaikų sveikatos priežiūrą, jų užimtumą (ypač mokyklos lankymą), dvasinį, moralinį ir elgesio kultūros ugdymą;
- laiduoti vaikų, gyvenančių žemiau skurdo ribos (ypač benamių, vaikataujančių ir elgetaujančių socialinę globą ir rūpybą, ypatingą dėmesį skiriant jų pedagoginei priežiūrai ir užimtumui;
- sutelkti vaikų teisių apsaugos ir jų nusikalstamumo prevencinę veiklą savivaldybių ugdymo socialinės globos ir rūpybos institucijose, joms bendradarbiaujant su visuomeninėmis ir kitomis nevyriausybinėmis organizacijomis;
- suderinti šalyje valstybinių institucijų, dalyvaujančių vaikų teisių apsaugos ir jų nusikalstamumo prevencijoje, veiklą bei laiduoti informacinį, teisinį, mokslinį ir metodinį šios veiklos aprūpinimą.

Efektyviausias būdas mažinti nepilnamečių nusikalstamumo skaičių yra prevencinių programų rengimas. Nusikalstamumo prevencinės programos bendrojo lavinimo mokyklose visų pirma nukreipiamos į kriminalinius reiškinius – į veiksnius, kurie skatina nusikalstamumą (pvz., piktnaudžiavimas alkoholiniais gėrimais, narkomanija, nepilnamečių bėgimas iš namų ir pan.). Tačiau nemaža dalis programų gali apimti ne tik kriminalinius reiškinius, bet ir veiksnius, kurie prisideda prie nepilnamečių padaromų nusikaltimų, pavyzdžiui, vaikų neužimtumo problemos sprendimas (Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinė programa, 1996).

Prevencinių programų struktūra paprastai sudaroma atsižvelgiant į tris skyrius. Pirmas – priemonės pavadinimas. Antras – asmenys, institucijos, atsakingos už jos atlikimą. Trečias – vykdymo laikas. Po kurio laiko pareikalaujama ataskaitos už padarytą darbą. Šioje ataskaitoje asmenys

(institucijos), atsakingi už priemonių atlikimą, paprastai praneša, kad viskas įvykdyta pagal planą. Drauge programa (ar bent jos dalis) laikoma įvykdyta (Smolinas, 2010).

Pagrindinis nusikalstamumo prevencijos programų Lietuvoje rengėjas yra Vyriausybė. Didelę reikšmę prevenciniam darbui mokyklose turi vaikų ir jaunimo socializacijos programų įgyvendinimas. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministras 2010 m. spalio 11 d. patvirtino Vaikų ir jaunimo socializacijos programą (Nr. V-1715, Žin., 2010-10-18 Nr.123-6311).

Lietuvos Respublikos Seimo 2011 m. kovo 17 d. priimto Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymo (Nr. XI-1281, Žin., 2011-03-31, Nr.38) 43 straipsnis numato mokyklos atsakomybę įgyvendinant prevencines programas. 43 straipsnio 11 punkte teigiama, jog „*mokykla privalo užtikrinti sveiką, saugią, užkertančią kelią smurto, prievartos apraiškoms ir žalingiems įpročiams aplinką, ugdymo, mokymo, studijų, švietimo programų vykdymą, atvirumą vietos bendruomenei, mokymo sutarties sudarymą ir sutartų įsipareigojimų vykdymą, geros kokybės švietimą*“. Neabejotina, kad nurodytiems tikslams siekti būtina garantuoti prevencinių programų mokyklose įvairovę ir tinkamą vykdymą (Prevencinių projektų įgyvendinimas Lietuvos mokyklose, 2011).

Visų nusikalstamumo prevencijos programų numatyta vidutinė (2–3 m.) įgyvendinimo trukmė. Tad, A. Kiškio ir A. Kuodytės nuomone (2012), įgyvendinamos programos yra trumpalaikės, mažiau dėmesio skiriama ilgalaikėms prevencinėms programoms bei jų ilgalaikių rezultatų vertinimui. Didžiausią dėmesį nusikalstamumo prevencijos programų rengėjai skiria socialinei prevencijai (Kiškis, Kuodytė, 2012). Apžvelgiant nusikalstamumo prevencinių programų trukmę, vis dažniau akcentuojama, kad efektyvumą lemtų tai, jeigu atsirastų galimybė įgyvendinti programas per 5–10 metų. Ir tik tuomet reiktų stebėti jų efektyvumą (Prevencinių projektų įgyvendinimas Lietuvos mokyklose, 2011).

Prevencinės nusikalstamumo programos, kurios orientuojamos į socialinę prevenciją, gana dažnai taikomos, tačiau mažai susimąstoma apie jų veiksmingumą, kada jos taikomos grupei pažeidėjų, bet nėra nukreipiamos į konkretaus vaiko poreikius. Galima daryti prielaidą, kad nepilnamečių nusikaltimo priežastys skirtingos, o ta pati programa negali būti veiksminga visais atvejais; todėl turi būti atsižvelgiama į individualias vaiko ypatybes ir nusikaltimo pobūdį (Individualus darbas su nusikalsti linkusiu vaiku, 2006).

Kita vertus, didesnis dėmesys prevencinių programose skiriamas ne jau nusikaltusių nepilnamečių resocializacijai, o nusikalstamumo prevencijai. Permainos siejamos su prevencinių programų kokybės gerėjimu, su Nepilnamečių justicijos programomis, kurios užtikrino nepilnamečių justicijos sistemos pažangą, tapo daug humaniškesnės, labiau orientuotos į nepilnamečių amžiaus ir jų auklėjimo ypatumus poreikius.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimu Nr. 1070 patvirtintoje Nepilnamečių justicijos 2009–2013 metų programoje yra numatyti vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos įgyvendinimo planai ir perspektyvos. Ir būtent šio įstatymo gairės orientuojamos ir į mokykloje įgyvendinamas nusikalstamumo prevencines programas. Ši programa leido atsižvelgti į glaudesnę institucijų bendradarbiavimą ir efektyvesnę pagalbos teikimą delinkventinio elgesio vaikams, nes sukuriama plačiai pritaikomos prevencinės priemonės ir programos, skiriama profesionali specialistų pagalba (Prevencinių projektų įgyvendinimas Lietuvos mokyklose, 2011).

Vienas pagrindinių programos uždavinių, susijusių su vaiko minimalia ir vidutine priežiūra, – plėtoti nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros sistemą. Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos kūrimo poreikį lėmė ne tik tarptautinių standartų įgyvendinimas, bet ir statistiškai pagrįstas vis augantis nepilnamečių delinkventinio elgesio atvejų skaičius. Atsižvelgiant į sprendžiamas delinkventinio elgesio turinčių vaikų problemas, į vaikų delinkventinio elgesio prevencijos veiklą galima įtraukti įvairias institucijas. Institucijas galima skirti į dvi grupes: 1) pagrindinės ir svarbiausios institucijos; 2) papildomos institucijos, kurios pagal poreikį ir sprendžiamą problemą įtraukiamos į delinkventinio elgesio prevencinę veiklą. Tad prevencinės programos su šiais pasikeitimais įgijo tam tikrą pranašumą, kadangi į jas vis labiau įtraukiamos ir kitos su prevencine veikla susijusios institucijos, bei žvelgiama labiau holistiškai į prevencijos įgyvendinimą (Prevencinių projektų įgyvendinimas Lietuvos mokyklose, 2011).

A. Kiškis ir A. Kuodytė (2012) teigia, kad dauguma nusikalstamumo prevencinių programų yra nacionalinės, taikomos visos valstybės mastu. Programos yra centralizuotos, todėl mažiau orientuotos į regioninį ir vietinį lygius, žmogaus saugumo užtikrinimo artimiausius interesus ir poreikius. Tam, kad programos būtų efektyvios, jas įgyvendinant reikėtų atsižvelgti į vietos nusikalstamumo problemas. To siekiant reikia atlikti konkretaus reiškinio prevenciją, tiksliai apibrėžti poveikio objektą, erdvės bei paties reiškinio ribas. Nusikalstamumo prevencijos programoje turi būti tiksliai apibrėžta, kokių nusikalstamų veikų, kur, kada bei kokių asmenų atžvilgiu siekiama padaryti prevencinį poveikį. Taip pat svarbu tinkamai įvertinti prevencijos objekto reikšmingumą (Prevencinių projektų įgyvendinimas Lietuvos mokyklose, 2011).

Šiandien rengiamos prevencinės programos mokykloms dar stokoja įgyvendintų prevencinių programų vertinimo, mažai orientuojamasi į tęstines programas, kurios remtųsi įgyvendintos prevencinės programos išvadamis, rekomendacijomis. Neabejojama tik vienu dalyku, kad nusikalstamumo prevencinės programos ir jų kiekis bent jau dalinai išspręstų nepilnamečių nusikalstamumo problemą mokyklose (Smolinas, 2010).

Kita gana opi prevencinių programų įgyvendinimo bendrojo lavinimo mokyklose problema – kvalifikuotų specialistų stygius, kuriems priskiriamos nusikalstamumo prevencinės programos įgyvendinimo kontrolės funkcijos. Vis dar stokojama socialinių darbuotojų ir socialinių pedagogų, kurie turėtų atlikti esminį vaidmenį, ypač dirbant su resocializuojamais vaikais. Ši problema aktualesnė rajono mokyklose, į kurias sunku pritraukti aukštos kvalifikacijos specialistus (Prevencinių projektų įgyvendinimas Lietuvos mokyklose, 2011).

Mokykla užima labai svarbią vietą vaiko gyvenime, rūpinasi jo asmenybės ugdymu. Vaiko teisių apsaugos tarnyba turi galimybes dirbti ne tik su pačiu probleminiu vaiku, bet ir su jo šeima, rūpinasi jų socialine gerove. Čia svarbios ir kitos valstybinės bei visuomeninės organizacijos. Kiekviena iš jų atlieka savo kompetencijai priskirtas funkcijas, tačiau iki šiol nėra nuoseklaus ir sistemingo šių institucijų bendradarbiavimo, o tai tampa pagrindine prevencinių programų, įgyvendinamų mokykloje, sėkmės problema (Individualus darbas su nusikalsti linkusiu vaiku, 2006).

Apibendrinant galima teigti, kad bendrojo lavinimo mokyklose nusikalstamumo prevencinės programos gali būti individualios, skirtos grupėms ar bendros, ankstyvosios ir tiesioginio poveikio. Tačiau įgyvendinant šias nusikalstamumo prevencines programas, visų pirma atsižvelgiama į poreikį. Tai reiškia, kad didesnis dėmesys skiriamas tam, kokiai amžiaus ir poveikio grupei šios prevencinės programos skiriamos.

2.3. Nusikalstamumo prevencinių programų įgyvendinimo efektyvumas bendrojo lavinimo mokyklose

Kiekviena veikla, kuria siekiama kreipti vaiko socializacijos procesą vaikui ir visuomenei naudinga linkme, pirmiausia turi remtis vaiko interesais. Šią principinę nuostatą įtvirtina ir tarptautinės, ir nacionalinės teisės normos. Ji reiškia, jog svarbiausia yra atpažinti ir suvokti vaiko problemas, siekti jas šalinti arba švelninti jų poveikį ir siūlyti tai, ko vaikui labiausiai reikia, kas galėtų jį motyvuoti ir skatinti gyventi kitaip (Vaikų ir jaunumo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija, 2000).

Bendri prevencijos principai, nukreipti į nepilnamečių nusikalstamumo prevenciją, yra išdėstyti Vaiko ar jaunuolio grąžinimo į socialų gyvenimą koncepcijoje (Žukauskienė ir kt., 2002). Jie glaudžiai susiję su efektyviu nusikalstamo elgesio prevencinių programų planavimu ir taikymu. Pagal šią koncepciją, kurią aptaria R. Žukauskienė ir kt. (2002), nusikaltusiems vaikams ir jaunuoliams taikomos prevencinės programos turėtų remtis tokiais principais:

- *Rizikos lygio klasifikacija*. Intervencijos priemonės turi atitikti nepilnamečio rizikos lygį, t. y. taikomų intervencinių priemonių intensyvumas turi priklausyti nuo rizikos laipsnio nusikalsti pakartotinai.

- *Tinkamas poveikio būdas*. Svarbu, kad taikant poveikio priemones būtų atsižvelgiama į konkretų asmenį, kuriam jos yra taikomos, ir kad būtų taikomos sistemingai ir nuosekliai.

- *Bendruomenės kontekstas*. Labai svarbu yra stiprūs ryšiai su bendruomene – tai laiduoja didesnę prevencinių programų efektyvumą nei darbas su atskiru individu.

- *Priemonių įvairiapusiškumas*. Kadangi nusikalstamo elgesio formavimuisi reikšmės turi įvairios priežastys, tai ir intervencinės programos taip pat turi atspindėti ne vieną, bet visą kompleksą problemų ir jų sprendimui taikyti įvairias priemones bei metodus.

- *Programos integruotumas*. Tai intervencijos tikslus atitinkančių metodų taikymas; priemonių ir išteklių, reikalingų intervencinėms programoms vykdyti, užtikrinimas; darbuotojų kvalifikacijos kėlimas, specialus apmokymas, sistemingas vadovavimas ir įvertinimas.

- *Integracija*. Nepilnamečio, atlikusio laisvės atėmimo bausmę, grąžinimas į socialiai priimtina gyvenimą, integravimas į visuomeninę veiklą, dalyvavimas bendraamžių savitarpio grupėse, labdaringos ar globėjiškos veiklos skatinimas.

- *Kriminogeniniai poreikiai*. Planuojant prevencinės programos priemones, svarbu pagrindinį dėmesį skirti problemoms, tiesiogiai susijusioms su nusikalstamumu, o ne pašalinėms, kurios tiesiogiai nėra susijusios su nusikalstamumo problemų sprendimu (Snieskienė, Kuksėnaitė, 2008).

Prevencinių programų efektyvumas, jų įgyvendinimo kokybė mokykloje gali priklausyti nuo daugelio veiksnių. Svarbiausi – kontekstas, kuriame prevencinė programa būtų įgyvendinama, bei identifikuojami rizikos faktoriai, turintys reikšmės nusikalstamo elgesio formavimuisi. Prevencinės programos turi būti nukreiptos ne tik į šių rizikos faktorių šalinimą, bet ir į apsauginių faktorių optimizavimą. Tam numatomos įvairios priemonės, kurios efektyviausiai šalintų problemas, tiesiogiai susijusias su nusikalstamu elgesiu. Ir, be abejo, itin svarbus yra valstybės dėmesys, sudarantis prielaidas programų tęstinumui ir paslaugų plėtrai (Snieskienė, Kuksėnaitė, 2008).

„Pagrindinis nusikalstamumo prevencijos programų rengėjas Lietuvoje yra Vyriausybė, kuri vidutiniškai per metus parengia po 2 nacionalines nusikalstamumo prevencijos programas, didžiausią dėmesį skirdama socialinei prevencijai. Tačiau pats nusikalstamumo prevencijos programų rengimas nėra nuolatinis ir nuoseklus procesas“ (Kiškis, Kuodytė, 2012, p. 800).

Tačiau kalbant apie bendrą nusikalstamumo prevencinių programų rengimą, pastebima, kad valstybės vykdomų nusikalstamumo prevencijos programų situacija Lietuvoje tokia, jog nėra vienos

nacionalinės programos, vienijančios nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos priemonės. Nėra sukurtos ir bendros sistemos, galinčios padėti išvengti tiek įsitraukimo į nusikalstamą veiklą, tiek pakartotinio nepilnamečių nusikalstamumo. Iki šiol nepilnamečių nusikalstamumo prevencija įtraukiama į kitas programas, kurių prioritetas nėra konkrečiai nepilnamečių nusikalstamumo prevencija. Tai užkerta kelią kurtis naujoms paslaugoms, tinkamai organizuoti ir koordinuoti veiklas, skirtas nepilnamečių nusikalstamumo prevencijai (Snieskienė, Kuksėnaitė, 2008). Tad kalbant apie nusikalstamumo prevencines programas būtina pabrėžti, kad nukenčia ir jų kokybė, nes nėra programų įgyvendinimo sistemiškumo.

Mokslinės metodologijos pagrindai nusikalstamumo prevencinėms programoms rengti ir administruoti apibūdinami A. Čepo ir kt. (2005) „Nusikalstamumo prevencijos programų rengimo ir administravimo metodologijoje“. Šiame tyrime nagrinėjamos atskiros nusikalstamumo prevencijos programos, išanalizuota atskirų užsienio šalių patirtis rengiant ir administruojant nusikalstamumo prevencijos programas. Tyrimo pagrindu parengta Nusikalstamumo prevencijos programų rengimo ir vykdymo specialistų mokymo programa (2003).

Siekiant prevencinių programų efektyvumo, svarbu atsižvelgti ir į šių programų rengimo problemas, kurios gali lemti jų efektyvumą ir kokybę. Pagrindinį ir naujausią šios srities tyrimą atliko A. Kiškis ir A. Kuodytė (2012). Apibūdindami „Nusikalstamumo prevencijos programų rengimo Lietuvoje tyrimą“ jie akcentavo ne tik rengimo modelius, principus, reikalavimus, atitiktis metodiniams reikalavimams, bet ir išskyrė 16 kriterijų, pagal kuriuos buvo vertinamos 49 Lietuvos centro nusikalstamumo prevencijos programų duomenų bazėje pateiktos įvairaus lygio 1993–2016 m. nusikalstamumo prevencinės programos. Šie 16 kriterijų¹ leido nustatyti nusikalstamumo prevencijos programų atitiktį programų rengimo metodiniams reikalavimams.

Ištyrus 49 programas nustatyta, kad nebuvo parengta nė viena nusikalstamumo prevencijos programa, kuri tenkintų visus 16 nagrinėtų kriterijų, parodančių programų atitiktį programų rengimo metodiniams reikalavimams.

A. Kiškis ir A. Kuodytė (2012) pateikdami tyrimo išvadas akcentuoja, jog nusikalstamumo prevencinių programų atitiktis metodiniams rengimo reikalavimams parodė, kad tik 3 (19 proc.) išnagrinėtus kriterijus atitinka daugiau nei pusė visų nusikalstamumo prevencijos programų. Tuo tarpu likusių 13 (81 proc.) kriterijų atitikimas nesiekia 50 proc. visų nusikalstamumo prevencijos programų.

¹ 1) Problema suformuluota tiksliai ir konkrečiai. 2) Apibrėžtas problemos mastas. 3) Apibrėžtas problemos pastovumas. 4) Nustatyti reiškinio, kurio prevencijai skiriama programa, neigiami padariniai. 5) Tikslai atitinka problemą, kuriai spręsti sukurta programa. 6) Tikslai konkretūs ir tikslūs. 7) Tikslai yra suprantami. 8) Uždaviniai yra suprantami. 9) Uždaviniai yra konkretūs. 10) Apibūdintas į programą atrinktų priemonių potencialus veiksmingumas. 11) Įvertinti priemonių įgyvendinimo finansiniai kaštai. 12) Nustatyti planuojami programos rezultatai. 13) Numatyta programos vykdymo ir valdymo struktūra. 14) Numatytas nevyriausybinių organizacijų dalyvavimas programos vykdyme. 15) Numatytas individualių asmenų dalyvavimas programos vykdyme. 16) Numatyti programos veiksmingumo ir poveikio vertinimo kriterijai.

Programos geriausiai atitinka problemos, uždavinių bei vykdymo ir valdymo struktūros grupių kriterijus. Tačiau nė vieno tikslų ir priemonės grupių kriterijaus neatitinka daugiau kaip pusė analizuotų nusikalstamumo prevencijos programų.

Nustatyta, kad nė vienoje tirtoje nusikalstamumo prevencijos programoje neapibūdintas į programą atrinktų priemonių potencialus veiksmingumas – įtraukiant kiekvieną priemonę į programą, nedaroma jokių jos veiksmingumo patikrinimų. Taip rengiamos daugelio institucijų pastangų ir finansinių lėšų reikalaujančios nacionalinio lygio prevencijos programos, tačiau visiškai neaiškus jų prevencinis poveikis.

Tad iš pateikto tyrimo apibendrinimo galima spręsti, kad įgyvendinant prevencines nusikalstamumo priemones stokojama priemonių prevencinio poveikio vertinimo. Šiuo požiūriu prasilenkiama su nuostata, kad pirmiausia yra svarbus prevencinių priemonių pagrindumas. Šis principas numato, kad priemonėse turi būti aiškiai nurodyta, kuo grindžiamas įsitikinimas, kad būtent šios priemonės duos reikiamą efektą. Kitas aspektas – tai tikslus nustatymas, ar būtent šiomis priemonėmis galima pasiekti užsibrėžtų prevencijos tikslų. Tam turi būti žinoma, kaip bus organizuojamos ir vykdomos šios priemonės. Trečia – praktinis pagrindumas, tai yra ar numatytos priemonės bus gerai pritaikytos praktiškai. Čia svarbiausia, kad būtų suderinta tiek valstybinių institucijų, susijusių su prevenciniu darbu, tiek nevyriausybinių organizacijų politika. Tačiau aptariant nusikalstamumo prevencinių programų efektyvumą, tenka atsižvelgti ir į bendrojo lavinimo mokyklų prevencinių programų įgyvendinimą ir valdymą.

Svarbus bendrojo lavinimo mokyklos uždavinys – sukurti prevencinio darbo grupes ir išskirti prevencinio darbo subjektus bei objektus. Tokiais subjektais, kaip matyti iš teisės aktų, reglamentuojančių prevencinių programų įgyvendinimą mokyklose, turėtų būti mokyklos vadovas ar vadovo pavaduotojas ugdymui, mokytojai, klasių auklėtojai, specialistai (socialiniai pedagogai, visuomenės sveikatos priežiūros specialistai, psichologai, specialieji pedagogai ir t. t.). Taip pat į darbo grupes tikslinga įtraukti mokinius, mokinių tėvus (globėjus, rūpintojus), atstovus iš mokyklos savivaldos institucijų ir kitus asmenis ar socialinėse institucijose dirbančius specialistus. Svarbu, kad prevencinės programos būtų kuriamos ir nuolat įgyvendinamos švietimo įstaigose (Prevencinių projektų įgyvendinimas Lietuvos mokyklose, 2011).

Mokyklos aplinkoje įgyvendinant prevencines programas, pastebima, kad nėra pastovios prevencinės komandos sandaros, komandos narių funkcijų atskyrimo. Siekiant garantuoti prevencijos vykdymo efektyvumą, būtina šioje veikloje taikyti įvairių sričių specialistų žinias, gebėjimus ir

įgūdžius. Tada prevencinė veikla atitiks sėkmingų prevencinių programų principus – tęstinumą, kryptingumą, prieinamumą, veiksmingumą ir duos laukiamų rezultatų (Merfeldaitė, Railienė, 2006).

Kita vertus, tiek užsienio, tiek Lietuvos mokslininkai bei specialistai, dirbantys su vaikais, pažymi, kad taikomų prevencijos formų efektyvumas didėja, kai:

- Prevencijos priemonės parenkamos pagal vaikų amžių;
- Yra dirbama su jaunesnio amžiaus vaikais. Efektyviausia pradėti dirbti su ikimokyklinio amžiaus arba pradinių klasių moksleiviais;
- Kai prevencijos formos yra taikomos nuolat;
- Kai yra taikomos skirtingo pobūdžio prevencijos formos;
- Kai vaikai gali aktyviai dalyvauti (diskutuoti, reikšti savo nuomonę);
- Kai su vaikais ir paaugliais yra dirbama mažose grupėse. Kai yra daug dalyvių, sudėtinga valdyti auditoriją, todėl mažėja darbo efektyvumas (Prevencinių projektų įgyvendinimas Lietuvos mokyklose, 2011).

Nusikalstamumo prevencinių programų įgyvendinimo efektyvumas bendrojo lavinimo mokykloje dirbant su vaikais tiek grupėje, tiek individualiai, priklauso ir nuo socialinio pedagogo funkcijų. Socialinis pedagogas yra tiesiogiai atsakingas už prevencinį darbą mokykloje, tačiau jam priskiriamas ir organizacinis prevencinio darbo vaidmuo, suburiant, inicijuojat nusikalstamumo prevencinio darbo grupę. Tad vienas iš vykdančiųjų asmenų, atsakingų už projektinę veiklą, smurto prevencinių programų įgyvendinimą, gali būti socialinis pedagogas (Kiškis, Kuodytė, 2012).

Socialinis pedagogas dirbdamas su nusikalstamumo prevencija taiko metodus, kuriuos galima apibūdinti kaip socialines-psichologines technologijas, kaip tam tikro poveikio priemones psichinei žmogaus tikrovei paveikti. Šių metodų taikymas yra neįmanomas be mokyklos bendruomenės tarpusavio bendradarbiavimo ar išorinių institucijų už mokyklos ribų įtraukimo į prevencinę veiklą. Socialinis pedagogas savo veikloje vadovaujasi šiais *darbo metodais*: „*individualiu darbu; grupiniu darbu ir tinklo metodu*“ (Kvieskienė, 2003, p. 53).

Nusikalstamumo prevencinėms programoms įgyvendinti, jų efektyvumui siekti bendrojo lavinimo mokykloje gali daryti įtaką ir bendrojo lavinimo mokyklos turimi ištekliai ir optimalus šių išteklių valdymas. Šiems ištekliams priskiriami ne tik finansiniai ar žmogiškieji ištekliai, bet ir laiko ištekliai. Didesnės įtakos prevencinių nusikalstamumo programų įgyvendinimui turi ir sudaromų prevencinių grupių narių veiklos savanoriškumo principas, mat pedagogams ši veikla yra papildoma, nemokama, neretai reikalauja papildomo laiko, pastangų (Prevencinių projektų įgyvendinimas Lietuvos mokyklose, 2011).

Nuo laiko, pedagogų įsitraukimo ar skiriamų lėšų nusikalstamumo programoms įgyvendinti priklauso ir bendri prevencinės veiklos rezultatai. Tad išvardyti veiksniai gali lemti efektyvumą, tačiau be šių veiksnių dar yra ir kiti veiksniai.

„Atsižvelgiant į naujų prevencinių programų vykdymą, prevencinio darbo grupės gali susidurti su metodologinio pobūdžio darbo problemomis, kurių iki šiol neteko spręsti. Aiškėja, kad pakankamai daug lėšų dar reikėtų skirti ir tokių prevencinių programų vertinimo mechanizmams sukurti ir palaikyti. Kita vertus, naujų prevencinių programų specifika lemia, kad jų efektyvumas – jei ir atsirastų galimybė matuoti šių programų efektyvumą – pasireiškia tik po 5–10 metų, o kartais ir dar vėliau. Pavyzdžiui, bene veiksmingiausia investuoti į paauglių nusikalstamumo mažinimą yra apmokant jaunos tėvus emocinio bendravimo įgūdžių su naujagimiais ir kūdikiais, tokiu būdu vykdant emocinių ir elgesio problemų prevenciją bei užkertant kelią šių problemų pasireiškimui paauglystėje. Tačiau akivaizdu ir tai, kad tokios investicijos atsipirktų maždaug po 15 metų. Lietuvoje politikų brandumas dar nėra toks, kad leistų tikėtis, jog jie sutartų investuoti į panašaus pobūdžio prevencines programas“ (Prevencinių projektų įgyvendinimas Lietuvos mokyklose, 2011, p. 7).

Kitu požiūriu, nusikalstamumo prevencinių programų įgyvendinimo efektyvumas priklauso ir nuo tokių veiksnių kaip atliekamas tarpinės veiklos monitoringas, išteklių paskirstymas, darbo pasidalijimas, vadovo vadovavimo stilius, tarpžinybinis bendradarbiavimas, partnerių ar bendruomenės savanoriškas įsitraukimas į veiklą.

Tad galima teigti, kad, siekiant garantuoti nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių programų efektyvumą, visų pirma tenka atsižvelgti į kuriamų nusikalstamumo prevencinių programų sistemiškumą, į šių programų išskyrimą, jų testinimo galimybes. Daugiau dėmesio reikėtų skirti ir jų veiksmingumo, ir prevencinio poveikio patikrinimui. Svarbu atsižvelgti ir į programų kontekstą, kuriame jos planuojamos įgyvendinti. Taip pat turi būti atsižvelgta ir į rizikos faktorius, kuriuos siekiama šalinti, bei optimizuojami apsauginiai faktoriai, numanant priemones, nukreiptas į tiesiogiai su nusikalstamu elgesiu susijusias problemas.

2.4. Nusikalstamumo prevencinių programų kokybės valdymas

Kokybė švietimo įstaigoje gali pasireikšti kaip atitikimas fiksuotiems reikalavimams, per kokybės užtikrinimo sistemą, garantuojančią paslaugų atitikimą iš anksto suformuluotiems reikalavimams – standartams. Tačiau kaip buvo kalbama apie prevencinių programų efektyvumo įgyvendinimą, pastebėjimai leidžia teigti, kad konkrečių nusikalstamumo prevencinių programų įgyvendinimo standartų kol kas nėra, o prevencinių nusikalstamumo programų kokybė nukenčia dėl

prevencinių smurto programų sistemiškumo nebuvimo, neatitikimo ir esamiems standartams (Smolinas, 2010).

Kokybė gali būti apibrėžiama kaip standartų ir specifikacijų reikalavimų atitiktis, tinkamumas naudoti, klientų patenkinimų laipsnis (Ruživičius, 2006). Tuo tarpu kokybės valdymas – tai daug platesnio negu kokybės kontrolė pobūdžio veiksmai. Tai operatyviniai veiksmai, kuriais siekiama paslaugos ir jai keliamų reikalavimų atitikties, o tai galima pasiekti tik valdant paslaugos teikimo procesą (Kokybės vadyba, www.manoinvesticijos.lt). Kad nusikalstamumo prevencinių programų įgyvendinimo proceso rezultatai kuo labiau priartėtų prie numatytų programoje, prireikus šis procesas gali būti ne tik tikrinamas, bet ir koreguojamas, šalinant nesėkmes ir įtraukiant papildomas priemones, kurios padėtų siekti užsibrėžtų tikslų. Kita vertus tenka akcentuoti ir tai, kad į šį procesą turi įsitraukti visos suinteresuotos pusės, tiek projekto iniciatoriai, tiek jo įgyvendintojai, tiek paslaugos gavėjai.

Mokykla yra organizacija su jai būdingomis struktūromis. Mokykla – tai organizacija, veikianti sudėtingoje ir kintančioje socialinėje aplinkoje, disponuojanti ribotais ištekliais ir įtraukianti daug įvairių suinteresuotųjų asmenų grupių, tokių kaip švietimo valdymo institucijų darbuotojai, mokyklos vadovybė, mokytojai, mokiniai, tėvai, mokesčių mokėtojai, visuomenė. Visos išvardytos suinteresuotosios grupės gali turėti skirtingus lūkesčius mokyklos veiklos atžvilgiu, todėl jų mokyklos veiklos vertinimo kriterijai gali skirtis. Tai, ką mokytojai laiko svarbiais mokymosi rezultatais, gali būti nebūtinai svarbu mokiniams, tėvams, mokyklos vadovybei, vietos bendruomenei ar valdžios institucijoms (Kas yra gera mokykla?, 2012). Tad švietimo organizacijos kokybės įgyvendinimas kaip tik ir siekia klientų poreikių patenkinimo, garantuojant kokybiškai geresnius procesus.

Siekiant kokybiško nusikalstamumo prevencinių programų įgyvendinimo, visų pirma tenka atsižvelgti ne tik į formuojamus tikslus, kurie turi būti aiškūs, bet ir apibrėžti tai, kokių nusikalstamų veikų, kur, kada, kokiais terminais bei kokių asmenų atžvilgiu siekiama padaryti prevencinį poveikį. Uždaviniai turi būti išmatuojami, t. y. numatant uždavinius programos rengėjai turi pasirinkti rodiklius, padedančius kokybiškai ir kiekybiškai įvertinti pagrindinį rezultatą. Rengiant kokybiškas nusikalstamumo prevencines programas ir jas įgyvendinant, vis dar pasigendama ne tik monitoringo, tarpinių veiklos rezultatų vertinimo, bet ir programoms skirtų išteklių (finansinių, žmogiškųjų, laiko) planingo panaudojimo. Stokojama ir konkrečiai apibrėžtų kokybės valdymo privalomųjų metodikų, kurios būtų privalomos visiems, rengiantiems programas, finansuojamas iš valstybės biudžeto.

Nusikalstamumo prevencijos programų rengimui, kaip ir bet kokiam projektui, turėtų būti numatyti programų rengimo vykdytojai, veiklos, terminai, skiriami ištekliai, tarp jų ir moksliniams tyrimams, susijusiems su programos rengimu, pagrindžiantiems programoje siūlomų prevencijos

priemonių potencialų veiksmingumą, ir kitiems (Kiškis, Kuodytė, 2012). Tad kokybės įgyvendinimas priklauso ir nuo to, kaip rengiamos nusikalstamumo prevencinės programos ir kaip paskirstomi vykdytojai ir tarpusavio atsakomybė, kas siejama su nuoseklia prevencinio darbo dokumentacija ir priežiūra.

Kaip teigia M. Smolinas (2010, p. 39), „*kokybės vadybos sistemos dokumentacija turėtų padėti efektyviai valdyti pokyčius, užtikrinti procesų nepertraukiamumą bei pastovumą keičiantis personalui, padėti nuolat stebėti ir tobulinti veiklą, kas veiktų kaip garantas, kad ir nepilnamečių prevencija vykdoma bendrojo lavinimo mokyklose duos teigiamų rezultatų.*“

Tad kalbant apie bendrojo lavinimo mokykloje įgyvendinamą kokybės vadybą, svarbu žinoti, ar yra parengta vadybos sistemos dokumentacija. Tokia kokybės sistemos dokumentacija padėtų efektyviai valdyti pokyčius, kurie siejami su personalu, leistų stebėti ir tobulinti veiklą, įsitikinti, kokių rezultatų galima tikėtis įgyvendinant nepilnamečių nusikalstamumo prevencines programas.

Itin svarbu siekiant kokybės valdymo bendrojo lavinimo mokykloje įsitikinti, ar visas personalas savo praktinėje veikloje remsis vidiniais dokumentais ir jų laikysis. Kita vertus, siekiant kokybinių pokyčių ir kokybės vadybos tikslų švietimo organizacijoje, svarbu prisiminti, kad bet kuri grupė (ar kalbant apie prevencinę grupę) gali dirbti tik tada, kai orientuojasi į aukščiausios vadovybės, lyderio veiklą, įsipareigojimus grupei ar aktyvų įsitraukimą į grupę. Tad būtent vadovybė nurodo, į kokius kokybiškai naujus tikslus nukreipiama nusikalstamumo prevencinė veikla jos įgyvendinimas. Tokios programos įgyvendinimas apims ir vadovybės analizę, siejamą su mokymais, vartotojų pasitenkinimu, tiekimo sistema, rezultatų ir veiklos tobulinimo galimybių aptarimu, kaip procesų gerinimo veiksmus (Merfeldaitė, Railienė, 2006).

O. Merfeldaitė, A. Railienė (2006), remdamosis B. Neverausku ir kt. (2006), išskiria keturis kokybės valdymo sistemos elementus: vadovybės atsakomybę, išteklių valdymą; proceso valdymą; matavimus, analizę ir gerinimą. Jos pateikia veiklos kontrolės uždavinius:

- bendra pasikeitimų kontrolė – pasikeitimų koordinavimas, apimant visas projekto veiklos sritis bei įtraukiant visus projekto dalyvius;
- sąnaudų kontrolė – biudžeto pasikeitimų kontrolė;
- kokybės kontrolė – atitinkamų projekto rezultatų ir veiksmų atitikties kokybės standartams kontrolė;
- koregavimo priemonių parengimas, siekiant išvengti atsirandančių nukrypimų, jų priežasčių bei pasekmių;

- reagavimo į rizikos veiksnius kontrolė – reagavimo į rizikos veiksnių pokyčius kontrolė viso projekto įgyvendinimo metu.

Siekiant kokybės vadybos švietimo sistemoje tikslų svarbu atsižvelgti ir į personalo sistemą garantuojant, kad švietimo organizacija turi kvalifikuotą ir nuolat savo kvalifikaciją keliantį personalą.

Kitu požiūriu, organizacija, teikianti švietimo paslaugas, turi identifikuoti bei tolygiai paskirstyti išteklius, reikalingus realizuojamiems procesams. Tai svarbu, nes tikslus ir aiškiai pagrįstas išteklių (žmogiškųjų, finansinių ir t. t.) paskirstymas gali būti tas faktorius, lemiantis efektyvų siekiamų rezultatų įgyvendinimą. Kitaip tariant, švietimo organizacija privalo „*nustatyti įeitinę informaciją siekiant identifikuoti išteklių poreikius; planuoti išteklius ilgam, vidutinės trukmės bei trumpam periodui; užtikrinti išteklius, garantuojančius efektyvų komunikavimą*“ (Smolinas, 2010, p. 39).

Organizacijoje turi būti vertinamas veiklos atlikimas, vykdomas auditas, kad kokybiniu aspektu būtų sužinota apie švietimo įstaigos įgyvendinamos veiklos trukdžius, neatitikimus. Tai, be abejo, leistų tobulinti veiklą ieškant kokybiškai naujų prevencinių programų valdymo ir kokybės užtikrinimo procesų (Ruživičius, 2006). Tad siekiant kokybės įgyvendinimo, reiktų identifikuoti potencialias situacijos gerinimo sritis. Švietimo organizacijoje galėtų būti naudojami atitinkami metodai, remiantis informacija, gauta iš tokių šaltinių kaip vidinis kokybės politikos supratimo organizacijos viduje įvertinimas; kokybės tikslų pasiekimas; įeitiniai duomenys iš vartotojų ir kitų suinteresuotųjų šalių.

Kalbant apie nusikalstamumo prevencinių programų valdymą, itin svarbu numatyti mokyklos pedagogų ir socialinio pedagogo bendradarbiavimo gaires, prevencinių programų įgyvendinimo trukdžius, siejamus su bendradarbiavimo sunkumais, ir kokybės valdymo aspektu daryti įtaką pakeitimams (Merfeldaitė, Railienė, 2006). Tad apibrėžiant prevencinės darbo grupės veiklą, kurios tikslas – spręsti prevencinio darbo klausimus, vykdant teisės pažeidimų, alkoholio, tabako, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo, smurto, nusikalstamumo prevencinius klausimus bei organizuojant pagalbos mokiniui, mokytojui ir tėvams teikimą, reiktų daugiau dėmesio skirti funkcijų pasidalijimui.

Pagrindiniai kriterijai, pagal kuriuos vertinama grupės veikla, jos efektyvumas, nurodo rezultatyvumą, tikslą, dinamiką, struktūrą ir atmosferą. Taigi grupės veiklos efektyvumas turėtų būti vertinamas atsižvelgiant ne tik į pasiektus rezultatus, bet ir į jų atitikimą išsikeltiems tikslams. Vertinant grupės veiklą būtina atsižvelgti į grupės dinamiką, t. y. į padarytą ar nepadarytą pažangą ir pan., į struktūrą ir atmosferą (Merfeldaitė, Railienė, 2006).

Kaip teigia M. Smolinas (2010), tokios prevencinės grupės nedarba vienos: sudaromos savivaldybių administracijų *prevencinio darbo koordinavimo grupės*. Jų paskirtis yra koordinuoti tarpinstitucinį bendradarbiavimą teikiant „*metodinę, informacinę, konsultacinę ir dalykinę pagalbą*

prevencinio darbo grupėms mokyklose, telkti bendras mokyklų, policijos, vietos bendruomenių, seniūnijų jėgas užimant vaikus po pamokų, atostogų metu, organizuojant moksleivių teisinį švietimą, dirbant su asocialiomis šeimomis bei nusikalsti linkusiais vaikais ir jaunuoliais. Šios grupės jungs vaikų ir jaunimo užimtumu bei prevencine veikla besirūpinančių žinybų, savivaldos, nevyriausybinių organizacijų atstovus, numatys priemones kartu su policijos, sveikatos priežiūros, vaiko teisių apsaugos, pedagoginėmis psichologinėmis tarnybomis ir kitomis verslo ar nevyriausybėmis vietos bendruomenės organizacijomis“ (Smolinas, 2010, p. 41).

Norint įvertinti grupės veiklos kokybę, R. Želvys (cit. Merfeldaitė, Railienė, 2006) siūlo tris pagrindines kokybės matavimo kategorijas: atitikimas ekspertų nustatytiems standartams; atitikimas bendru susitarimu nustatytiems kriterijams; individualus klientų poreikio patenkinimas. Tiriant prevencinių smurto programų įgyvendinimo kokybę, svarbu ne tik tai, kokios kokybės valdymo dokumentacijos įgyvendinamos ir kaip užtikrinama personalo veikla, bet ir tai, kokie rodikliai gali nurodyti, ar įgyvendinamos prevencinės smurto programos yra kokybiškos. Tad įgyvendinamoje nusikalstamumo prevencinėje veikloje į kokybę gali būti orientuoti šie rodikliai ir jų susietumas su programa: rizikos lygis, poveikio būdas, bendruomenės įsitraukimas, programos integruotumas į visumą, priemonių įvairiapusiškumas, prevencinių priemonių įvairiapusiškumas, tarpžinybinis tarpininkavimas ir kt. (Kiškis, Kuodytė, 2012).

Didelės įtakos kokybės valdymui turi ir mokyklos auditas. Jis yra tas procesas, kuris padeda mokyklos bendruomenei geriau suvokti, kokia yra mokyklos gyvenimo situacija, ir ją įvertinti. Geriau suvokdama problemas (jeigu ji yra; mat auditas gali parodyti, kad problemos nėra) pobūdį ir (arba) jos mastą, mokykla turi daugiau galimybių imtis prevencinių ar korekcinų veiksmų (Merfeldaitė, Railienė, 2006).

Apibendrinant reikėtų teigti, kad kokybės vadybos įgyvendinimas bendrojo lavinimo mokykloje priklauso ne tik nuo kokybės vadybos dokumentacijos, bet ir nuo bendruomenės bendradarbiavimo, tarpžinybinio bendradarbiavimo, administracijos įsitraukimo, prevencinės grupės iniciatyvumo ir kt. Vertinant nusikalstamumo prevencinių programų kokybę gali būti orientuojamasi į tokius rodiklius kaip rizikos lygis, poveikio būdas, bendruomenės įsitraukimas, programos integruotumas į visumą, priemonių įvairiapusiškumas, prevencinių priemonių įvairiapusiškumas, tarpžinybinis tarpininkavimas ir kt.

3. PANEVĖŽIO APSKRITIES GIMNAZIJŲ NUSIKALSTAMUMO PREVENCINIŲ PROGRAMŲ KOKYBĖS VALDYMO EMPIRINIS TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodai ir organizavimas

Atliekant tyrimą, kuriuo siekiama ištirti Panevėžio apskrities gimnazijų nusikalstamumo prevencinių programų kokybės valdymą, empirinėje dalyje pasitelkti šie metodai:

Teoriniai: mokslinės (psichologinės, pedagoginės, socialinės) literatūros analizė, norint atskleisti bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinamų prevencinių smurto prevencinių programų kokybės valdymo teorinį pagrindimą.

Empiriniai: Panevėžio apskrities gimnazijų nusikalstamumo prevencinių programų kokybės valdymo kiekybinis tyrimas, anketinės apklausos metodas.

Statistiniai: anketinių duomenų statistinė analizė, lyginimas, grafinis vaizdavimas.

Tyrimo anketa sudaryta analizuojant mokslinę (psichologinę, pedagoginę, socialinę) literatūrą apie prevencinių smurto programų kokybės valdymą bendrojo lavinimo mokyklose. Anketoje formuluojami klausimai siekiant ištirti, kaip Panevėžio, Pasvalio ir Kupiškio gimnazijų pedagogai vertina nepilnamečių prevencinių programų kokybės valdymą, jo pakankumą bei tai, kas, pedagogų nuomone, daro įtaką šių prevencinių programų kokybės valdymo efektyvumui ar neefektyvumui.

Klausimyną sudarė 19 uždarų klausimų ir demografinių klausimų grupė. Klausimynas suskirstytas į kelias klausimų grupes. Apklausos klausimai apėmė pedagogų įsitraukimą ir dalyvavimą nusikalstamumo prevencinių grupių veikloje, informuotumą apie prevencinių grupių veiklą, veiklos įgyvendinimą ir prevencinių nusikalstamumo programų kokybės vertinimą.

Pateikta anketinė apklausa – uždaro tipo, nepaliekant vietos papildomai tyrimo dalyvių nuomonei, prašant tik pažymėti jiems aktualiausią ar jų pažiūras atitinkantį atsakymą. Anketinė apklausa yra kvotinė, kadangi tyrimo metu orientuotasi tik į pedagoginį darbą ir su pedagoginiu darbu susijusių respondentų apklausą.

Tyrimas organizuotas atsižvelgiant į galimybę apklausti Panevėžio apskrities gimnazijų pedagogus. Tyrimo anketos išdalintos mokymosi įstaigose, taip pat platintos pasitelkiant elektroninę versiją, elektroniniu paštu. Tyrimas atliktas 2013 m. sausio–vasario mėnesiais. Tyrime dalyvavo 5 Panevėžio apskrities gimnazijų pedagogai. Į galutinę duomenų analizę pateko 206 respondentai.

Atliekant tyrimą buvo laikytasi tyrimo etikos principų. Apklausti mokytojus leidimą suteikė gimnazijų direktoriai.

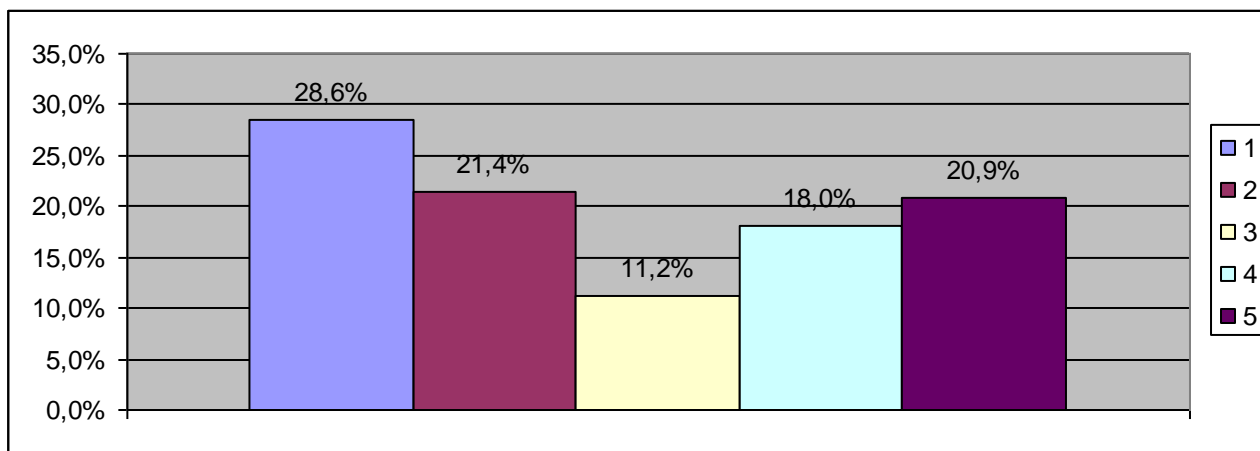
Kiekybinių duomenų apdorojimui pasirinktas kiekybinis statistinis metodas. Toks tyrimas pasirinktas atsižvelgiant į galimybę respondentui pateikti jau apdorotus teiginius, siekiant patvirtinti ar paneigti darbe keliamai hipotezei, kuri formuluojama keliamų probleminių klausimų pagrindu. Tyrimo metu buvo vertinamos tik reikšmių simbolinės reikšmės. Šie duomenys apdorojami statistiškai, o jų rezultatai neišeina iš tiriamos problemos rėmų. Atsakymų į klausimus apie smurto prevencinių programų kokybės valdymą Panevėžio apskrities gimnazijose statistinė analizė atlikta SPSS 20.0 ir MS „Exel“ programomis.

Tyrimo etika. Apklaustos metu pasirinkta anketinė anoniminė apklausa leido garantuoti tyrimo dalyvių duomenų anonimiškumą. Tyrimo dalyviai buvo supažindinti su anketinės apklaustos tikslais ir tyrimo tema. Tyrimo dalyviai galėjo savanoriškai apsispręsti ar nori dalyvauti tyrime. Respondentų prašyta pateikti tik bendrąją informaciją apie save. Nenurodomi gimnazijų pavadinimai, jie duomenų apdorojimo metu koduojami. Tai leido etiškai išspręsti klausimą, susijusį su tyrimo dalyvių asmeninių duomenų saugojimu. Tyrimo metu surinkti duomenys buvo pateikiami statistikai, tyrimo dalyvio atsakymus vertinant tik skaitine išraiška. Respondentams buvo garantuotas anonimiškumas.

3.2. Duomenys apie respondentus

Tiriant Panevėžio apskrities gimnazijų pedagogų įsitraukimą ir dalyvavimą nusikalstamumo prevencinių grupių veikloje, informuotumą apie prevencinių grupių veiklą, veiklos įgyvendinimą ir prevencinių nusikalstamumo programų kokybės vertinimą demografiniai duomenys leidžia pristatyti ne tik 206 tyrimo dalyvių skaičiaus pasiskirstymą pagal gimnazijas, bet ir pagal darbo stažą, lytį ir kt. Kitaip sakant, leidžia nustatyti tiriamųjų grupės demografinius ypatumus.

Etikos sumetimais tyrimo metu nepateikiami Panevėžio apskrities gimnazijų pavadinimai, jie koduojami suteikiant numerius nuo 1 iki 5. Dalyvių grupavimas parodė, koks buvo jų pasiskirstymas pagal gimnazijas (1 pav.).

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal mokymo įstaigas (N=206)

Apklausoos rezultatų statistinių duomenų apdorojimas atskleidė, kad iš tyrime dalyvavusių 206 pedagogų 9 respondentai nenurodė savo amžiaus, 10 – lyties, 7 – savo išsilavinimo ir 8 – kokiai darbuotojų grupei priklauso.

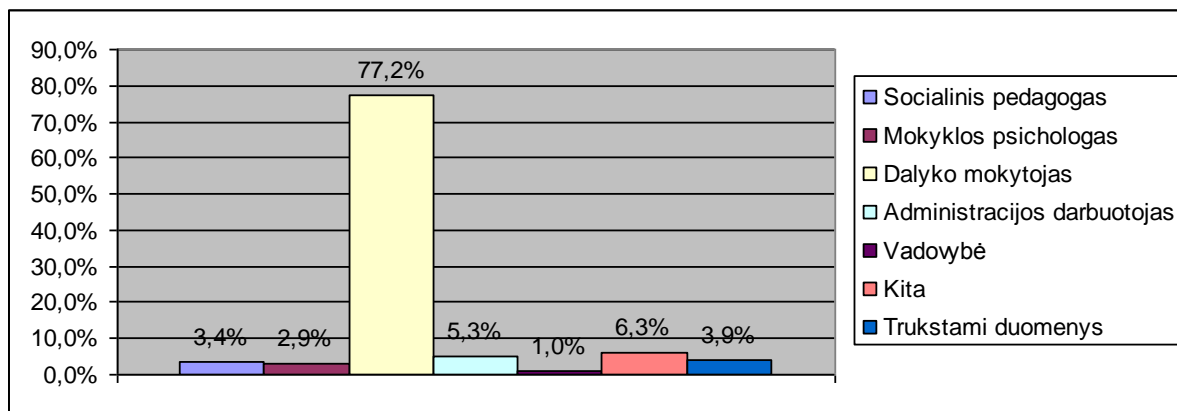
Anketinės apklausoos rezultatų statistinė analizė leidžia teigti, kad (iš N=206 neatsakė 4,9 proc.) iš 95,1 proc. užpildytų anketų 84 proc. apklaustųjų sudarė moterys ir 11,2 proc. vyrų. Tai rodo, jog tirtose gimnazijose daugiausia dirba moterys pedagogės. Tad galime teigti, jog tyrimas didesne dalimi reprezentuoja Panevėžio apskrities moterų pedagogių įsitraukimą ir dalyvavimą nusikalstamumo prevencinių grupių veikloje, jų informuotumą apie prevencinių grupių veiklą, veiklos įgyvendinimą ir prevencinių nusikalstamumo programų kokybės vertinimą.

Respondentų pasiskirstymas pagal amžių išsidėstė taip (N=206, neatsakė 4,4 proc. apklaustųjų): iš 95,7 proc. užpildytų anketų 37,9 proc. sudarė amžiaus grupės nuo 47 iki 56 metų asmenys, 37,4 proc. – amžiaus grupės nuo 37 iki 46 metų. Tyrimas parodė, kad jaunimo grupę nuo 18 iki 36 metų sudarė tik 16 proc. apklaustųjų. Anketinės apklausoos duomenys leidžia teigti, kad tyrimo metu Panevėžio apskrities gimnazijose vyravo amžiaus grupės nuo 37 iki 56 metų pedagogai ir bendroje grupėje sudarė 75,3 proc. Priešpensinio amžiaus grupę nuo 57 ir daugiau metų bendroje grupėje sudarė 4,4 proc. apklaustųjų.

Iš (iš N=206 neatsakė 3,4 proc.) 96,6 proc. tyrimo dalyvių, kurie atsakė į klausimą apie išsilavinimą, net 79,6 proc. apklaustųjų turėjo pedagoginį išsilavinimą, 9,2 proc. – aukštąjį nepedagoginį išsilavinimą. Socialiniai pedagogai tarp apklaustųjų sudarė 5,3 proc. ir tik 2,4 proc. jų turėjo nepedagoginį išsilavinimą.

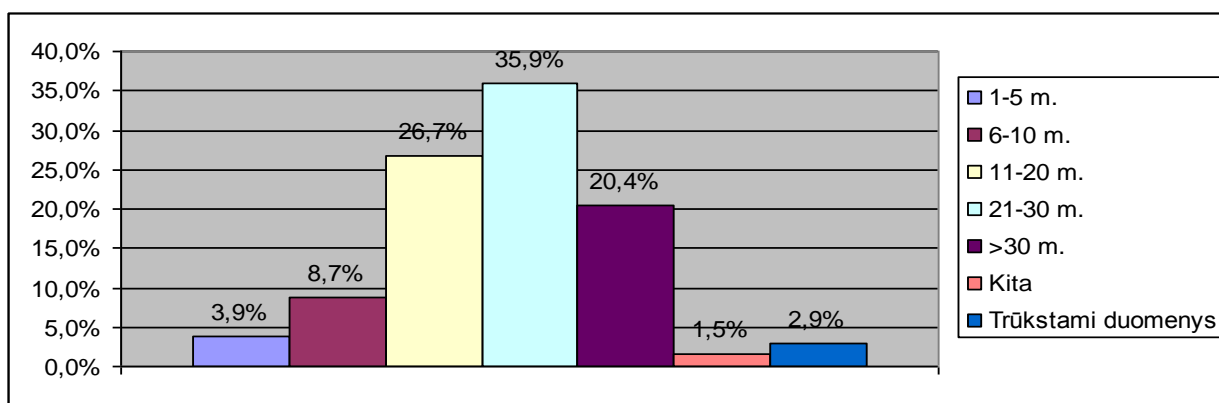
Respondentų pasiskirstymas pagal pareigas (iš N=206 neatsakė 3,9 proc. apklaustųjų) buvo toks: iš 96,1 proc. apklaustųjų, kurie atsakė į klausimą, 77,2 proc. yra dalyko mokytojai, 3,4 proc. –

socialiniai pedagogai, 2,9 proc. – mokyklos psichologai, 5,3 proc. gimnazijų administracijos darbuotojai. Vadovybei save priskyre tik 1 proc. apklaustujų. Pedagoginio ir susijusio su pedagoginiu darbu specialybems save priskyre 6,3 proc. darbuotojų (2 pav.).

2 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal pareigybes (N=206)

Grupuoiant anketinės apklausos duomenis pagal pedagogų darbo stažą (iš N=206 neatsakė 2,9 proc.) 97,1 proc. tyrimas parodė, kad 35,6 proc. apklaustujų dirba nuo 21 iki 30 metų, 26,7 proc. – nuo 11 iki 20 metų, daugiau kaip 30 metų dirba 20,4 proc. tyrimo dalyvių. Pedagogai, kurių darbo stažas nebuvo didesnis nei 10 metų, sudarė 12,6 proc., o dirbančių daugiau kaip 10 metų grupei priklausė 87,6 proc. apklaustujų (3 pav.).

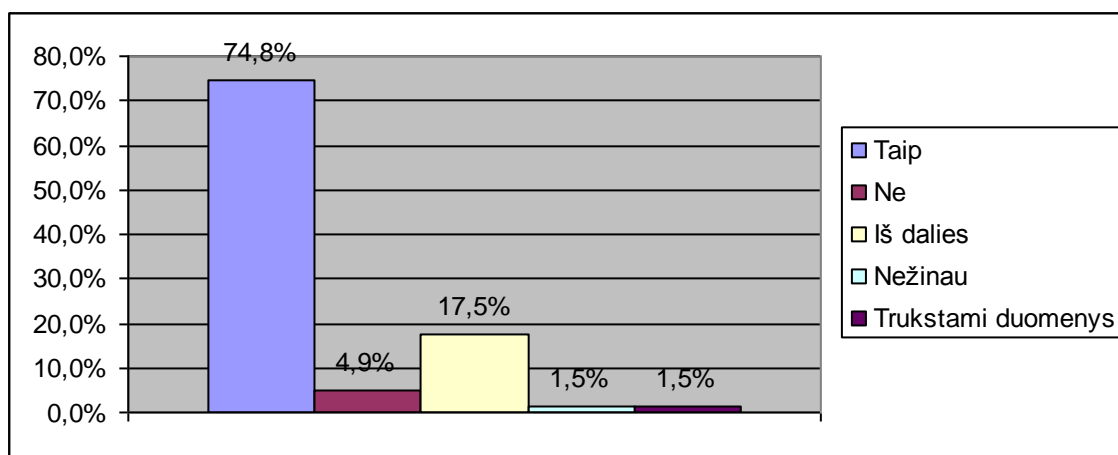
3 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal pedagoginio darbo stažą (N=206)

Respondentų imtis bei demografiniai duomenys, jų analizė leidžia teigti, kad didesnę dalį respondentų sudaro moterys (84 proc.), jų amžiaus grupė nuo 37 iki 56 metų, turi pedagoginį išsilavinimą, didesnę nei 10 metų stažą ir dirba dalyko mokytojomis. Tad galima prieiti prie išvados,

kad tyrimo reprezentatyvumas atspindi ilgamečio stažo dalyko mokytojų nuomonę apie prevencinių smurto programų kokybės valdymą.

3.3. Panevėžio apskrities gimnazijų pedagogų požiūrio į nusikalstamumo prevencinių programų kokybės valdymą tyrimo rezultatai ir jų analizė

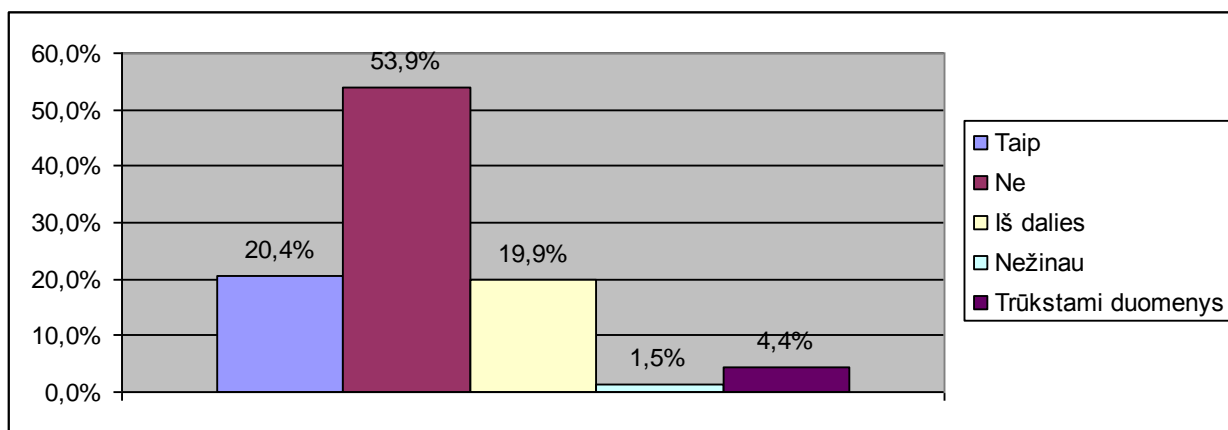
Tyrimo metu siekiant išsiaiškinti, koks yra pedagogų įsitraukimas į nusikalstamumo prevencinių programų įgyvendinimą, jų informuotumas, respondentams buvo pateiktas klausimas, *ar gimnazijoje yra sudarytos prevencinio darbo grupės, kurių veikla apimtų nusikalstamumo ar kitų prevencinių programų įgyvendinimą*. Rezultatai pateikti 4 pav.

4 pav. Prevencinio darbo grupių, įgyvendinančių nusikalstamumo ar kitas prevencines programas, sudarymas (N=206)

Anketinė apklausa parodė, kad iš 98,5 proc. tyrimo dalyvių, kurie atsakė į klausimą (N=206, neatsakė 1,5 proc.), didžioji dauguma (74,8 proc.) pedagogų sutiko, kad gimnazijose yra sudarytos arba buvo sudarytos prevencinio darbo grupės. Tik 4,9 proc. respondentų pažymėjo, jog tokių grupių nėra ir jos nesudaromos. Dėl tokios veiklos įgyvendinimo netikri buvo 17,5 proc. pedagogų. Remiantis šiais duomenimis, galima teigti, jog gimnazijų pedagogai įtraukiami į prevencinių nusikalstamumo ir kitų prevencinių programų įgyvendinimą, yra informuojami apie prevencines veiklas. Reikia atsižvelgti ir į tai, kad lig šiol įsitraukimas į prevencinio darbo grupes yra savanoriškas ir, kaip numato gimnazijose sudaromi prevencinio darbo grupės darbo reglamentai, remiamas mokyklos vadovybės iniciatyva.

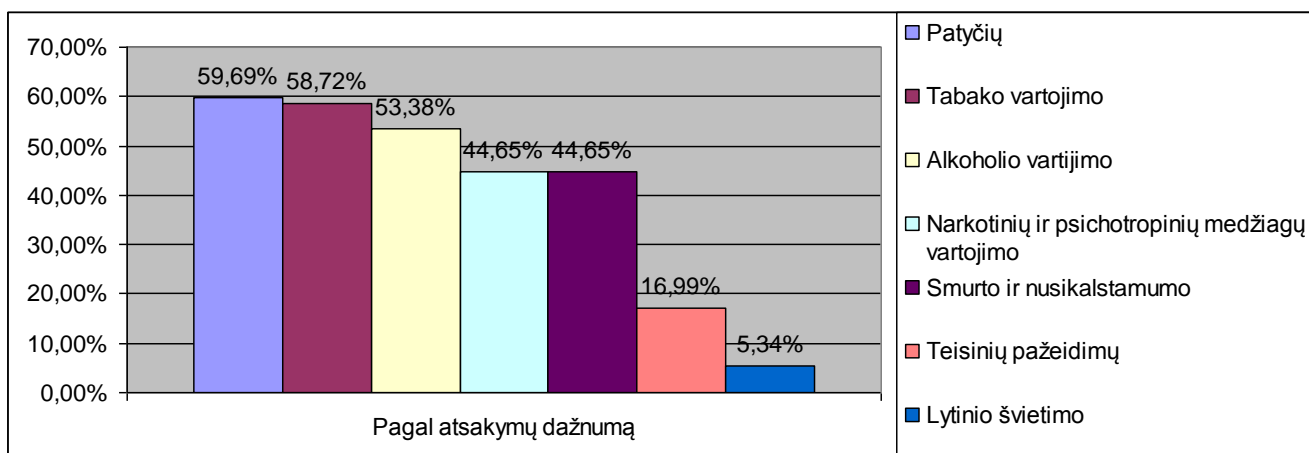
Tyrimo metu domėtasi, ar apklausos dalyviai *priklauso ar priklausė prevencinio darbo grupei*. Siekta sužinoti, koks yra pedagogų aktyvumas dalyvaujant prevencinio darbo grupėse.

5 pav. Tyrimo dalyvių priklausymas prevencinio darbo grupei gimnazijoje (N= 206)

Daugiau nei pusė (53,9 proc.) respondentų nepriklauso ar nepriklausė prevencinio darbo grupėms. Tik 19,9 proc. iš dalies priklausė prevencinio darbo grupei, 20,4 proc. priklausė ar priklauso šiai grupei. Galima teigti, kad su prevencinio darbo grupe buvo susiję daugiau nei trečdalis (40,3 proc.) apklaustųjų (5 pav.). Tyrimo duomenys rodo, kad pedagogų aktyvumas dalyvaujant prevencinio darbo grupių veikloje, atsižvelgiant į tai, jog numatomas prevencinio darbo grupės skaičius siekia nuo 7 iki 15 narių (Prevencinio darbo grupės darbo reglamentas, 2012), gali būti vertinamas palankiai. Reikia pabrėžti ir tai, kad pedagogai laisva iniciatyva gali įsijungti į šią prevencinio darbo veiklą, bet nepriklausyti iniciatyvinei ar prevencinio darbo grupei.

Siekiant sulaukti duomenų, atspindinčių pedagogų įsitraukimą į skirtingas prevencines veiklas, tyrimo dalyviams buvo pateiktas klausimas, *į kokias konkrečias prevencinių grupių veiklas pedagogai įsitraukia dažniausiai*. Norėta sužinoti, kokioms prevencinėms veikloms skiriama pirmenybė gimnazijose.

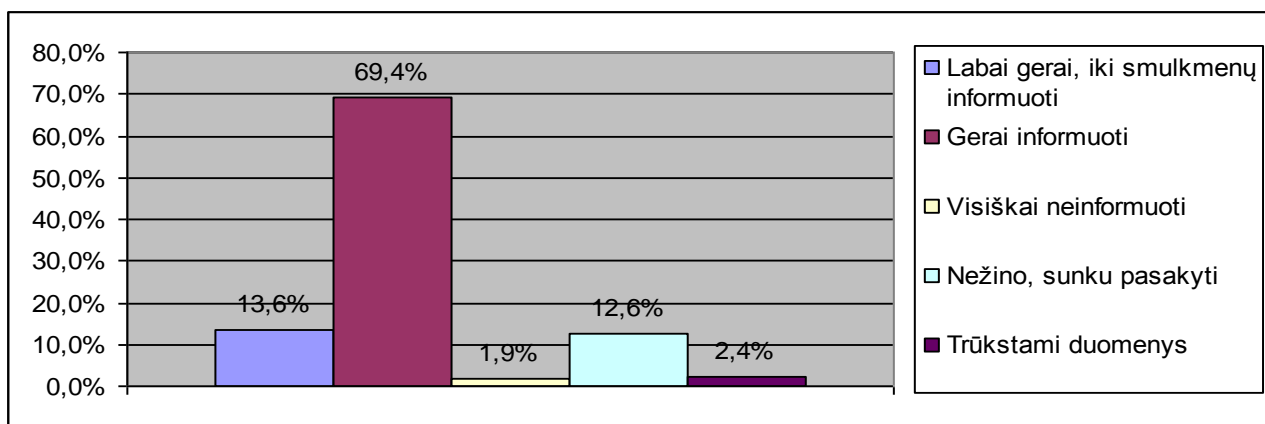

6 pav. Tyrimo dalyvių įsitraukimas į konkrečių prevencinių grupių darbo veiklą (N=206)

Pedagogų atsakymai rodo, kad iš 82,3 proc. (N=206, neatsakė 17,5 proc. apklaustųjų) atsakiusiųjų į klausimą, daugiau nei pusė (59,69 proc.) tyrimo dalyvių pagal atsakymų dažnumą įsitraukia į patyčių prevencinio darbo grupių veiklą. 58,72 proc. respondentų priklausė (priklauso) ar iš dalies priklausė tabako vartojimo prevencinio darbo grupei. Daugiau nei trečdalis (38,38 proc.) respondentų buvo (yra) ar iš dalies yra alkoholio vartojimo prevencinio darbo grupių nariai. 44,65 proc. pedagogų dalyvavo (dalyvauja) ar iš dalies dalyvavo narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo prevencinio darbo grupių veikloje. 44,65 proc. apklaustųjų pagal atsakymų dažnumą priklausė (priklauso) ar iš dalies priklausė smurto ir nusikalstamumo prevencinio darbo grupėms gimnazijose. Mažiau tyrimo dalyvių įsijungia į teisinių pažeidimų prevencinių grupių darbą. Tik 16,99 proc. respondentų pagal atsakymų dažnumą priklausė (priklauso) ar iš dalies priklausė teisinių pažeidimų prevencinio darbo grupėms. 5,34 proc. apklaustųjų pažymėjo, jog buvo susiję su prevencinėmis veiklomis, bet menkai dalyvavo ar nedalyvavo jas įgyvendinant.

Tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad Panevėžio apskrities gimnazijose daugiau orientuojamasi į patyčių, tabako, alkoholio vartojimo prevencinių grupių veiklą, mažiau dėmesio skiriama narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo, smurto ir nusikalstamumo bei teisinių pažeidimų prevencinių darbo grupių veiklai. Prevencinės darbo grupės orientuojasi į tas sritis, kurios konkrečiu atveju yra problemiškesnės. A. Kiškio ir A. Kuodytės (2012) teigimu, dauguma nusikalstamumo prevencinių programų yra nacionalinės, taikomos visos valstybės mastu, tad tolygus pasiskirstymas rodo, kad tirtose gimnazijose tolygiai siekiama vienu metu įgyvendinti ne viena kurią nors prevencinę programą, o kelias ar keliolika. M. Smolino (2010) nuomone, vis dar svarbiau yra kiekybė nei prevencinių programų kokybė ir programų integruotumas, jungiantis kelias grupes, kurioms skiriama programa.

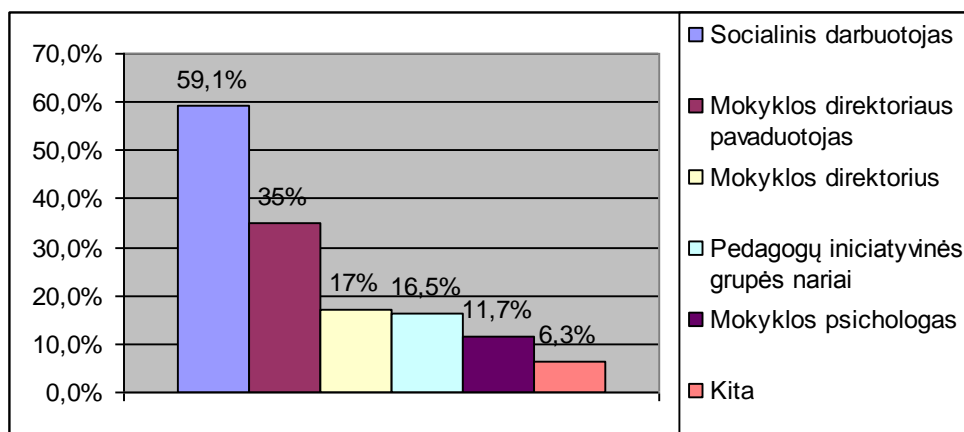
Tyrimo metu norėta sužinoti, koks yra tyrimo dalyvių *informuotumas apie nusikalstamumo prevencines programas ir jų įgyvendinimą*. Tyrimo rezultatai pateikti 7 paveiksle.

7 pav. Tyrimo dalyvių informuotumas apie prevencines nusikalstamumo programas ir jų įgyvendinimą (N=206)

Respondentų atsakymai pasiskirstė taip: iš 97,6 proc. apklaustųjų (N=206, neatsakė 2,4 proc.), atsakiusių į klausimą, labai gerai informuoti apie įgyvendinamas nusikalstamumo prevencines programas buvo tik 13,6 proc. respondentų, gerai informuoti – daugiau nei pusė (69,4 proc.) ir 12,6 proc. pedagogų neturėjo savo nuomonės. 1,9 proc. tiriamųjų pažymėjo, jog yra visiškai neinformuoti ir nieko nežino apie vykstantį prevencinį darbą gimnazijoje. Tad galima tvirtinti, kad gimnazijų pedagogų įsitraukimo į nusikalstamumo prevencinių programų įgyvendinimą neriboja menkas jų informuotumas.

Tyrimo metu atsižvelgta į tai, kad nusikalstamumo prevencinių programų įgyvendinimui ir darbo grupių sudarymui daro įtaką atsakomybės pasiskirstymas prevencinio darbo grupėse, iniciatyva, darbinė veikla ir kt. Darbo grupė sudaroma iš mokyklos direktoriaus pavaduotojo ugdymui, mokytojų, klasės auklėtojų, psichologo, socialinio pedagogo, kitų asmenų. Todėl domėtasi, *kas, apklausiamų pedagogų nuomone, yra atsakingas už prevencinės grupės darbinę veiklą*. Tyrimo rezultatai pateikti 8 paveiksle.

8 pav. **Preveninės darbo grupės darbinės veiklos iniciatorius gimnazijose (N=206)**

Daugiau nei pusė (59,1 proc.) tyrime dalyvavusių pedagogų mano, kad už prevencinio darbo grupės veiklą yra atsakingas socialinis darbuotojas, daugiau nei trečdalis (35 proc.) –kad mokyklos direktoriaus pavaduotojas ir 17 proc. – kad atsakingas mokyklos direktorius. 16,5 proc. respondentų teigia, kad už prevencinio darbo grupės veiklą yra atsakingi pedagogų iniciatyvinės grupės nariai. 11,7 proc. tyrimo dalyvių mano, kad už šią veiklą yra atsakingas mokyklos psichologas, ir tik 6,3 proc. respondentų nurodė, jog atsakinti kiti asmenys, priklausantys mokyklos bendruomenei.

Tad darytina prielaida, kad socialinis pedagogas ir mokyklos vadovybė steigiant prevencinio darbo grupes turi daugiau įtakos nei pedagogų iniciatyvinė grupė. Panevėžio apskrities gimnazijose prevencinės grupės iniciatoriumi laikomas mokyklos direktoriaus pavaduotojas ugdymui, kuriam pagal Prevencinio darbo grupės darbo reglamentą (2012) priskiriamos vadovavimo darbo grupei funkcijos. Tačiau socialinio pedagogo vaidmuo, pagal jo funkcijas mokykloje, apima tarpinstitucinės veiklos koordinavimą ir organizavimą. Socialinis pedagogas turėtų burti tėvus, pedagogus, būrelių, organizacijų vadovus bendram tikslui ir inicijuoti tokio sambūrio veiklą; telkti specialistų, gebančių padėti spręsti iškilusias problemas, komandą ir koordinuoti jos veiklą (Barkauskaitė-Lukšienė, 2005). Šiuo požiūriu išryškėja socialinio pedagogo gebėjimų, žinių ir kompetencijų svarba prevencinio darbo grupės darbinei veiklai inicijuoti gimnazijose.

A. Kiškis ir A. Kuodytė (2012) nagrinėdami socialinio pedagogo vaidmenį įsitraukiant į prevencinio darbo grupių veiklą pastebi, kad būtent socialiniam pedagogui priskiriamas organizacinis prevencinio darbo vaidmuo, suburiant, inicijuojat nusikalstamumo prevencinio darbo grupę. Tad būtent socialinis pedagogas yra vienas iš inicijuojančių asmenų.

Tyrimo metu klausta, *kokios srities specialistai, dirbantys gimnazijose, atsakingi už skirtingus prevencinės veiklos vykdymo etapus, siejant su kokybės įgyvendinimu.* Tyrimu siekta sužinoti, ar yra

tam tikras funkcijų pasiskirstymas ir kam priskiriamos planavimo, organizavimo ir koordinavimo funkcijos.

2 lentelė

Atskirų profesinių grupių įsitraukimas į prevencinės veiklos įgyvendinimą, siejant su kokybės valdymu (N=206)

Pareigos	Planavimo		Organizavimas		Koordinavimo	
	Atsakymų skaičius/trūkstami duomenys kai n=206, 21	Procentinė išraiška/trūkstami duomenys kai n=206, 10.2 %	Atsakymų skaičius/trūkstami duomenys kai n=206, 20	Procentinė išraiška/trūkstami duomenys kai n=206, 9,7%	Atsakymų skaičius/trūkstami duomenys kai n=206,19	Procentinė išraiška/trūkstami duomenys kai n=206, 9,2%
Socialinis pedagogas	101	49,0%	131	63,6%	87	42,2%
Pedagogų iniciatyvinės grupės nariai	74	35,9%	80	38,8%	43	20,9%
Mokyklos psichologas	54	26,2%	62	30,1%	29	14,1%
Mokyklos direktorius	38	18,4%	27	13,1%	51	24,8%
Mokyklos direktoriaus pavaduotojas	70	34,0%	61	29,6%	110	53,4%

Atsakymai atskleidė (atsakė 89,8 proc. apklaustųjų, kai N=206), kad už prevencinės veiklos planavimą (49 proc.), organizavimą (63,6 proc.) pagal atsakymų dažnumą yra atsakingas socialinis pedagogas. Prevencinės veiklos koordinavimo funkcijos (53,4 proc.), priskiriamos mokyklos direktoriaus pavaduotojui. Mokyklos prevencinės grupės narių įsitraukimas į organizavimo (38,8 proc.), koordinavimo (20,9 proc.) ir planavimo (35,9 proc.) veiksmus yra mažiau pastebimas, tačiau šios grupės veikla daro įtaką ir koordinavimo, ir organizavimo, ir planavimo darbams gimnazijose. Kokybės įgyvendinimas planuojant, organizuojant ir koordinuojant siejamas su socialinio pedagogo, mokyklos pedagogų iniciatyvinės grupės ir mokyklos direktoriaus veikla, tačiau nėra konkretaus funkcijų pasiskirstymo ir vadovaujamosi daugiau prevencinių darbo grupių reglamentu.

O. Merfeldaitė ir A. Railienė (2006) patvirtina faktą, kad mokyklos aplinkoje, įgyvendinant prevencines programas, nėra pastovios prevencinės komandos sandaros, komandos narių funkcijų atskyrimo. Šių funkcijų atskyrimas, autorių nuomone, garantuotų ne tik efektyvų prevencinės veiklos įgyvendinimą, bet ir leistų sutelkti įvairių žinių, gebėjimų ir įgūdžių specialistus. Šie dalykai įgyvendinant prevencines programas leistų garantuoti tęstinumą, kryptingumą, prieinamumą, veiksmingumą ir geriau valdyti prevencinę veiklą, jos rezultatus.

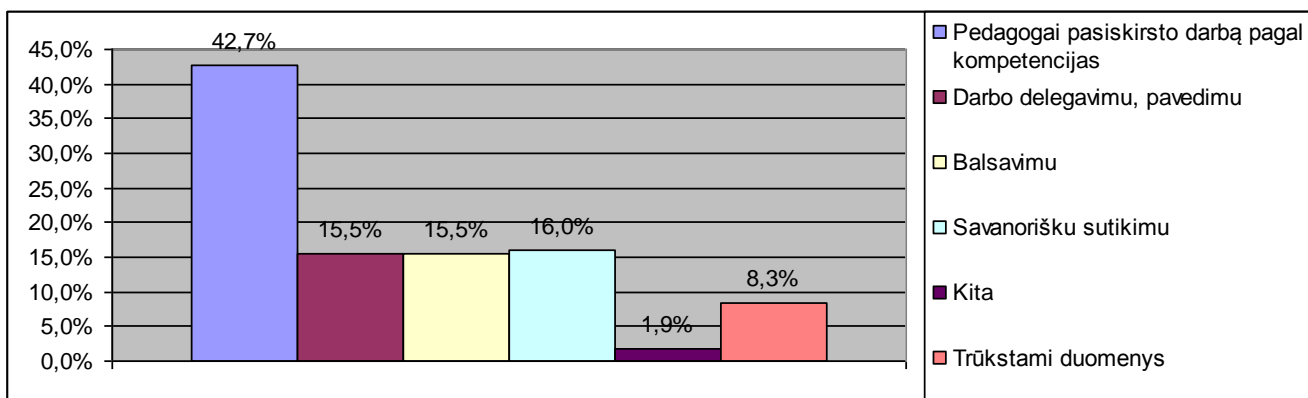
Atskirų profesinių grupių įsitraukimas į prevencinės veiklos rezultatų vertinimą, siejant su kokybės valdymu

Pareigos	Rezultatų vertinimas	
	Atsakymų skaičius/trūkstami duomenys kai n=206, 28	Procentinė išraiška/trūkstami duomenys kai n=206, 13.6 %
Socialinis pedagogas	78	37,9%
Pedagogų iniciatyvinės grupės nariai	78	37,9%
Mokyklos psichologas	57	27,7%
Mokyklos direktorius	77	37,4%
Mokyklos direktoriaus pavaduotojas	97	47,1%

Tyrimo metu siekiant sužinoti atskirų profesinių grupių įsitraukimą į rezultatų vertinimą, įgyvendinus prevencines programas gimnazijose, gauti atsakymai (2 lentelė) kelia teiginį, kad į rezultatų vertinimą įtraukiama bendra grupė, tačiau rezultatų vertinimas dažniau priklauso nuo mokyklos direktoriaus pavaduotojo (47,1 proc.), socialinio pedagogo (37,9 proc.), pedagogų iniciatyvinės grupės narių (37,9 proc.) bei mokyklos direktoriaus (37,4 proc.). Tiriant išryškėjo, kad mokyklos psichologas (27,7 proc.) mažiau lemia rezultatų vertinimą.

Mokyklos socialinis pedagogas yra atsakingas ne tik už prevencinės veiklos inicijavimą, organizavimą ar planavimą, bet ir už rezultatų vertinimą. Koordinavimo funkcijos dažniau atiduodamos mokyklos direktoriaus pavaduotojui. Mokyklos psichologas mažiau dalyvauja prevencinės veiklos koordinavimo (14,1 proc.) ir rezultatų vertinimo (27,7 proc.) veiklose. Kokybės valdymas, siejamas su organizavimo, planavimo, rezultatų vertinimo veikla, daugiau sutelkiamas į socialinio pedagogo veiklos įgyvendinimą. Koordinavimo ir rezultatų vertinimo funkcijos atiduodamos į mokyklos direktoriaus pavaduotojo ugdymo reikalams rankas.

Vykdam tyrimą domėtasi, *kaip priimami sprendimai dėl prevencinės darbo grupės darbo pasidalijimo*. Siekta sužinoti, kuo vadovaujasi prevencinės grupės savo veikloje priimdamos sprendimus, ar remiasi kompetencijomis, ar balsavimo keliu, ar darbų pavidimu, ar delegavimu. Tyrimo rezultatai pateikti 9 paveiksle.

9 pav. Darbo pasidalijimas, siejamas su prevencinio darbo grupių veikla

Iš 91,7 proc. apklaustųjų (N=206, neatsakė 8,3 proc.) 42,7 proc. pažymėjo, kad pedagogai darbą pasiskirsto pagal kompetencijas, 16 proc. tyrimo dalyvių nuomone, tai vyksta savanorišku sutikimu arba gali būti pavesta (15,5 proc.), arba balsuojant (15,5 proc.) nuspręsta prevencinio darbo grupės darbo metu. Tik 1,9 proc. pedagogų teigė, jog tokia veikla priskiriama.

Sprendimai gimnazijose dėl prevencinio darbo grupės darbo pasidalijimo priimami pedagogų savanoriška iniciatyva. Tačiau interpretuojant atsakymų duomenis pastebima, kad pedagogų veikla įsitraukiant ir dalyvaujant prevencinių grupių veikloje yra savanoriška, neprimetama, sprendimai priimami remiantis demokratiškais principais, pasidalijant atsakomybę pagal kompetencijas.

Tad socialinis pedagogas (8 pav., 1, 2 lentelės) dažniau prisiima tas veiklas, kurioms turi daugiau kompetencijų, gebėjimų bei žinių, siejamų su tiesiogine veikla. Kita vertus, aptariant mokyklos vadovybės įsitraukimą, galime sieti su tiesioginių vadovavimo funkcijų perkėlimu, su pedagogų kompetencijomis koordinuoti, organizuoti, planuoti.

Pedagogams pateiktas klausimas, *ar į nusikalstamumo prevencinę veiklą gimnazijoje, į prevencinių priemonių įgyvendinimą įtraukiami tokie subjektai kaip mokyklos bendruomenė, visuomenės organizacijos, valstybės institucijos ir kiti partneriai (fondai, katalikų bažnyčia ir kt.).* Iš atsakymų norėta sužinoti, ar prevencinio darbo grupės savo veikloje remiasi bendradarbiavimu – viena iš priemonių, garantuojančių efektyvesnę, įvairiapusiškesnę, sklandesnę nusikalstamumo prevencinių programų įgyvendinimą ir darnesnę prevencinių darbo grupių darbą, siekiant kokybiškai geresnių nusikalstamumo prevencinių programų kokybės valdymo rezultatų. Atsakymų duomenys pateikiami 3 lentelėje.

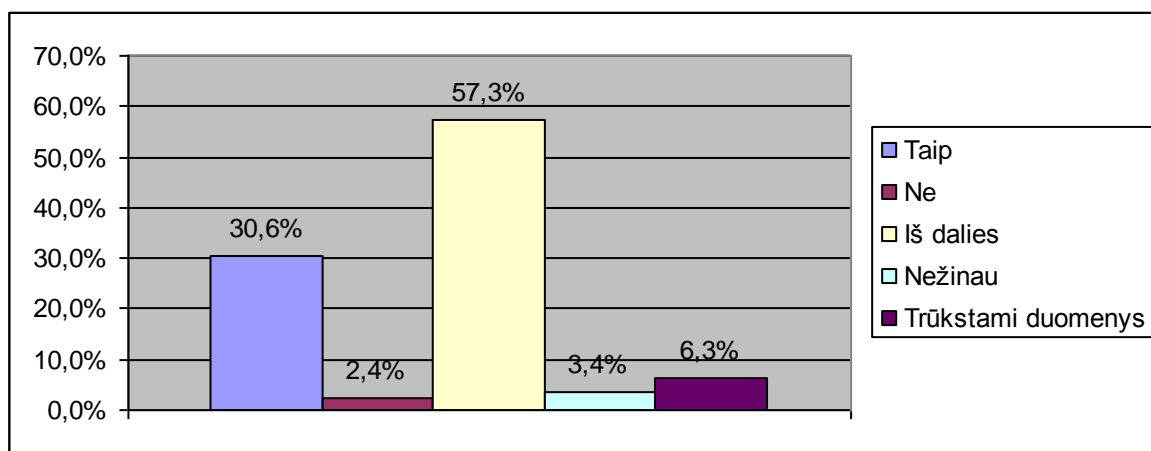
Tyrimo dalyvių atsakymų pasiskirstymas pagal tai, kokie subjektai įtraukiami į prevencinę veiklą ir veiklos įgyvendinimą (N=206)

	Mokyklos bendruomenė (tėvų komitetai, mokinių meditacinės grupės, tėvų iniciatyvinės grupės, pedagogai)	Visuomeninės organizacijos	Valstybės institucijos	Kiti partneriai
Taip	66,5%	35,4%	40,8%	5,8%
Ne	0,5%	1,9%	0,5%	0,5%
Iš dalies	24,3%	28,2%	25,7%	1,9%
Nežinau	2,4%	11,7%	11,2%	2,9%
Trūkstanti duomenys kai n=206	6,3%	22,8%	21,8%	88,8%

Duomenų analizė rodo, kad dažniausiai į prevencinę veiklą gimnazijose įtraukiama mokyklos bendruomenė (tėvų komitetai, mokinių meditacinės grupės, tėvų iniciatyvinės grupės, pedagogai). Su šiuo teiginiu sutiko ar iš dalies sutiko net 90,8 proc. tyrimo dalyvių. Kad į prevencinę veiklą gimnazijose įtraukiamos visuomeninės organizacijos, patvirtino ar iš dalies patvirtino daugiau kaip pusė (63,6 proc.) pedagogų. Teiginiui, kad į prevencinę veiklą įtraukiamos valstybinės institucijos, pritarė ar iš dalies pritarė 66,5 proc. tyrimo dalyvių, pagal atsakymų dažnumą. Remiantis tokiais duomenimis, galima prielaida, kad į Panevėžio apskrities gimnazijų įgyvendinamą nusikalstamumo prevencinę veiklą įtraukiami partneriai. Tad nusikalstamumo prevencinių programų kokybės valdymo rezultatai priklauso ir nuo partnerių įsitraukimo, ir nuo dalyvavimo prevencinėje veikloje. Tyrimas patvirtino, kad net 90,8 proc. tyrimo dalyvių mano, jog mokyklos bendruomenė įtraukiama į nusikalstamumo prevencinę veiklą gimnazijoje, prevencinių priemonių įgyvendinimą.

Mokyklos bendruomenės įtraukimą į nusikalstamumo prevencinę veiklą gimnazijose patvirtina ir Prevencinių projektų įgyvendinimo Lietuvos mokyklose (2011) tyrimas. Šis tyrimas teigia, kad tikslinga įtraukti mokinius, mokinių tėvus (globėjus, rūpintojus), atstovus iš mokyklos savivaldos institucijų ir kitus asmenis ar socialinėse institucijose dirbančius specialistus. Bendruomenės įtraukimas garantuotų ne tik efektyvų programų įgyvendinimą, bet ir leistų daugiau atsižvelgti į programų poreikį.

Patvirtinus teiginį, kad į nusikalstamumo prevencinę veiklą gimnazijose įtraukiama mokyklos bendruomenė, tyrimo metu prašyta atsakyti į klausimą, *ar ugdymo įstaigos bendruomenė (tėvų komitetai, mokinių meditacinės grupės, tėvų iniciatyvinės grupės, pedagogai) pakankamai įtraukta į nusikalstamumo prevencinių priemonių įgyvendinimą*. Norėta išsiaiškinti, ar jaučiama mokyklos bendruomenės įtaka nusikalstamumo prevencinei veiklai. Duomenys pateikiami 10 paveiksle.

10 pav. Mokyklos bendruomenės įtraukimo į nusikalstamumo prevencinių priemonių įgyvendinimą pakankamumas (N=206)

Trečdalis (30,6 proc.) respondentų nurodė, kad mokyklos bendruomenė įtraukiama pakankamai. 2,4 proc. pedagogų mano, jog bendruomenė neįtraukiama. Daugiau kaip pusė tyrimo dalyvių (57,3 proc.) atsakė, kad įtraukiama tik iš dalies. Nuomonės apie bendruomenės įtraukimą neturėjo 3,4 proc. apklaustųjų.

Tad galime prieiti prie išvados, kad mokyklos bendruomenės įsitraukimas į nusikalstamumo veiklą vis dar yra nepakankamas. Tačiau taip pat galime teigti, kad didžioji dalis tyrimo dalyvių sutiko ar iš dalies sutiko, kad toks įsitraukimas yra pakankamas. Bendruomenė daro įtaką nusikalstamumo prevencinių programų įgyvendinimo kokybei tada, kai įtraukiamas naujas subjektas, kuris susijęs su prevencinių programų kokybės valdymu. Gali būti įtraukiami ir tie subjektai, kuriems skiriamos prevencinės priemonės, ar tie, kurie yra susidomėję jų įgyvendinimo kokybe (Prevencinių projektų įgyvendinimas Lietuvos mokyklose, 2011).

5 lentelė

Pedagogų įsitraukimą į prevencinių nusikalstamumo programų įgyvendinimą apribojantys veiksniai (N=206)

Jūsų nuomone, pedagogų įsitraukimą į prevencinių nusikalstamumo programų įgyvendinimą apriboja:							
	Didelis pedagoginio darbo krūvis	Nesutarimai kolektyve	Neapmokami viršvalandžiai	Laiko stygius	Organizuotumo stygius pedagogų tarpe	Finansinių išteklių stygius	Kita
Taip	41,7%	2,4%	29,1%	47,6%	8,3%	19,4%	4,9%
Ne	49,5%	89,3%	62,6%	44,2%	83,5%	72,3%	86,9%
Trūkstanti duomenys kai N=206	8,7%	8,3%	8,3%	8,3%	8,3%	8,3%	8,3%

Kad būtų sužinota, kokie veiksniai *daro įtaką pedagogų įsitraukimui į prevencinių nusikalstamumo programų įgyvendinimą*, tyrimo dalyviams buvo pateikti tam tikri teiginiai. Jais siekta perteikti pagrindinius išorinius ir vidinius trukdžius, kurie labiausiai apriboja pedagogų įsitraukimą į prevencinių nusikalstamumo programų įgyvendinimą.

Pedagogų įsitraukimą į gimnazijos nusikalstamo ir kitas prevencines veiklas apriboja didelis pedagoginio darbo krūvis (41,7 proc.), laiko stygius (47,6 proc.), nemokami viršvalandžiai (29,1 proc.). Nemažą įtaką tam turi ir finansinių išteklių stygius (19,4 proc.). Mažiau įtakos įsitraukimui į šių programų įgyvendinimą turi organizuotumo stygius tarp pedagogų (8,3 proc.), nesutarimai kolektyve (2,4 proc.).

Taigi, veiksniai, labiausiai trukdantys pedagogams įsitraukti į prevencinių nusikalstamumo programų įgyvendinimą, yra pedagoginio darbo krūvis, laiko stygius, nemokami viršvalandžiai, menki finansiniai ištekliai programoms įgyvendinti. Organizaciniai trukdžiai turi mažiau įtakos pedagogų įsitraukimui į prevencinę veiklą nei subjektyvūs (laiko stygius ir darbo krūvis).

Viena pagrindinių bendrojo lavinimo mokyklų problema iki šiol išlieka neefektyvus žmoniškųjų ir finansinių išteklių panaudojimas įgyvendinant prevencines programas. Tai patvirtina A. Kiškis ir A. Kuodytė (2012). Jie pastebi, kad tarp nekokybiškai parengtų programų ir išteklių panaudojimo yra glaudus ryšys, kadangi vykdant nekokybiškai parengtas nusikalstamumo prevencijos programas neracionaliai panaudojami jų įgyvendinimui skiriami ištekliai.

Todėl tyrimo metu klausta, *ar gimnazijose žmogiškieji ištekliai paskirstomi tikslingai, atsižvelgiant į prevencinių programų įgyvendinimą*. Šiuo klausimu siekta patvirtinti arba paneigti faktą, kad prevencinių programų efektyvumui ir kokybei įgyvendinti įtakos turi neefektyvus žmoniškųjų išteklių paskirstymas, neigiamai veikiantis programų įgyvendinimą.

26,7 proc. apklaustųjų sutinka, jog žmogiškieji ištekliai paskirstomi tikslingai. Kad ištekliai tik iš dalies paskirstomi tikslingai, mano beveik pusė (49,5 proc.) pedagogų. 13,3 proc. tyrimo dalyvių apie žmoniškųjų išteklių paskirstymą nusikalstamumo prevencinėms programoms įgyvendinti neturėjo nuomonės ir tik 1 proc. apklaustųjų pažymėjo, jog žmogiškieji ištekliai paskirstomi netikslingai.

Prevencinių programų efektyvumui ir kokybei įgyvendinti įtakos turi netinkamas žmoniškųjų išteklių paskirstymas, neigiamai veikiantis programų įgyvendinimą, kadangi žmogiškieji ištekliai tik iš dalies paskirstomi efektyviai (taip mano 49,5 proc. apklaustųjų). Tad neefektyviai paskirstomi žmogiškieji ištekliai turi poveikį įgyvendinamų programų rengimo kokybei.

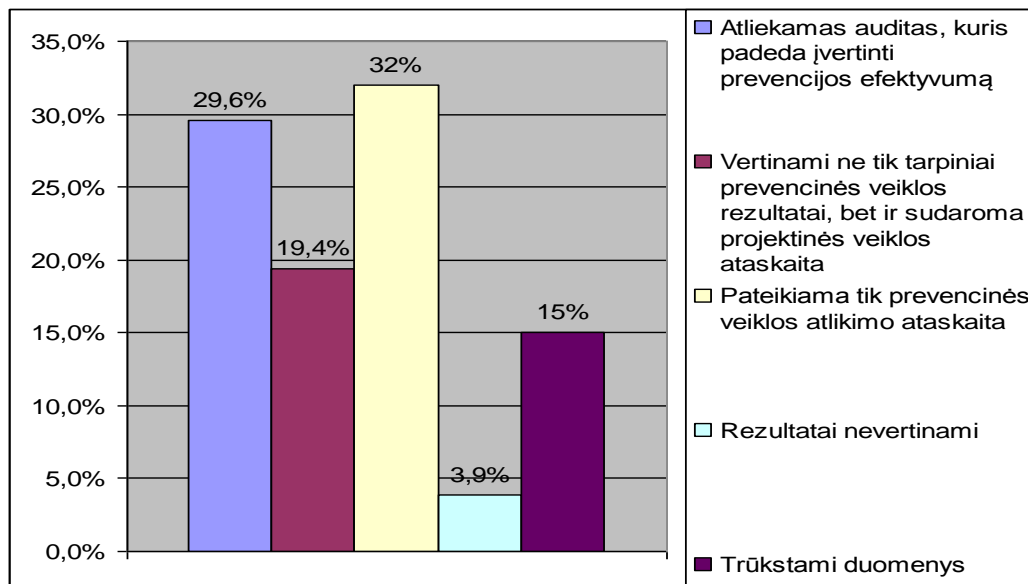
Nustačius žmoniškųjų išteklių sąsajas su finansiniais ištekliais tyrimo metu pateiktas klausimas, *ar tolygiai ir tikslingai paskirstomi finansiniai ištekliai nusikalstamumo prevencinėms programoms*

įgyvendinti. Pateikus šį klausimą siekta sužinoti, ar pedagogai pastebi finansinių išteklių stygių, kuris gali nulemti jų įsitraukimą ir kartu veiklos neefektyvumą.

Į šį klausimą atsakė 89,3 proc. apklaustųjų (N=206, neatsakė 10,7 proc.), iš jų tik 20,9 proc. teigė, kad finansiniai ištekliai paskirstomi tikslingai. Kad finansiniai ištekliai paskirstomi tik iš dalies tikslingai, manė 37,9 proc. apklaustųjų, o 26,7 proc. neturėjo apie tai nuomonės. 3,9 proc. manė, kad finansiniai ištekliai paskirstomi netikslingai.

Panevėžio apskrities gimnazijų pedagogai pastebi nepakankamą finansinių išteklių pasiskirstymą ir mano, jog finansiniai ištekliai tikslingai paskirstomi tik iš dalies (37,9 proc.). Nemaža dalis tiriamųjų neturi nuomonės apie finansinių išteklių paskirstymą (26,7 proc.), nes nėra pakankamai informuoti apie finansinių išteklių prevencinėms nusikalstamumo programoms įgyvendinti valdymą.

Taigi, pedagogų informuotumas apie finansinių išteklių paskirstymą prevencinėms programoms įgyvendinti yra tik dalinis. Šios funkcijos dažniau priskiriamos vadovybei bei prevencinių programų koordinatoriaus pareigybėms, dažniausiai yra mokyklos direktoriaus pavaduotojo ugdymo reikalams žinioje.

11 pav. Tyrimo dalyvių atsakymai į teiginius, ar vertinamas ir kaip vertinamas nusikalstamumo prevencinio projekto/-ų veiklos atlikimas (N=206)

Siekiant nustatyti, ar mokymo įstaigoje vertinamas ir kaip vertinamas nusikalstamumo prevencinio projekto/-ų veiklos atlikimas, tyrimo dalyvių paprašyta atsakyti į teiginius, žymint tik vieną jiems tinkamiausią variantą. Pateikiant šiuos teiginius siekta įsitikinti, ar vyksta ir kokio pobūdžio

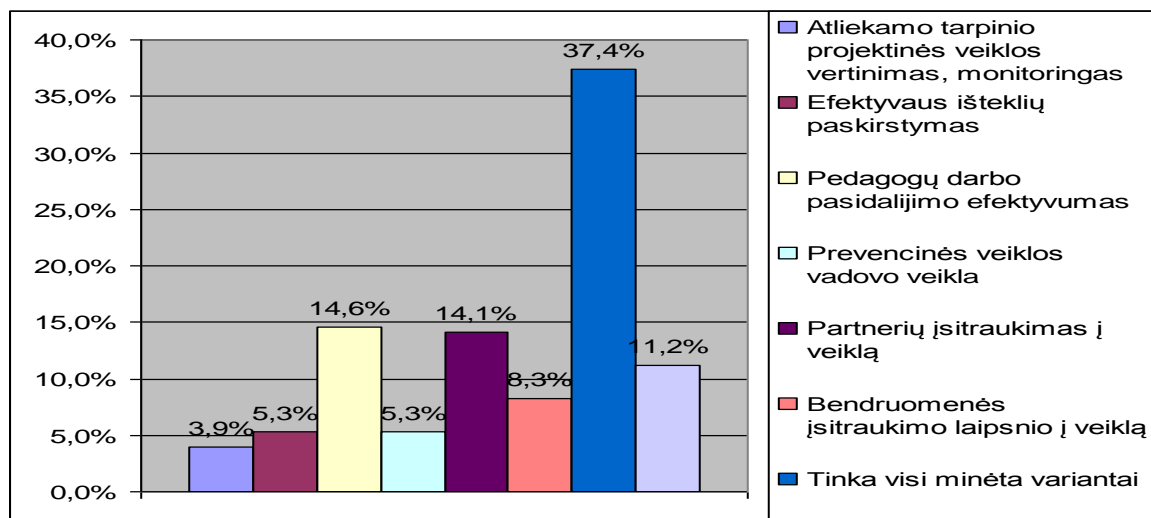
vyksta prevencinio projekto/-ų veiklos vertinimas, kuris siejamas su kokybės vadyba. Tyrimo rezultatai pateikiami 11 paveiksle.

Apklaustos statistinių duomenų analizė leidžia teigti, kad iš 85 proc. atsakiusių į teiginius (N=206, neatsakė 15 proc. apklaustųjų) trečdalis (29,6 proc.) pažymėjo, jog veiklos kontrolės forma yra auditas, kuris padeda įvertinti prevencijos efektyvumą. 19,4 proc. teigė, kad gimnazijoje vertinami ne tik tarpiniai prevencinės veiklos rezultatai, bet ir sudaroma projektinės veiklos ataskaita. Vis tik didžiausia grupė apklaustųjų (32 proc.) manė, kad gimnazijoje pateikiamos tik prevencinės veiklos atlikimo ataskaitos. Kad rezultatai nevertinami, tvirtino 3,9 proc. apklaustųjų.

Remdamiesi atsakymais, galime teigti, kad 5 Panevėžio apskrities gimnazijose vieningos, nusistovėjusios ir konkrečios prevencinės veiklos rezultatų vertinimo tvarkos nėra. Daugiau dėmesio skiriama auditui (29,6 proc.) ar tiesiog ataskaitai rengti (32 proc.) nei prevencinių nusikalstamumo programų tarpiniams rezultatams vertinti ar projektinės veiklos tarpinėms ataskaitoms.

Tai, jog iki šiol bendrojo lavinimo mokyklose nėra vieningos prevencinės veiklos rezultatų vertinimo tvarkos ir daugiau dėmesio skiriama auditui ar tiesiog ataskaitai rengti, patvirtina ir M. Smolino (2010) atliktas tyrimas. Jame teigiama, kad konkrečių nusikalstamumo prevencinių programų įgyvendinimo standartų kol kas nėra, o prevencinių nusikalstamumo programų kokybė nukenčia dėl prevencinių programų sistemiškumo nebuvimo, neatitikimo ir esamiems standartams, o vertinimas paremiamas tiesiog ataskaitų rengimu.

Tyrimo metu atsižvelgta ne tik į tai, ar mokymo įstaigoje vertinimas nusikalstamumo prevencinio projekto/-ų veiklos atlikimas, bet ir siekta sužinoti, kas daro įtaką nusikalstamumo prevencinių programų kokybės valdymo efektyvumui. Todėl pateiktas klausimas, *nuo ko priklauso efektyvumas įgyvendinant nusikalstamumo prevencines programas.*

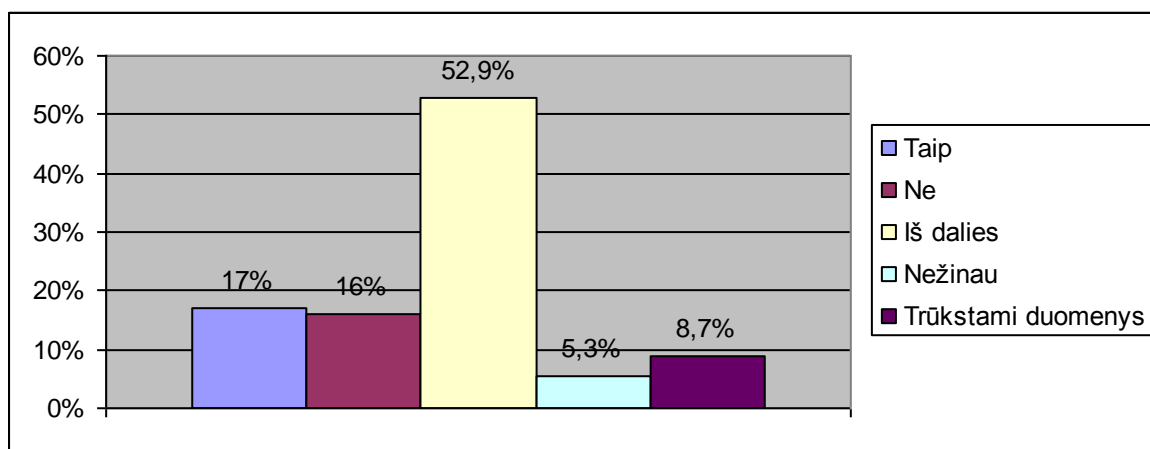

12 pav. Nusikalstamumo prevencinių programų kokybės valdymo efektyvumą lemiantys veiksniai (N=206)

3,9 proc. apklaustųjų manė, jog prevencinių programų įgyvendinimo efektyvumas priklauso nuo atliekamo tarpinio projektinės veiklos vertinimo, monitoringo. 5,3 proc. pedagogų atsakė, kad prevencinių programų įgyvendinimo efektyvumą lemia efektyvus išteklių paskirstymas. 14,6 proc. respondentų teigė, jog prevencinių programų įgyvendinimo efektyvumui įtakos turi pedagogų darbo pasidalijimas. 5,3 proc. apklaustųjų nuomone, įtakos prevencinių programų įgyvendinimo efektyvumui turi prevencinio darbo grupės vadovo veikla. Partnerių įsitraukimą į prevencinę veiklą svarbiu laikė 14,1 proc. respondentų. 8,3 proc. apklaustųjų manė, jog svarbus bendruomenės įsitraukimo laipsnis prevencinėje veikloje ir net 37,4 proc. pedagogų tvirtino, kad svarbus visų išvardytų veiksnių suderinamumas.

Nusikalstamumo prevencinės veiklos įgyvendinimo efektyvumui svarbūs visų partnerių ir bendras priemonių suderinamumas. Didesnės įtakos, tyrimo dalyvių nuomone, turi pedagogų darbo pasidalijimo efektyvumas. Svarbus ne tik bendras priemonių suderinamumas, bet ir efektyvus žmogiškųjų išteklių valdymas.

Vykdam tyrimą klausta, *ar pedagogai yra susipažinę su nusikalstamumo prevencinių programų kokybės vertinimo rodikliais*. Pateikiant šį teiginį siekta sužinoti, ar pedagogai dalyvaudami prevencinio darbo grupių veikloje, įgyvendinant nusikalstamumo prevencines programas, turi žinių apie šių programų kokybės vertinimą.

13 pav. Tyrimo dalyvių atsakymai į teiginį, ar jie yra susipažinę su nusikalstamumo prevencinių programų kokybės vertinimo rodikliais (N=206)

Iš 91,3 proc. apklaustųjų (N=206, neatsakė 8,7 proc.), kurie atsakė į klausimą, tik 17 proc. pedagogų yra susipažinę su nusikalstamumo prevencinių programų kokybės vertinimo rodikliais. 16 proc. apklaustųjų su šiais rodikliais nėra susipažinę ir daugiau kaip pusė (58 proc.) tyrimo dalyvių pažymėjo, jog yra susipažinę tik iš dalies. Į klausimą atsakyti negalėjo 5,3 proc. respondentų.

Tad daugiau kaip pusė apklausoje dalyvavusių pedagogų nėra gerai informuoti ar susipažinę su nusikalstamumo prevencinių programų kokybės vertinimo rodikliais.

Kaip teigia J. Ruživičius (2006), siekiant kokybės įgyvendinimo, kokybės valdymo procesų užtikrinimo, reiktų identifikuoti potencialias situacijos gerinimo sritis. Švietimo organizacijoje gali būti pasirenkami atitinkami metodai, remiantis informacija, gauta iš tokių šaltinių kaip vidinis kokybės politikos supratimo organizacijos viduje įvertinimas; kokybės tikslų pasiekimas; įvertiniai duomenys iš vartotojų ir kitų suinteresuotųjų šalių. Prevencinių programų kokybės vertinimo rodikliai ir žinios apie juos leistų pedagogams efektyviau orientuotis prevencinių programų įgyvendinimo veikloje, neužkirstų kelio vertinant tarpinius rezultatus, pastebint kokybiškai neefektyvius, koreguotinus valdymo procesus.

Tyrimo metu papildomai klausta, *kokie yra prevencinių programų kokybės vertinimo rodikliai*. Siekta sužinoti, koks yra pedagogų informuotumas apie prevencinių programų kokybės vertinimo rodiklius, leidžiančius vertinti gerėjantį nusikalstamumo prevencinių programų kokybės valdymą. Atsakymai pateikti 5 lentelėje.

**Preveninio darbo su nusikalstamumu prevencinių programų kokybės vertinimo rodikliai
(N=206)**

Preveninio darbo su nusikalstamumu prevencinių programų kokybės vertinimo rodikliai:						
	Programų administravimo gerėjimas	Nuoseklumas įgyvendinant	Grįžtamasis ryšys	Bendradarbiavimo plėtra	Bendras programos integruotumas	Kita
Taip	10,7%	38,8%	42,7%	20,9%	20,9%	2,4%
Ne	61,7%	34,0%	30,1%	51,9%	51,9%	70,4%
Trūkstami duomenys kai n=206	27,2%	27,2%	27,2%	27,2%	27,2%	27,2%

Tyrimo dalyviams pateikti teiginiai, prašant pažymėti, kokius kokybės rodiklius jie pastebi įgyvendinamoje nusikalstamumo prevencinėje veikloje. Iš 72,3 proc. apklaustųjų (N=206, neatsakė 27,2 proc.), kurie atsakė į teiginį, 42,7 proc. pedagogų nuomonė yra tokia, kad prevencinių programų kokybės vertinimo rodiklis – tai grįžtamasis ryšys, kitų – nuoseklumas veiklos įgyvendinime (38,8 proc.), bendradarbiavimo plėtra (20,9 proc.), bendras programos integruotumas (20,9 proc.), programų administravimo gerėjimas (10,7 proc.).

Pagal respondentų nuomonę, svarbiausias gerėjančios prevencinių programų kokybės vertinimo rodiklis – grįžtamasis ryšys ir nuoseklus veiklos įgyvendinimas. Tad pedagogai daugiau orientuojasi į rezultatą nei į administracinius veiklos kitimus, bendrą programinį integruotumą. Tad vėlgi galima akcentuoti, jog tyrimo dalyviai mažai susipažinę su kokybės vertinimo rodikliais.

Veiksniai, kurie darytų įtaką prevencinių programų, nukreiptų į nusikalstamumo prevenciją, įgyvendinimo kokybei (N=206)

Jūsų nuomone, prevencinių programų, nukreiptų į nusikalstamumo prevenciją, įgyvendinimo kokybę pagerėtų jeigu būtų:							
	Skiriami didesni finansiniai ištekliai	Didesni žmoniškieji ištekliai	Paskatinių sistema pedagogams	Pedagogai gautų atlygi už papildomą veiklą	Skiriamas didesnis dėmesys mokyklos bendruomenės įtraukimui į prevencinę veiklą	Atliekami tarpinei projektinės veiklos vertinimai, monitoringas	Kita
Taip	37,4%	36,4%	26,2%	43,7%	27,2%	13,6%	3,4%
Ne	50,0%	51,0%	61,2%	43,7%	60,2%	73,8%	84,0 %
Trūkstami duomenys kai n=206	12,6%	12,6%	12,6%	12,6%	12,6%	12,6%	12,6 %

Tirta ir subjektyvi pedagogų nuomonė, siekiant sužinoti, kas darytų įtaką prevencinių programų, nukreiptų į nusikalstamumo prevenciją, kokybės gerėjimui. Tyrimo dalyvių buvo prašoma

įvertinti, kas, jų nuomone, daro įtaką prevencinių programų, nukreiptų į nusikalstamumo prevenciją, įgyvendinimo kokybės gerėjimui, pažymint kelis galimus variantus. Gautus duomenis matome 6 lentelėje.

Respondentų nuomone, didesnis nusikalstamumo prevencinių programų finansavimas, papildomas atlygis už dalyvavimą prevencinėje veikloje (43,7 proc.), didesni finansiniai ištekliai (37,4 proc.) ir žmogiškųjų išteklių skyrimas (36,4 proc.) ženkliai pagerintų šių programų kokybę. Tad, pasak tyrimo dalyvių, viena pagrindinių kliūčių yra ištekliai. Nusikalstamumo prevencinių programų kokybė gerėtų ir tada, jeigu būtų pedagogų skatinimo sistema (26,2 proc.) ir jeigu būtų skiriamas dėmesys mokyklos bendruomenės įtraukimui į prevencinę veiklą (27,2 proc.). Mažiau įtakos prevencinių programų, nukreiptų į nusikalstamumo prevenciją, kokybės gerėjimui, tyrimo dalyvių nuomone, turėtų tarpiniai nusikalstamumo prevencinės projektinės veiklos vertinimai, monitoringas (13,6 proc.).

Panevėžio apskrities gimnazijų pedagogų nuomonė atskleidė, kad esminė kliūtis, kuri apriboja prevencinių programų, nukreiptų į nusikalstamumo prevenciją, įgyvendinimo kokybės pagerėjimą, yra žmogiškųjų bei finansinių išteklių stygius. Pedagogai ne tik mažiau susipažinę su kokybės valdymo rodikliais, bet ir linkę atmesti tarpinius projektinės veiklos vertinimus, monitoringą, kaip nereikšmingus kokybės gerinimui.

Tyrimo dalyvavusiems pedagogams buvo pateikti teiginiai klausiant, kokie veiksniai *neigiamai veikia prevencinių programų, nukreiptų į nusikalstamumo prevenciją, kokybę gimnazijoje*. Prašyta pažymėti galimus kelis atsakymus. Tyrimo rezultatai pateikiami 7 lentelėje.

8 lentelė

Veiksniai, neigiamai veikiantys prevencinių programų, nukreiptų į nusikalstamumo prevenciją, kokybę gimnazijoje (N=206)

Jūsų nuomone, prevencinių programų, nukreiptų į nusikalstamumo prevenciją, kokybę ugdymo įstaigoje neigiamai įtakoja:	Taip	Ne	Trūkstami duomenys kai n=206
Žmoniškųjų išteklių stygius	25,7%	58,7%	15,5%
Per didelis darbo krūvis tenkantis pedagogams	43,2%	41,3%	15,5%
Finansinių išteklių stygius	44,2%	40,3%	15,5%
Nepakankamai įvertintas prevencinių programų rizikos lygis	14,6%	69,9%	15,5%
Netinkami poveikio būdai	16,0%	68,4%	15,5%
Nepakankamas mokyklos bendruomenės įsitraukimas	18,0%	66,5%	15,5%
Programų integruotumo stygius	8,3%	75,2%	15,5%
Prevencinių priemonių neįvairiapusiškumas	5,3%	79,1%	15,5%
Nepakankamas tarpžinybinio tarpininkavimo lygis	11,2%	73,3%	15,5%
Dalijimosi gerąja patirtimi tarp partnerių (mokyklų) stygius	17,0%	67,5%	15,5%
Kita	1,5%	83%	15,5%

Tyrimo dalyvių nuomone, prevencinių programų, nukreiptų į nusikalstamumo prevenciją, kokybei ugdymo įstaigoje, pagal atsakymų dažnumą, neigiamą įtaką daro tokie veiksniai: finansinių

išteklių stygius (44,2 proc.), per didelis pedagogų darbo krūvis (43,2 proc.), žmogiškųjų išteklių stygius (25,7 proc.). Tad peršasi išvada, kad didesnę įtaką kokybei garantuoti turi ir finansiniai ištekliai, ir žmogiškieji resursai. Svarbūs programų kokybės veiksniai yra nepakankamas mokyklos bendruomenės įsitraukimas (18,0 proc.), dalijimosi gerąja patirtimi tarp partnerių (mokyklų) stygius (17,0 proc.), netinkami poveikio būdai (16,0 proc.), nepakankamai įvertintas prevencinių programų rizikos lygis (14,6 proc.). Mažiau įtakos programų kokybei, tyrimo dalyvių nuomone, daro tarpžinybinis tarpininkavimo lygis (11,2 proc.), programų integruotumo stygius (8,3 proc.), prevencinių priemonių neįvairiapusiškumas (5,3 proc.).

Vykdamas tyrimą buvo pateiktas suformuluotas teiginys, ar *įgyvendinant nusikalstamumo prevencinę veiklą pakankamai vertinamas prevencinių programų rizikos lygis*. Iš atsakymų į šį teiginį siekta sužinoti tyrimo dalyvių nuomonę, koks yra rizikos vertinimo pakankamumas. Prie teiginių buvo pateiktos skalės nuo 1 iki 5, kur 1 – visiškai nesutinku ir 5 – visiškai sutinku. Surinkti duomenys yra 8 lentelėje.

9 lentelė

Prevencinių programų kokybei bendrojo lavinimo mokyklose darančių įtaką veiksnių vertinimas tarp Panevėžio apskrities gimnazijų pedagogų (N=206)

		Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku	Trūkstami duomenys
1	Įgyvendinamoje nusikalstamumo prevencinėje veikoje pakankamai vertinamas prevencinių programų rizikos lygis	0,5%	15,5%	49,5%	24,3%	4,9%	5,3%
2	Įgyvendinamoje nusikalstamumo prevencinėje veikoje pakankamai vertinamas poveikio būdas	1%	16%	45,1%	26,2%	5,8%	5,8%
3	Įgyvendinamoje nusikalstamumo prevencinėje veikoje pakankamai vertinamas mokyklos bendruomenės įsitraukimas	1,5%	16,5%	40,3%	26,2%	10,7%	4,9%
4	Įgyvendinamoje nusikalstamumo prevencinėje veikoje pakankamai vertinamas programos integruotumas į visumą	0%	17,5%	43,2%	24,8%	9,2%	5,3%
5	Projektinėje veikoje atsižvelgiama į priemonių įvairiapusiškumą	1%	14,6%	29,1%	34,5%	10,7%	10,2%
6	Vertinamas prevencinių nusikalstamumo programų įgyvendinimo rizikos lygis	1,9%	17,0%	38,3%	31,1%	6,3%	5,3%
7	Pakankamai dėmesio įgyvendinamose nusikalstamumo prevencinėse programose skiriama tarpžinybiniam tarpininkavimui	1%	16,5%	43,2%	24,8%	9,2%	5,3%
8	Dalijimasis gerąja patirtimi tarp partnerių (ugdymo įstaigų)	1,9%	16%	33,5%	24,3%	19,4%	4,9%

Statistinių duomenų analizė leidžia teigti, kad iš 94,7 proc. apklaustųjų, atsakiusių į teiginius (N=206, neatsakė 5,3 proc.), tik 0,5 proc. su teiginiu visiškai nesutiko, 15,5 proc. nesutiko, su teiginiu nei sutiko, nei nesutiko 49,5 proc. pedagogų. Su teiginiu sutiko 24,3 proc. respondentų, visiškai sutiko 4,9 proc. respondentų. Tad remdamiesi šiais duomenimis, galime tvirtinti, kad Panevėžio apskrities gimnazijose, įgyvendinant nusikalstamumo prevencinę veiklą, nepakankamai vertinamas prevencinių programų rizikos lygis. Tik beveik trečdalis (29,2 proc.) sutiko ar visiškai sutiko, kad įgyvendinant nusikalstamumo prevencinę veiklą pakankamai vertinamas prevencinių programų rizikos lygis.

Tyrimo dalyviams pateikus teiginį – ar *įgyvendinant nusikalstamumo prevencinę veiklą pakankamai vertinamas poveikio būdas* – siekta sužinoti, ar yra tam tikras ryšys tarp vertinimo ir poveikio būdo pasirinkimo.

Pedagogų atsakymai pasiskirstė taip: iš 94,2 proc. pedagogų (N=206, neatsakė 5,8 proc.) atsakiusių į teiginį, tik 26,2 proc. tyrimo dalyvių sutiko ir visiškai sutiko su teiginiu 5,8 proc. Visiškai su teiginiu nesutiko 1 proc. respondentų, nesutiko 16 proc., nei sutiko, nei nesutiko 45,1 proc. respondentų. Atsakymai į šį teiginį leidžia teigti, jog tyrimo dalyviai įgyvendinant nusikalstamumo prevencinę veiklą nepakankamai vertina poveikio būdus.

Tyrimo dalyvių atsakymai į teiginį, ar *įgyvendinant nusikalstamumo prevencinę veiklą pakankamai vertinamas mokyklos bendruomenės įsitraukimas*, išsidėstė taip: iš 95,1 proc. apklaustųjų (N=206, neatsakė 4,9 proc.) atsakiusių į teiginį, su teiginiu visiškai nesutinka 1,5 proc., nesutinka 16,5 proc., nei sutinka, nei nesutinka 40,3 proc. respondentų. Su teiginiu sutinka 26,2 proc. ir 10,7 proc. respondentų visiškai sutinka su teiginiu. Tad iš šių duomenų darytina išvada, kad net 36,9 proc. apklaustųjų sutinka ar visiškai sutinka su teiginiu, kad įgyvendinant nusikalstamumo prevencinę veiklą pakankamai vertinamas mokyklos bendruomenės įsitraukimas. Tačiau didesnė tyrimo dalyvių dalis (40,3 proc.) nėra tikra dėl šio įsitraukimo pakankamumo. Tad galima teigti, kad pedagogų atsakymus lemia nepakankamas įsitraukimas į prevencines veiklas ir informuotumas apie įgyvendinamas veiklas, apimančias mokyklos bendruomenės įsitraukimą.

Tiriamieji taip pat turėjo įvertinti teiginį, ar *įgyvendinant nusikalstamumo prevencinę veiklą pakankamai vertinamas programos integruotumas į visumą*. Pateikiant šį teiginį siekta sužinoti ne tik tai, ar pedagogai pastebi šį integruotumą, bet ir tai, ar gali įvertinti jį kaip pakankamą.

Respondentų atsakymai (atsakė 94,7 proc. apklaustųjų, N=206, neatsakė 4,9 proc.) parodė, kad su teiginiu visiškai nesutiko 0 proc., nesutiko 17,5 proc., nei sutiko, nei nesutiko 43,2 proc. pedagogų, su teiginiu sutiko 24,8 proc. ir visiškai sutiko 9,2 proc. tyrimo dalyvių.

Gimnazijų pedagogai pastebi nepakankamą įgyvendinamų nusikalstamumo prevencinių veiklų integruotumą į visumą, nors 43,2 proc. apklaustųjų neturėjo konkrečios nuomonės apie integruotumo pakankamumą.

Pateikus teiginį, ar *projektinėje veikloje atsižvelgiama į priemonių įvairiapusiškumą*, norėta sužinoti, kaip tyrimo dalyviai refleksyviai per turimas žinias vertina gimnazijose įgyvendinamą projektinę veiklą, kaip domisi, ar taikomas prevencinės veiklos įvairiapusiškumas. Šiuo teiginiu siekta įvertinti vieno iš kokybės vadybos elemento – įvairiapusiškumo – taikymą nusikalstamumo prevencinėje veikloje.

Iš 89,8 proc. apklaustųjų (N=206, neatsakė 10,2 proc.), kurie atsakė į teiginį, su teiginiu visiškai nesutiko 1 proc., nesutiko 14,6 proc., nei sutiko, nei nesutiko 29,1 proc. respondentų. Su teiginiu sutiko 34,5 proc. ir su teiginiu visiškai sutiko 10,7 proc. tyrimo dalyvių. Net 45,2 proc. iš 89,8 proc. atsakiusių į teiginį sutiko ar visiškai sutiko, kad gimnazijose pakankamai dėmesio skiriama priemonių įvairiapusiškumui įgyvendinant nusikalstamumo prevencines programas.

Šių priemonių įvairiapusiškumas apima bendrą integralumą, t. y. remiamasi kelių ar keliolikos priemonių integravimu, siekiant daryti įtaką kokybiškai geresniems nusikalstamumo prevencinių programų rezultatams. Šis įvairiapusiškumas siejamas su bendradarbiavimu, instituciniu tarpininkavimu ir kt.

Tyrimo dalyviams buvo pateiktas teiginys, prašant rangų skalėje pažymėti, ar *vertinamas prevencinių nusikalstamumo programų įgyvendinimo rizikos lygis*. Siekta surinkti duomenis, ar pedagogai pastebi rizikos vertinimo lygį, ar vis tik rizikos vertinimas lieka už nusikalstamumo prevencinių programų ribų. Tyrimo rezultatai pateikiami 8 lentelėje.

Iš 94,7 proc. apklaustųjų (N=206, neatsakė 5,3 proc.) tik 1,9 proc. visiškai nesutiko, nesutiko 17 proc. respondentų. Su teiginiu nei sutiko, nei nesutiko 38,3 proc., sutiko 31,3 proc. ir visiškai sutiko 6,3 proc. pedagogų. Su teiginiu, kad vertinamas prevencinių nusikalstamumo programų įgyvendinimo rizikos lygis, sutiko ar visiškai sutiko daugiau kaip trečdalis (37,4 proc.) respondentų iš 94,7 proc. apklaustųjų. Konkrečios nuomonės neturėjo 38,3 proc. tyrimo dalyvių. Atsakymai leidžia tvirtinti, kad Panevėžio apskrities gimnazijų pedagogai nėra gerai informuoti apie prevencinių nusikalstamumo programų rizikos vertinimą.

Teiginys, ar *pakankamai dėmesio įgyvendinamose nusikalstamumo prevencinėse programose skiriama tarpžinybiniam tarpininkavimui*, turėjo atskleisti, kaip tyrimo dalyviai vertina tarpžinybinį bendradarbiavimą gimnazijose, įgyvendinant nusikalstamumo prevencines programas.

Iš 94,7 proc. apklaustųjų (N=206, neatsakė 5,3 proc.), atsakiusių į teiginį, su teiginiu visiškai nesutiko 1 proc., nesutiko 16,5 proc. respondentų. Su teiginiu nei sutiko, nei nesutiko 43,2 proc., sutiko 24,8 proc. ir visiškai sutiko 9,2 proc. respondentų. Su teiginiu sutiko ar visiškai sutiko tik daugiau nei trečdalis (34 proc.) respondentų ir net 43,2 proc. pedagogų neturėjo savo nuomonės šia tema. Tad pedagogų nuomonė patvirtino, kad nepakankamai dėmesio skiriama tarpžinybiniam tarpininkavimui įgyvendinamose nusikalstamumo prevencinėse programose.

Tai, kad nepakankamai dėmesio skiriama tarpžinybiniam bendradarbiavimui įgyvendinant nusikalstamumo prevencines programas, daro įtaką efektyvios pagalbos teikimui ir užkerta kelią sklandžiam geros patirties dalijimuisi, perimant darbo patirtį iš kitų žinybų. Institucijos, dirbančios su nusikalsti linkusiais vaikais, turėtų veikti išvien, gaudamos savalaikę informaciją.

Tyrimo dalyviams buvo pateiktas teiginys prašant įvertinti, ar *įgyvendinant nusikalstamumo prevencines programas dalijamasi gerąją patirtimi tarp partnerių*. Siekta sulaukti žinių, kiek gimnazijos prevencinės darbo grupės yra orientuotos į gerosios patirties gavimą ir kartu davimą, ar siekiama tobulėti ir kartu kokybiškai valdyti prevencinių programų įgyvendinimą.

Iš 95,1 proc. apklaustųjų (N=206, neatsakė 4,9 proc.), su teiginiu visiškai nesutiko 1,9 proc., nesutiko 16 proc., nei sutiko, nei nesutiko apie trečdalis (33,5 proc.) respondentų. Su teiginiu sutiko 24,3 proc. ir visiškai sutiko 19,4 proc. pedagogų. Su teiginiu, jog įgyvendinant nusikalstamumo prevencines programas dalijamasi gerąja patirtimi tarp partnerių, sutiko ar visiškai sutiko 43,7 proc. respondentų (33,5 proc. apklaustųjų neturėjo nuomonės). Galima teigti, kad tyrimo dalyviai yra ne tik informuoti apie bendradarbiavimą, dalijantis gerąja patirtimi, bet ir įsitraukia į tarpžinybinį bendradarbiavimą, dalijantis gerąja patirtimi.

IŠVADOS

Teorinės dalies išvados:

1. Nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje apžvalga leidžia teigti, kad daugėja sunkių ir labai sunkių nusikaltimų, kuriuos padaro nepilnamečiai. Pagrindiniais didėjančio nepilnamečių nusikalstamumo veiksniais laikomas socialinės aplinkos poveikis, paauglio emociniai išgyvenimai, kognityvinė raida. Šie veiksniai daro įtaką deviacinės asmenybės formavimuisi.
2. Bendrojo lavinimo mokyklose nusikalstamumo prevencinės programos įgyvendinamos kaip individualios arba kaip bendros, ankstyvosios ir tiesioginio poveikio, dažniau atsižvelgiant į poveikio grupes, bei kiekybinį nei kokybinį programų taikymą. Programos dažniau įgyvendinamos ne kaip ilgalaikio, o kaip trumpalaikio poveikio priemonė. Kokybės vertinimo aspektu stokojama rizikos vertinimo ir optimizuojamų apsauginių faktorių, kurie leistų numatyti priemones nusikalstamo elgesio problemai spręsti.

Tiriamosios dalies išvados:

3. Atliktas empirinis tyrimas rodo, kad Panevėžio apskrities gimnazijų pedagogų įsitraukimas į nusikalstamumo prevencinių darbo grupių veiklą yra savanoriškas, sprendimai priimami remiantis demokratiškais principais, pasidalijant atsakomybę pagal kompetencijas. Pedagogų aktyvumui dalyvaujant prevencinių grupių veikloje daro įtaką geras informuotumas apie gimnazijose įgyvendinamas prevencines veiklas. Tirtose gimnazijose įgyvendinama keliolika prevencinių programų: patyčių, tabako, alkoholio vartojimo, narkotinių ir psichotropinių medžiagų, smurto, nusikalstamumo ir kt.
4. Gimnazijose prevencinio darbo grupių darbinės veiklos organizavimo funkcijos dažniausiai atitenka socialiniam pedagogui (59,2 proc.) arba mokyklos direktoriaus pavaduotojui (35 proc.). Koordinavimo ir rezultatų vertinimo funkcijos daugiau sutelkiamos mokyklos direktoriaus pavaduotojo ugdymo reikalams žinioje.
5. Nusikalstamumo prevencinių programų kokybės valdymo gerėjantys rezultatai, pedagogų nuomone, priklauso nuo partnerių įsitraukimo į organizavimą ir nuo jų dalyvavimo prevencinėje veikloje. Bendruomenės įsitraukimą į nusikalstamumo prevencinę veiklą respondentai vertino kaip nepakankamą.
6. Pagrindinėmis kliūtimis, kurios apriboja pedagogų įsitraukimą į prevencinių nusikalstamumo programų įgyvendinimą, yra žmogiškųjų, laiko ir finansinių išteklių stygius. Mažiau įtakos pedagogų įsitraukimui į prevencinių nusikalstamumo programų įgyvendinimą turi administraciniai veiksniai. Tai patvirtina ir faktą, kad Panevėžio apskrities pedagogai yra

menkai informuoti apie išteklių paskirstymą ir remiasi tik subjektyvia nuomone, kuri leidžia kalbėti apie neefektyvų nusikalstamumo prevencinių programų valdymą.

7. Tirtose apskrityse gimnazijose vieningos nusistovėjusios konkrečios prevencinės veiklos rezultatų vertinimo tvarkos nėra. Daugiau dėmesio skiriama auditui ar tiesiog ataskaitų rengimui nei prevencinių nusikalstamumo programų tarpinių rezultatų vertinimui ir projektinės veiklos tarpinėms ataskaitoms. Svarbiausiu gerėjančios prevencinių programų kokybės vertinimo rodikliu yra laikomas grįžtamasis ryšys, nuoseklus veiklos įgyvendinimas. Pedagogai linkę atmesti tarpinius projektinės veiklos vertinimus, monitoringą, kaip nereikšmingus kokybei gerinti.
8. Prevencinių nusikalstamumo programų kokybės rodiklių vertinimas leidžia teigti, kad nusikalstamumo prevencinėje veikloje nepakankamai vertinamas prevencinių programų rizikos lygis, poveikio būdas, pastebimas nepakankamas mokyklos bendruomenės įsitraukimas ir įgyvendinamų nusikalstamumo prevencinių veiklų integruotumas į visumą. Stokojama informacijos apie prevencinių nusikalstamumo programų rizikos vertinimą. Teigiamai vertinamas tik Panevėžio apskrities gimnazijų prevencinės darbo grupės, jos narių įsitraukimas į tarpžinybinį bendradarbiavimą, dalijantis gerąja patirtimi, ir skiriamas pakankamas dėmesys priemonių įvairiapusiškumui.

Atlikus tyrimą pasitvirtino iškelta hipotezė, kad nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių programų efektyvumas Panevėžio gimnazijose nėra pakankamas, kadangi mažai dėmesio skiriama prevencinių programų kokybės valdymui.

REKOMENDACIJOS

Siekiant gerinti nusikalstamumo prevencinių programų kokybę, siūloma:

1. Skatinti pedagogų iniciatyvą aktyviau įsijungti į nusikalstamumo prevencinių programų kūrimą, suteikiant galimybę įsitraukti į prevencinės veiklos planavimo, organizavimo, koordinavimo ir rezultatų vertinimo veiklą. Mokyklos administracija turėtų aktyviau remti pedagogų iniciatyvinių grupių veiklą.
2. Prevencinės veiklos planavimo, organizavimo, rezultatų vertinimo ir koordinavimo veikloje atsižvelgti į šių funkcijų paskirstymą tarp prevencinės darbo grupės narių, remtis ne tik prevencinių darbo grupių reglamentu, bet ir prevencinių darbo grupių demokratiška savivalda, atsižvelgiant į pedagogų turimas kompetencijas.
3. Remiantis atvirumo principu (didesniu informavimu apie prevencinės veiklos įgyvendinimą) mokyklos administracija turėtų skatinti mokyklos bendruomenės įsitraukimą ne tik į prevencinių nusikalstamumo programų įgyvendinimą, bet ir į planavimą, organizavimą.
4. Mokyklos administracijai daugiau dėmesio skirti konkrečių įgyvendinamų nusikalstamumo prevencinių veiklų rezultatų vertinimo tvarkai, orientuojantis ne tik į audito atlikimą, rezultatų pristatymą, bet ir tarpinių rezultatų vertinimą, monitoringą.
5. Skatinti platesnį partnerių (vaikų teisių, tėvų komitetų, savivaldybės ir kt.) įsitraukimą į prevencinės nusikalstamumo veiklos planavimą ir įgyvendinimą, įtraukiant juos į prevencinių darbo grupių įgyvendinamas nusikalstamumo prevencines veiklas.

LITERATŪRA

1. *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis* (1998). Sudarė: A. Abramavičius, A. Čepas, A. Drakšienė. Vilnius: Eugrimas.
2. Bluvšteinas, J. (1994). *Kriminologija*. Vilnius: Pradai.
3. Česnienė, I. (2007). *Nepilnamečių pakartotino nusikalstamumo rizikos vertinimas*. Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika. Metodinis leidinys. Vilnius: Petro ofseta.
4. Čepas, A., Gečėnienė, S., Mačernytė-Panomariovienė, I., Jovaišas, K., Jurka, R., Malinauskaitė, J. (2005). *Nusikaltimų prevencijos programų rengimo ir administravimo metodologija. Baigiamoji ataskaita*. Vilnius: Teisės institutas.
5. Čepienė, I. *Mokyklos reikšmė tautiniam ir patriotiniam ugdymui*. 2005 m. lapkričio 29 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 10 22]. Prieiga internete: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2232&p_d=21379&p_k=1>.
6. Čepienė, I. (2005). *Nepilnamečių pakartotino nusikalstamumo rizikos vertinimas*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 09 22]. Prieiga internete: <www.nplc.lt/sena/nj/projektas/metodika/ilona_cesniene.doc>
7. Dabšys, A. (1993). *Nepilnamečių nusikalstamumas: situacija ir prevencijos aktualijos*. Teisės problemos. Nr.1. Vilnius: Teisės institutas, p. 42-57.
8. Dvilaitis, V. (1999). *Nusikaltimų, juos padariusių asmenų, baudžiamųjų bylų apskaita Lietuvoje ir jos ypatumai*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 10 22]. Prieiga internete: <<http://www.nplc.lt/sena/lit/lit7.htm>>.
9. Foucault, M. (1998). *Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas*. Vilnius: Baltos lankos.
10. Gaižauskienė, Z. (2008). *Nepilnamečių nusikalstamumo problemų sprendimas šiandien yra rytojaus nusikalstamumo problemų sprendimas plačiaja prasme*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 11 13]. Prieiga internete: <<http://www.prokuraturos.lt/Naujienos/Savait%C4%97stema/tabid/68/ItemID/2343/Default.aspx>>.
11. Gudžinskienė, V. (2013). *Jaunimo socialinės sveikatos ugdymas*. Vilnius: MRU.
12. Jatkevičius, A. (2003). *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*. Daktaro disertacija. Vilnius: VU. Prieiga internete: <<http://www.nplc.lt/lit/dis/lit-dis-009-visa.pdf>>.
13. Kas yra gera mokykla? (2012) // Švietimo problemos analizė. 2012 m. gegužė Nr. 3 (67). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 11 13]. Prieiga internete: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/2012%20SPA_Nr3_Kas%20yra%20gera%20mokykla.pdf>.

14. Kiškis, A., Kuodytė, A. (2012). *Nusikalstamumo prevencijos programų rengimo Lietuvoje tyrimas* // Jurisprudencija Nr. 19(2). p. 771-801. Prieiga internete: <<http://www3.mruni.eu/~akiskis/Alfredo-str2012-3.pdf>>.
15. Kokybės vadyba. Sudarė: www.manoinvesticijos.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 11 13]. Prieiga internete: http://www.manoinvesticijos.lt/pics/file/kokybes_vadyba.pdf
16. Kompanija „Nebūk šešėlyje“ (2007). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 11 13]. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/sena/nj/projektas/info_komp.htm >.
17. Kvieskienė, G. (2000). *Socializacijos pedagogika (Įvadas į socialinę pedagogiką)*. Vilnius: VPU leidyka.
18. Kvieskienė, G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: Mokslinės monografijos.
19. Lašienė, N. (2003). *Tėvo diena gražėja, tėvų mažėja*. Sudarė: www.skrynia.lt [interaktyvus] [žiūrėta 2015 11 13] Prieiga internete: <<http://www.skrynia.lt/modules.php?name=News&file=article&sid=284>>.
20. Leliūgienė, I. (2002). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
21. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija.
22. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Kodeksas paskelbtas: Žin., 1985, Nr. 1-1. Prieiga internete: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=270441>.
23. LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, 2002 m. rugsėjo 10 d. Nr. IX-1067, Vilnius. Žin., 2002, Nr. 91-3890.
24. LR Seimo nutarimas „Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų“, 2003 m. liepos 4 d. Nr. IX -1700, Vilnius.
25. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis Kodeksas. 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII – 1864, Vilnius. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89.
26. Lietuvos statistikos departamentas. Teisėtvara (2009). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 11 15]. Prieiga internete: <http://www.stat.gov.lt/uploads/metr_2005/lt/13/content.html>.
27. *Lietuvos švietimo sistema 2009/2010*. Sudarė: Eurodyce. Prieiga internete: <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/LT_LT.pdf>
28. Merfeldaitė, O., Railienė, A. (2006). *Prevenicinio darbo grupės veikla bendrojo lavinimo mokykloje*. Mokamoji knyga. Kaunas: UAB „ARX Baltica“. Prieiga internete: <<http://portlas.emokykla.lt/Documents/Methodiniai%20leidiniai/SPPC/PREV%20DARBO%20GR%20VEIKLA%201.pdf>>.

29. Mokykla be smurto ir patyčių. 2009 m. rugsėjo 16d. Sudarė: www.sakiaivsb.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2013 09 22]. Prieiga internete: <http://www.sakiaivsb.lt/9306/mokykla-be-smurto-ir-patyciu/?read=2682>
30. Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383).
31. Navickaitė, L. *Pilnametystės sulaukiama už groty.* (2005-02-28). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 11 13]. Prieiga internete: <http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/pilnametystes-sulaukiama-uz-grotu-26165>.
32. Nedzinskas, E., Janušauskas, A. (2008). *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos aktualijos Lietuvoje*//Vadyba. Nr. 2(13). p. 107-110. Prieiga internete: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2008~ISSN_1648-7974.N_2_13.PG_107-110/DS.002.0.01.ARTIC.
33. *Nepilnamečių Justicija Lietuvoje* (1998). Sudarė: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Teisės institutas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 11 13]. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/lit/pub/pub044/pub044.pdf>.
34. *Nepilnamečių kriminalinė justicija* (2001). Vilnius: Vidaus reikalų ministerija.
35. *Nepilnamečiai padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai.* (2000). [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 11 15]. Prieiga internete: www.nplc.lt/lit/pub/pub033/pub033.pdf.
36. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo samprata ir apibrėžimas.* Sudarė: www.nplc.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 11 15]. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/sena/lit/lit23/lit23-1sk.pdf>.
37. *Nusikalstamumas ir teisėtvarkos institucijų veikla 2010 m.* (2011). Sudarė: Lietuvos Statistikos departamentas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 11 13]. Prieiga internete: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=9170&PHPSESSID>.
38. *Preveninių projektų įgyvendinimas Lietuvos mokyklose* (2011). Sudarė: R. Šalašavičiūtė. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 11 13]. Prieiga internete: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2008~ISSN_2029-0470.N_1_1.PG_35-52/DS.002.0.01.ARTIC.
39. Problemos, aktualijos, patarimai, informacija. (1998). Vilnius: Judėjimas Stabdyk nusikalstamumą.
40. Ruživičius, J. (2006). *Kokybės vadybos metodai ir modeliai.* Vadovėlis. Vilnius: UAB Constructus.
41. Smolinas, M. (2010). *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos realizavimo kokybė bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje.* Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: VPU. P. 75. Prieiga internete: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100304_160844-75661/DS.005.0.01.ETD.

42. Sniečkutė, M. (2004). *Nepilnamečių nusikalstamumas ir šeima*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 11 14]. Prieiga internete: <<http://archyvas.bernardinai.lt/index.php?url=articles/20844>>.
43. Snieškienė, D., Kuksėnaitė, A. (2008). *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje // Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. Nr. 1(1). P. 35-52. Prieiga internete: <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2008~ISSN_2029-0470.N_1_1.PG_35-52/DS.002.0.01.ARTIC>.
44. Uscila, R. (2006). *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje*. - Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras.
45. *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija*. (2000). Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras.
46. Vaitiškytė, E., Zakaruskaitė, L. ir kt. (2008). *Nepilnamečių teisės pažeidėjų resocializacijos /reabilitacijos ypatumai*. Prieiga internete: <prakapas.home.mruni.eu/wp-content/uploads/2008/03/1h.doc>.
47. Valickas, V. (1992). *Asocialaus paauglių elgesio priežastys*. Mokykla Nr. 9. Vilnius: Mokykla.
48. Visockis, E. (2011). *Visuomenė ir valstybės institucijos nacionalinėje nusikalstamumo prevencijos politikoje*. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 11 13]. Prieiga internete: <www.nplc.lt/centrov/reng/ren013/ren013-11.ppt>.
49. Žukauskienė, R., Giedrinė, R., Ignatavičienė, K. ir kt. (2002). *Nusikaltusio vaiko ar jaunuolio grąžinimo į socialų gyvenimą visuomenėje koncepcija*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 11 13]. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/nj/dokumentai/literatura/smm_koncepcija/smm%20koncepcija.doc>.
50. Фокс В. (1985). *Введение в криминологию*. Москва: Прогресс.
51. Криминология (2005). Под. ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. Москва: Юристъ.
52. Зиновьева Н. О., Михайлова Н. Ф. (2003). *Психология и психотерапия насилия : ребенок в кризисной ситуации*. Санкт-Петербург: Речь.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

GERB. PEDAGOGAI,

Esu **Gintarė Šližytė**, Šiaulių universiteto, Edukologijos fakulteto magistrantūros studijų švietimo kokybės vadybos specializacijos magistrantė, rašau baigiamąjį darbą „Nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių programų kokybė Panevėžio apskrities gimnazijose“. Siekiant geriau įvertinti, išanalizuoti ir atlikti nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių programų kokybės tyrimą, itin svarbi Jūsų suteikta informacija.

Anketos apklausa **anoniminė**. Jūsų atsakymai bus grupuojami, analizuojami ir pateikiami tik apibendrintai. Prašau pažymėti tuos atsakymus (ar atsakymą), kurie labiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

Jums tinkantį atsakymą pažymėkite taip , jei reikia įrašykite.

Jūsų amžius:

- 18 - 26 m.
- 27 - 36 m.
- 37 - 46 m.
- 47 - 56 m.
- virš 57 m.

Jūsų lytis:

- moteris
- vyras

Jūsų išsilavinimas:

- Pedagoginis aukštasis
- Aukštasis (ne pedagoginis)
- Socialinis-pedagoginis (aukštasis)
- Kita.....

Kokiai darbuotojų grupei save priskirtumėte?

- Socialinis pedagogas
- Mokyklos psichologas
- Dalyko mokytojas
- Administracijai
- Vadovybei
- Kita.....

Pedagoginio darbo stažas:

- 1-5 metai
- 6-10 metų
- 11-20 metų
- 21 -30 metų
- 30 ir daugiau metų
- Kita.....

1. Ar Jūsų darbo vietoje sudaroma/sudaryta prevencinio darbo grupė, įgyvendinanti nusikalstamumo ar kitas prevencines programas?

- Taip
- Iš dalies
- Ne
- Nežinau

2. Ar Jūs priklausote/priklausėte prevencinio darbo grupei?

- Taip
- Iš dalies
- Ne
- Kita.....

3. Jeigu priklausote/priklausėte prevencinio darbo grupei, arba esate/buvote vienaip ar kitaip susipažinęs su nusikalstamumo prevencijos įgyvendinimu gimnazijoje, pažymėkite Jūsų manymu tas sritis, kurios apima nusikalstamumo prevenciją ugdymo įstaigoje (Galimi keli variantai).

- Teisės pažeidimų
- Patyčių

- Alkoholio vartojimo
- Tabako vartojimo
- Narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo
- Smurto ir nusikalstamumo
- Kita.....

4. Kaip esate informuotas apie įgyvendinamas nusikalstamumo prevencines programas ir jų įgyvendinimą (realizavimą) gimnazijoje?

- Labai gerai, iki smulkmenų informuotas
- Gerai informuotas
- Visiškai neinformuotas, pirmą kartą girdžiu
- Nežinau, sunku pasakyti

5. Kas ugdymo įstaigoje atsakingas už prevencinės darbo grupės darbinę veiklą?

- Socialinis pedagogas
- Iniciatyvinės pedagogų grupės nariai
- Mokyklos psichologas
- Mokyklos direktorius
- Mokyklos direktoriaus pavaduotojas
- Kita.....

6. Kas ugdymo įstaigoje atsakingas už prevencinės veiklos įgyvendinimo etapus? Pažymėkite prie kiekvieno etapo atsakingo asmens pareigas.

	Planavimas	Organizavimas	Koordinavimas	Rezultatų vertinimas
Socialinis pedagogas				
Iniciatyvinės pedagogų grupės nariai				
Mokyklos psichologas				
Mokyklos direktorius				
Mokyklos direktoriaus pavaduotojas				
Kita.....				

7. Kaip priimami sprendimai dėl prevencinės darbo grupės darbo pasidalijimo?

- Pedagogai pasiskirsto darbą pagal kompetencijas
- Darbo delegavimu, pavedimu
- Balsavimu
- Savanorišku sutikimu
- Kita.....

8. Ar į nusikalstamumo prevencinę veiklą gimnazijoje, prevencinių priemonių įgyvendinimą įtraukiami šie subjektai:

	Taip	Ne	Iš dalies	Nežinau
Mokyklos bendruomenė (tėvų komitetai, mokinių meditacinės grupės, tėvų iniciatyvinės grupės, pedagogai)				
Visuomeninės organizacijos				
Valstybinės institucijos				
Kiti partneriai.....				

9. Jūsų nuomone, gimnazijoje bendruomenė (tėvų komitetai, mokinių meditacinės grupės, tėvų iniciatyvinės grupės, pedagogai), pakankamai įtraukta į nusikalstamumo prevencinių priemonių įgyvendinimą?

- Taip
- Iš dalies
- Ne
- Nežinau

10. Jūsų nuomone, pedagogų įsitraukimą į prevencinių nusikalstamumo programų įgyvendinimą apriboja:

- Didelis pedagoginio darbo krūvis

- Nesutarimai kolektyve
- Neapmokami viršvalandžiai
- Laiko stygius
- Organizuotumo stygius pedagogų tarpe
- Finansinių išteklių stygius
- Kita.....

11. Jūsų nuomon, ar gimnazijoje tolygiai ir tikslingai paskirstomi žmoniškieji ištekliai nusikalstamumo prevencinėms programoms įgyvendinti?

- Taip Iš dalies
- Ne Nežinau

12. Jūsų nuomon, ar gimnazijoje tolygiai ir tikslingai paskirstomi finansiniai ištekliai nusikalstamumo prevencinėms programoms įgyvendinti?

- Taip Iš dalies
- Ne Nežinau

13. Ar ir kaip vertinamas nusikalstamumo prevencinio projekto/-ų veiklos atlikimas?

- Atliekamas auditas, kuris padeda įvertinti prevencijos efektyvumą
- Vertinami ne tik tarpiniai prevencinės veiklos rezultatai, bet ir sudaroma projektinės veiklos ataskaita
- Pateikiama tik prevencinės veiklos atlikimo ataskaita
- Rezultatai nevertinami

14. Jūsų nuomone, efektyvumas įgyvendinant nusikalstamumo prevencines programas priklauso nuo:

- Atliekamo tarpinio projektinės veiklos vertinimo, monitoringo
- Efektyvaus išteklių paskirstymo
- Pedagogų darbo pasidalijimo efektyvumo
- Prevencinės veiklos vadovo veiklos
- Partnerių įsitraukimo į veiklą
- Bendruomenės įsitraukimo laipsnio į veiklą
- Atsižvelgiant į kuo platesnį prevencinių priemonių neįvairiapusiškumą
- Tinka visi minėta variantai

15. Ar esate susipažinęs su nusikalstamumo prevencinių programų kokybės vertinimo rodikliais?

- Taip Iš dalies
- Ne Nežinau

16. Pažymėkite kokie požymiai, Jūsų nuomone leidžia numatyti gerėjančią nusikalstamumo prevencinių programų kokybę?

- Programų administravimo gerėjimas
- Nuoseklumas įgyvendinant
- Grįžtamasis ryšys
- Bendradarbiavimo plėtra
- Bendras programos integruotumas
- Kita.....

17. Jūsų nuomone, prevencinių programų, nukreiptų į nusikalstamumo prevenciją, įgyvendinimo kokybę pagerėtų jeigu būtų:

- Skiriami didesni finansiniai ištekliai
- Didesni žmoniškieji ištekliai
- Paskatinimų sistema pedagogams
- Pedagogai gautų atlygį už papildomą veiklą
- Skiriamas didesnis dėmesys mokyklos bendruomenės įtraukimui į prevencinę veiklą
- Atliekami tarpinei projektinės veiklos vertinimai, monitoringas
- Kita.....

18. Jūsų nuomon, prevencinių programų, nukreiptų į nusikalstamumo prevenciją, kokybę ugdymo įstaigoje neigiamai įtakoja:

- Žmoniškųjų išteklių stygius

- Finansinių išteklių stygius
- Per didelis darbo krūvis tenkantis pedagogams
- Nepakankamai įvertintas prevencinių programų rizikos lygis
- Netinkami poveikio būdai
- Nepakankamas mokyklos bendruomenės įsitraukimas
- Programų integruotumo stygius
- Prevencinių priemonių neįvairiapusiškumas
- Nepakankamas tarpžinybinio tarpininkavimo lygis
- Dalijimosi gerąja patirtimi tarp partnerių (mokyklų) stygius
- Kita.....

Anketoje yra pateikti teiginiai. Prašome pažymėti prie kiekvieno teiginio, kiek Jūs sutinkate su šiuo teiginiu skalėje nuo 1 iki 5, kur 1 reiškia, kad Jus visiškai nesutinkate, o 5 - visiškai sutinkate (pažymėkite tinkamą atsakymą varnelė ✓)

19.	Jūsų nuomone:	Visiškai				
		nesutinku	sutinku			
1	Įgyvendinamoje nusikalstamumo prevencinėje veikoje pakankamai vertinamas prevencinių programų rizikos lygis	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
2	Įgyvendinamoje nusikalstamumo prevencinėje veikoje pakankamai vertinamas poveikio būdas	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
3	Įgyvendinamoje nusikalstamumo prevencinėje veikoje pakankamai vertinamas mokyklos bendruomenės įsitraukimas	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
4	Įgyvendinamoje nusikalstamumo prevencinėje veikoje pakankamai vertinamas programos integruotumas į visumą	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
5	Projektinėje veikoje atsižvelgiama į priemonių įvairiapusiškumą	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
6	Vertinamas prevencinių nusikalstamumo programų įgyvendinimo rizikos lygis	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
7	Pakankamai dėmesio įgyvendinamose nusikalstamumo prevencinėse programose skiriama tarpžinybiniam tarpininkavimui	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
8	Dalijimasis gerąja patirtimi tarp partnerių (ugdymo įstaigų)	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐

Dėkoju už bendradarbiavimą!